

**ERGENLİKTE EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA İLE ÖZNEL İYİ
OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİDE KİŞİLERARASI YETERLİĞİN
ARACILIĞI**

KEMAL BAYTEMİR

DOKTORA TEZİ

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EKİM 2014

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (on iki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : KEMAL

Soyadı : BAYTEMİR

Bölümü : REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Ergenlikte Ebeveyn ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığı

İngilizce Adı : The Mediation of Interpersonal Competence in The Relationship Between Parent and Peer Attachment and Subjective Well Being in Adolescence

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uydugumu, yararlandigim tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Kemal BAYTEMİR

İmza: .....

Jüri onay sayfası

Kemal BAYTEMİR tarafından hazırlanan "Ergenlikte Ebeveyn ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman ve Başkan: Prof. Dr. Ziya SELÇUK
Emekli Öğretim Üyesi .....

Üye: Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
Ankara Üniversitesi .....

Üye: Prof. Dr. Galip YÜKSEL
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
Gazi Üniversitesi .....

Üye: Prof. Dr. Feride BACANLI
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
Gazi Üniversitesi .....

Üye: Prof. Dr. Mehmet GÜVEN
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı,
Gazi Üniversitesi .....

Tez Savunma Tarihi: 01/10/2014

Bu tezin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü .....

İlkokul öğretmenim merhum İsmail ŞAHİN'in anısına...

TEŞEKKÜR

Akademik yaşamımda önemli bir dönüm noktası olan bu tez çalışmama pek çok kişinin emeği geçmiştir. Öncelikle bu önemli dönüm noktasındaki öğrencisi olma onuruna sahip olduğum, vizyonuyla, akademik görüşleriyle ve örnek insancıl tutumuyla her türlü desteği bana sunan danışmanım Prof. Dr. Ziya SELÇUK hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitemde yer alan hocalarımdan, akademik yaşamımın en başından şu ana kadar her türlü destek ve önerileriyle bana cesaret veren, etik ilke ve çalışma disiplini kazanmamda büyük katkısı olan Prof.Dr. Galip YÜKSEL'e, görüş ve önerileriyle bakış açımı genişleten ve zenginleştiren Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ'e, Jürimde olmasından mutluluk duyduğum Prof. Dr. Feride BACANLI ve Prof. Dr. Mehmet GÜVEN hocalarıma değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Yardımları ve değerli görüşleri için Doç. Dr. Şerife TERZİ IŞIK'a, Doç. Dr. Ömer Faruk ŞİMŞEK'e, Doç. Dr. Arif ÖZER'e, Yrd. Doç. Dr. Ümit ÇELEN'e, Öğr.Gör. Mehmet YAPICI'ya, sıkıntılı zamanlarda bana katlanan, teknik ve manevi desteğini eksik etmeyen değerli dostum Araştırma Görevlisi Ömer ARSLAN'a, geribildirim ve önerileriyle her daim yardımcı olan ve beni cesaretlendiren değerli dostum Dr. Mehmet Ali YILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın planlanmasından son aşamasına kadar hiç bıkmadan tüm sorularıma cevap veren, değerli geribildirimleriyle ve motive edici sözleriyle her zaman destekleyen, bu yorucu süreçte yeri geldiğinde güvenli bir dayanak yeri geldiğinde güvenli bir liman olan Doç Dr. Tahsin İLHAN'a ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

İsmi burada hatırlamakta güçlük çektiğim çalışmaya emeği geçenlere, bu süreçte beni anlayışla karşılayan aileme sonsuz teşekkür ederim...

ERGENLİKTE EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA İLE ÖZNEL İYİ OLUŞ ARASINDAKİ İLİŞKİDE KİŞİLERARASI YETERLİĞİN ARACILIĞI

(Doktora Tezi)

Kemal BAYTEMİR

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Ekim, 2014

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı ergenlerde ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kişilerarası yeterliğin aracı rolünü incelemektir. Ayrıca önerilen modelde yer alan gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır.

Araştırmanın çalışma grubunu Amasya merkezinde yer alan beş farklı liseye devam eden 14-18 yaşları arasında ($X = 15,85$, $S = 2,1$) 229 erkek ve 233 kız olmak üzere toplam 462 öğrenci oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında Anne-Baba ve Akrana Bağlanması Envanteri, Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği, araştırmacı tarafından uyarlanan Kişilerarası Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS ve LISREL programlarından yararlanılmıştır. Araştırma sorularına cevap aramak için aracılık analizinde Yapısal Eşitlik Modeli ve gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Çoklu Grup Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre aracılığı test edilen değişken olan kişilerarası yeterliğin beş boyutundan kendini açma ve duygusal destek sağlama dışındaki ilişki başlatma, gücünü ortaya koyma ve çatışma çözme boyutlarının ebeveyne ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kısmi aracılık ettiği bulunmuştur. Ayrıca gizil değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında ebeveyn ve akrana bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişkinin cinsiyete göre farklılaşmadığı, ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür. Gizil değişkenler arasındaki ilişkinin cinsiyet açısından sadece kişilerarası yeterlik ve öznel iyi oluş arasında farklılaştığı görülmüştür. Erkekler için kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yol anlamlı iken kızlarda bu ilişkinin anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma bulguları ilgili alan yazın bağlamında tartışılmış ve araştırmacılar ile psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Bilim Kodu :
Anahtar Kelimeler : Kişilerarası Yeterlik, Ebeveyn ve Akrana Bağlanma, Öznel İyi Oluş,
Çoklu Grup Yapısal Eşitlik Modeli, Ergenler
Sayfa Adedi : 187
Danışman : Prof. Dr. Ziya SELÇUK

**THE MEDIATION OF INTERPERSONAL COMPETENCE IN THE
RELATIONSHIP BETWEEN PARENT AND PEER ATTACHMENT AND
SUBJECTIVE WELL BEING IN ADOLESCENCE**

(Ph.D Thesis)

Kemal BAYTEMİR

**GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES**

October, 2014

ABSTRACT

The main purpose of this research is to examine the mediation role of interpersonal competence between parent and peer attachment and subjective well being. Additionally, The second aim is to investigate the relations between latent variables in proposed model whether it differentiates or not according to gender.

A total of 462 students (229 male, 233 female) aged 14- 18 years old attending five different high schools in Amasya province participated in the study. The mean age of study participants was 15.81 (S.D: 2.1). Data collected with Parent and Peer Attachment Inventory, Adolescent Subjective Well Being Scale, Interpersonal Competence Scale which was adapted by the researcher and Adjective Based Personality Test. Data analysis implemented with SPSS and LISREL programs. In order to answer the research questions,

Structural Equation Modeling was used in mediation analysis and Multi Group Structural Equation Modeling was used in revealing the relations between latent variables.

Interpersonal competence consists of self-disclosure, initiating relationship, asserting influence, conflict-resolution, and providing emotional support. Study results reveal that initiating relationship, asserting influence and conflict-resolution are making partial mediation between parent and peer attachment and subjective well being except self-disclosure and providing emotional support. Analyzing relations between latent variables, it can be understood that the relationship between parent and peer attachment and interpersonal competence, as well as the relationship between parent and peer attachment and subjective well being did not differentiate according to the gender. While there was a significant difference on behalf of men between interpersonal competence and subjective well being, no significant difference was found on behalf of females between two variables.

Research findings were discussed within the context of related literature and some suggestions were provided for researchers and practitioners in the field of psychological counseling and guidance.

Science Code :

Key Words : Interpersonal Competence, Parent and Peer Attachment, Subjective Well Being, Multi Group Structural Equation Modeling, Adolescents

Page Number : 187

Supervisor : Prof. Dr. Ziya SELÇUK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı	8
1.3 Alt Problemler	9
1.3.1 Araştırmanın Birinci Amacına İlişkin Alt Problemler.....	9
1.3.2 Araştırmanın İkinci Amacına İlişkin Alt Problemler.....	9
1.4 Araştırmanın Önemi.....	10
1.5 Varsayımlar	13
1.6 Sınırlılıklar	13
1.7 Tanımlar	13
BÖLÜM 2	15
KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	15
2.1 Bağlanma Kuramı	15

2.1.1	Bağlanma Kuramının Kısa Bir Tarihçesi.....	15
2.1.2	Bağlanma Davranış Sistemi ve İçsel Çalışan Modeller.....	17
2.1.3	Bağlanmada Bireysel Farklılıklar	20
2.1.4	Çocukluktan Ergenliğe Bağlanma	24
2.2	Kişilerarası Yeterlik	28
2.2.1	Sosyal Zeka, Duygusal Zeka ve Duygusal Yeterlik	29
2.2.2	Sosyal Yeterlik ve Sosyal Beceri.....	31
2.2.3	Yeterlik	35
2.2.4	Kişilerarası Yeterlik	37
2.3	Öznel İyi Oluş	45
2.3.1	Öznel İyi Oluşla İlgili Etmenler.....	48
2.3.2	Ergenlikte Öznel İyi Oluş	56
2.4	İlgili Araştırmalar	60
2.4.1	Bağlanma ve Kişilerarası Yeterlik ile İlgili Araştırmalar	60
2.4.2	Kişilerarası Yeterlik ve Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar.....	65
2.4.3	Bağlanma ve Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar	66
2.4.4	Bağlanma, Kişilerarası Yeterlik ve Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar	70
BÖLÜM 3		75
YÖNTEM		75
3.1	Araştırmanın Modeli	75
3.2	Çalışma Grubu.....	75
3.2.1	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Benzer Ölçekler Geçerliği ve Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı Birinci Grup.....	76
3.2.2	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Dış Geçerliği ve Test Tekrar Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı İkinci Grup.....	76

3.2.3	Araştırmada İleri Sürülen Modelin Test Edilme Çalışmasının Yapıldığı Üçüncü Grup.....	76
3.3	Veri Toplama Araçları	77
3.3.1	Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği.....	78
3.3.2	Anne-Baba ve Akarana Bağlanması Envanteri (ABABE)	79
3.3.3	Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)	80
3.3.4	Kişilerarası Yeterlik Ölçeği	80
3.3.5	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Süreci	81
3.3.6	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışmalarına İlişkin Bulgular.....	82
3.3.7	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Benzer Ölçekler Geçerliği ve Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı Birinci Gruba İlişkin Bulgular	82
3.3.8	Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Dış Geçerliği ve Test Tekrar Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı İkinci Gruba İlişkin Bulgular.....	85
3.3.9	Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Uyarlaması Çalışma Grubu I ve Çalışma Grubu II'nin Özeti	87
3.4	Verilerin Analizi.....	88
3.5	Gizil Değişkenlerin Ölçüm Modelleri.....	89
3.5.1	Hipotez Ölçüm Modeli	91
3.5.2	Alternatif Ölçüm Modeli.....	95
3.5.3	Alternatif Ölçüm Modeli - 1	96
3.5.4	Alternatif Ölçüm Modeli - 2 (Nihai Model)	97
3.6	Ölçüm Modellerinin Özeti	98
BÖLÜM 4	.....	101
BULGULAR	.....	101
4.1	Yapısal Eşitlik Modeli Analizleri.....	104

4.1.1 Ebeveyn ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığına İlişkin Bulgular.....	105
4.1.2 Araştırmada Yer Alan Gizil Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Bulgular.....	106
BÖLÜM 5	113
TARTIŞMA ve YORUM	113
5.1 Ebeveyne ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	113
5.2 Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	119
BÖLÜM 6	123
SONUÇ ve ÖNERİLER	123
KAYNAKLAR	127
EKLER.....	151

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Üçüncü Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı	77
Tablo 2. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum Değerleri	83
Tablo 3. Ölçekler Arası Korelasyon Katsayıları	84
Tablo 4. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum Değerleri	87
Tablo 5. Anneye Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	89
Tablo 6. Babaya Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	89
Tablo 7. Akrana Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	90
Tablo 8. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	90
Tablo 9. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları	91
Tablo 10. Hipotez Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri	92
Tablo 11. Gizil Değişken ve Göstergeler İçin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları	93
Tablo 12. İki Boyutlu Öznel İyi Oluş Ölçeği İçin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları	94
Tablo 13. Alternatif Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri	95
Tablo 14. Alternatif Ölçüm Modeli 1'e İlişkin Uyum İstatistikleri	97
Tablo 15. Alternatif Ölçüm Modeli 2'ye (nihai model) İlişkin Uyum İstatistikleri	98
Tablo 16. Yapısal Eşitlik Modelinde Yer Alan Gizil ve Gözlenen Değişkenler	99
Tablo 17. Hipotez Ölçüm Modelinde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar, Ortalama ve Standart Sapmalar	102

Tablo 18. Hipotez Ölçüm Modelindeki Ölçme Araçlarına İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler ...	103
Tablo 19. Çoklu Grup Yapısal Eşitlik Modelinde İzlenen Adımlar	104
Tablo 20. Tüm Grup Yapısal Modele İlişkin Uyum İstatistikleri.....	105
Tablo 21. Erkek Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri	107
Tablo 22. Kız Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri.....	108
Tablo 23. Kız ve Erkek Gruplar İçin Ölçüm Değişmezliği Sonuçları ve Uyum Değerleri	109
Tablo 24. Çoklu Grup Yapısal Model 1'e İlişkin Uyum İstatistikleri	110
Tablo 25. Çoklu Grup Yapısal Modelleri Sonuçları ve Uyum Değerleri	111

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ebeveyn ve Akrana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracı Rolüne İlişkin Araştırma Modeli	8
Şekil 2. Uyumsal Davranış, Sosyal Yeterlik, Sosyal Beceriler ve Arkadaş İlişkisi Yapıları Arasındaki İlişkiler İçin Önerilen Kuramsal Model	35
Şekil 3. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri.....	83
Şekil 4. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri.....	86
Şekil 5. Hipotez Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	92
Şekil 6. Alternatif Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	95
Şekil 7. Alternatif Ölçüm Modeli 1'e İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	96
Şekil 8. Alternatif Ölçüm Modeli 2'ye (nihai model) İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	97
Şekil 9. Tüm Grup Yapısal Modele İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	105
Şekil 10. Erkek Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	107
Şekil 11. Kız Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	108
Şekil 12. Çoklu Grup Yapısal Model 1'e İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları	110

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Problem Durumu

İyi oluş, bilimsel çalışma konusu olarak yeni olmasına rağmen eski çağlardan beri filozofların üzerinde düşündüğü bir konudur. Aristotle, Epicurean, Çiçero, Stoacı filozoflar mutluluk üzerinde düşünmüşler, mutluluğun ne olduğunu araştırmışlar ve mutluluğa giden yolu tanımlamışlardır (Myers ve Diener, 1995). İyi bir toplum ve iyi bir yaşamın temel niteliklerine ilişkin sorular çeşitli kültürlerde ve zamanlarda büyük düşünürlerin zihnini meşgul etmiştir (Diener ve Suh, 1997). Bazı insanların diğerlerine göre neden daha fazla mutlu olduğu ve mutluluğun neden kaynaklandığı sorulmuştur (Myers ve Diener, 1995). Bu soruya felsefe ve din başta olmak üzere pek çok alanda cevap verilmeye çalışılmıştır. Özellikle psikolojinin gelişimi ile birlikte insanın mutluluğunu sağlayan faktörlerin anlaşılmasına yönelik çabalar daha da hız kazanmıştır (İlhan, 2009).

Öznel iyi oluş bireylerin yaşamları hakkında ne düşündüğünü ne hissettiğini, varoluşlarını değerlendirdiklerinde bilişsel ve duygusal olarak ulaştığı sonuç olarak tanımlanabilir. Pratikte ise öznel iyi oluş genel olarak insanların mutluluktan ne anladığıdır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Myers ve Diener'e (1995) göre öznel iyi oluş, olumlu duygunun sıklığı, olumsuz duygunun azlığı ve genel bir memnuniyet duygusudur.

Öznel iyi oluşun pek çok psiko-sosyal değişkenle ilişkili olduğu görülmektedir. Öz farkındalık (Wei, Liao, Ku ve Shaffer, 2011), sosyal beceri ve arkadaşlık niteliği (Demir, Jaafar, Bilyk ve Ariff, 2012), kendini açma (Şahin, 2011), stresle başa çıkma (Terzi ve Çankaya, 2009), yaşam amaçları ve temel psikolojik ihtiyaçlar (İlhan, 2009), sosyal destek (Saygın, 2008), ihtiyaç doyumu (Özer, 2009), bağlanma (Armsden ve Greenberg, 1987;

Ma ve Huebner, 2008) öznel iyi oluşla ilişkili değişkenlerden bazılarıdır. Bireylerin kişilikleri ve birtakım içsel ve dışsal faktörlerinin yanı sıra demografik özelliklerinin de öznel iyi oluşu etkilediği görülmektedir. Demografik faktörlerden biri olan cinsiyet ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki incelendiğinde bazı çalışmalarda kadınların erkeklere göre öznel iyi oluşlarının daha iyi olduğu (Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Tuzgöl Dost, 2007; Wood, Rhodes ve Whelan, 1989) bazı çalışmalarda ise erkeklerin kadınlara göre öznel iyi oluşlarının daha iyi olduğu (Haring, Stock ve Okun, 1984; Saföz ve Güven, 2008) görülmektedir. Cinsiyet açısından araştırmalar farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bunun yanında, bazı çalışmalarda öznel iyi oluşun bileşenlerinin cinsiyet açısından farklılaştığı görülmektedir (Fujita, Diener ve Sandvik, 1991; Tümkaya, 2011).

Öznel iyi oluşun önemli yordayıcılarından biri olan bağlanmanın ilk olarak Bowlby tarafından kavramsallaştırıldığı görülmektedir (Armsden ve Greenberg, 1987; Bretherton, 1992; Hazan ve Shaver, 1994). Bowlby, yaklaşık 30-40 yıl önce, anne-çocuk bağlanma ilişkisinde etiyolojik temelli kuramı ortaya koyduğundan beri bağlanma kuramı yaşam boyu klinik müdahalelere ve duygusal gelişim araştırmalarına rehberlik eden bir araç olmuştur (Kennedy ve Kennedy, 2004). O zamandan günümüze bağlanma ilişkisinin nasıl oluştuğu, nasıl geliştiği, bakım veren ve bebek arasında oluşan güçlü duygusal bağın bireyin yaşamına yansımalarının nasıl olduğu sayısız kuramsal ve ampirik çalışmalarla incelenmiştir.

Bağlanma, gelişimde temel (öz) oluşturup daha sonraki yaşantılarla sürekli bütünleşir ve asla kaybolmaz. Bebeklikteki bağlanmanın kritik önemi vardır. Çünkü bu dönemdeki bağlanma gelişimin başladığı yolu izlemeye devam etme ve sosyal ilişki kurma, duygu düzenleme ve uyarım azaltma gibi pek çok gelişim işlevi ile ilişkilidir. Bağlanma yaşantıları kalıcıdır, hatta bu karmaşık gelişim kişiliğin biçimlenmesinde hayati rol oynar (Sroufe, 2005). Yaşamın ilk 2-3 yılı çocuğun gelişiminde en baskın dönem olarak görülmektedir. Bu dönemde, bakım veren ile yaşanan sağlıklı ilişkiler çocuğun gelişimini iyi yönde etkileyebilirken bakım veren ile yaşanan olumsuz ilişkiler çocuğun gelişim süreci için yıkıcı olabilir. Bebeğin bakım veren ile kurduğu bağ, insan gelişiminin temel ilkesidir. Bu nedenle ebeveyn ile çocuk arasında oluşan bu bağ, en önemli zorunluluklardan biridir (Malekpour, 2007).

Bakım verene bağlanma ilk 18 ay civarında gelişir. Bebekler özellikle yanıt vermesi olası olan bakıcılarına, yani bağlanma figürlerine (ağlama, sarılma, bakma gibi) bağlanma

davranışları eğilimleri ile doğarlar. Buradaki davranışlar bakım almayı, bir güvenlik duygusu oluşturmayı, çevredeki tehlikelerden korunmayı ve bakıcı ile yakınlık kurmayı sağlar. Yaklaşık 7. ve 8. aylarda bebekler, bakım verenlerin yokluğu durumunda üzüntü ve terk edilmeyi bağlanma figürlerine karşı protesto ederler. Eğer bebekler, bu dönemde güvenli bağlanma geliştirirlerse bakım verene karşı daha az ısrarcı olurlar. Bu dönemde içsel çalışan modeller gelişir. Bebek, kendi değerine ve bakım, özen ihtiyacını sağlayan diğerlerinin güvenilirliğine ilişkin içsel çalışan model geliştirir (Kennedy ve Kennedy, 2004).

Bağlanma genellikle oldukça kalıcı bir duygusal bağ olarak tanımlanır (Ainsworth, 1989; Armsden ve Greenberg, 1987). Bowlby'e (1973, 2012a) göre çocuklar, ebeveynleri ile etkileşimleri sırasında onlara ilişkin zihinsel temsiller geliştirirler. Bu zihinsel temsiller ya da içsel çalışan modeller, sosyal davranışlar ve beklentilerde çocuğa yaşam boyu rehberlik eder. Güvenli bağlanmada içsel çalışan modeller, temel güven duygusu ile karakterize olup özellikle stres zamanlarında başkalarının ulaşılabilir ve gereksinmelere yanıt verebilir olarak algılanırken, güvensiz bağlanma durumunda ise bunun tersine bakıcının tepkisiz ve tutarsız olduğu, bağlanma figürüne ulaşamaz olduğu ve kendisinin değersiz olduğu biçiminde algılanır (Anders ve Tucker, 2000).

Bakıcı ile olan güvenli bağlanma yüksek düzeyde arkadaş kabulü, sosyal yeterlik ve popülerlik ile ilişkilendirilirken; güvensiz bağlanmaysa, arkadaş reddinin bir öncüsü olarak işlediği, olumsuz duygusal etkileşim, düşmanlık, öfke, saldırganlık, hakkını arayamama, geri çekilme, güvensizlik, kolayca yıkılabilme eğilimi gibi davranışlarla ilişkilendirilmektedir (Coleman, 2003).

İçsel çalışan modeller zamanla çevre şartlarından dolayı az çok değişse de bu değişim kolay değildir (Schneider, Atkinson ve Tardif, 2001). Bazı boylamsal çalışmalarda, bebeklikteki güvenli bağlanmanın çevresel şartlar durağan olduğunda sonraki yaşamda kalıcı olduğu görülmüştür (Hamilton, 2000; Waters, Merrick, Treboux, Crowell ve Abersheim, 2000). Bağlanma kuramına göre ilk anne-çocuk ilişkisi, arkadaş ilişkileri gibi aile dışındaki kişilerarası ilişki bağlarının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Shomaker ve Furman, 2009). Bağlanma kuramının temel önermesi, ilk anne-çocuk ilişkisinde oluşan bağın yaşam boyu çocuğun kişilerarası ilişkilerine yansıtacağıdır (Schneider vd., 2001).

Ebeveynle ilk güvenli bağlanma ilişkisinin, yüksek düzeyde kişilerarası yeterlikle (Paulk, 2008), olumlu arkadaş ilişkisiyle (Doğan, Karaman, Çoban ve Çok, 2012; Engels, Dekovic ve Meeus, 2002; Shomaker ve Furman, 2009), atılganlık, sosyal beceri, sosyal yeterlikle (Moretti ve Peled, 2004; Onur, 2006; Ross ve Fuertes, 2010; Rubin vd., 2004), olumlu iletişim becerileriyle (Guerrero ve Jones, 2005), besleyici kişilerarası ilişki tarzıyla (Çapan, 2009; Göçener, 2010) olumlu çatışma yönetimiyle (Ben-Ari ve Hirshberg, 2009), sosyal etkileşim ve popülerlikle (Little, 2003), kendini açmayla (Çetinkaya ve Akbaba, 2011; Mikulincer ve Nachshon, 1991) olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Kuramsal açıdan bakıldığında, güvenli bağlananların kendini ve başkalarını değerli gördüğü, kendine ve başkalarına güvendiği, stresli zamanlarda bağlanma figürlerine kolaylıkla ulaşabileceği inancı taşıdığı ve daha etkili sosyal destek ağları oluşturabildiği görülmektedir.

Güvensiz bağlanmanın, sosyal etkileşimlerde başarısız olma ve daha zayıf destek ağlarına sahip olmakla (Anders ve Tucker, 2000), yalnızlık ve depresyonla (DiTommaso, Brannen-McNulty, Ross ve Burgess, 2003; Wei, Russell ve Zakalik, 2005), suça eğilimli davranışlarla (Allen vd., 2002) ilişkili olduğu görülmektedir. Güvenli bağlananların tersine güvensiz bağlananlar, ihtiyaç duyduğu sosyal destek ağlarını oluşturmada başarısızdır. Etkisiz iletişim becerileri ve olumsuz arkadaşlık ilişkileri geliştirirler. Psikolojik olarak daha dayanıksız, depresyona ve yalnızlığa yatkındırlar.

Ergenlerin ebeveynlerine bağlanmaları ve kişilerarası süreçleri arasındaki ilişkilere dair sorular hala devam etmektedir. Sullivan'ın (1953) kişisel ve sosyal ilişkileri, kişilerarası etkileşimi iki temel düzeyde karakterize etmek için bir temel sağlar. Bunlardan birincisi, sosyal beceri ve sosyal yeterlik ikincisi ise en iyi arkadaşla kurulan yakın ilişkilerdir. Kişilerarası etkileşim ve bağlanma kuramı arasındaki bu güçlü ilişki, bağlanma kuramının ayrıntılandırılmasında (refining) önemli bir etkiye sahiptir (Benson, McWey ve Ross, 2006).

Ebeveynler, bir şekilde inanç ve değerlerini çocuğa yansıtır ve bu durum çocuğun başkaları ile olan ilişkilerde öz farkındalığını ve kendine olan güvenini etkiler. Çocuklukta erken bağlanma yaşantıları ergenlikte bireyin davranışlarını ve gelişimini etkilemeye devam etmektedir (Akhtar, 2012). Buhrmester (1990) arkadaşları ile daha yakın ilişkiler kuran ergenlerin kuramayanlara göre, kişilerarası yeterliklerinin daha yüksek olduğunu kişilerarası yeterliği yüksek olanların daha az düşmanlık duygusuna, daha az kaygıya ve daha yüksek öz saygıya sahip oldukları ifade etmektedir.

Diener ve Seligman (2004), sosyal ilişkilerin kalitesinin kişinin öznel iyi oluşunda kritik öneminin olduğunu, olumlu ilişkilerin ve destekleyici ilişkilerin, sosyal aidiyetin öznel iyi oluşun sürdürülmesinde etkili olduğunu belirtmektedirler. Buna göre, belki de yakın ilişkiler kurma yeteneği, kişinin öznel iyi oluşunu temel olarak etkilemektedir. Benzer bir şekilde Myers (1999), başkaları ile yakın ilişkiler kurmanın hayati öneminin olduğunu ve destekleyici yakın ilişkilerin fiziksel ve duygusal iyi oluşa katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Bireyin kurduğu nitelikli ilişkilerin bireyin mutluluğunda önemli rol oynadığı görülmektedir. Doyum sağlayıcı ilişkiler kurabilmek için bireylerin nerede, nasıl davranacağını bilmesi etkili, uygun ve içinde bulunduğu bağlamı dikkate alan kişilerarası becerilere sahip olması önem kazanmaktadır.

Birçok araştırmada, sosyal yetkinlik ile öznel iyi oluş (Eken, 2010), arkadaşlık niteliği, sosyal beceri ve mutluluk (Demir vd., 2012) sosyal beceri ve psikolojik öznel iyi oluş (Segrin ve Taylor, 2007), sosyal beceriler ve öznel iyi oluş (Canbay, 2010), öznel iyi oluş ile kendini açma (Şahin, 2011), yetkinlikle iyi oluş (Kocayörük, 2010a), öz duyarlılık, çatışma çözme ve öznel iyi oluş (Yarnell ve Neff, 2013), çatışma çözme ve psikolojik uyum (Tucker, McHale ve Crouter, 2003), duygusal destek ve öznel iyi oluş (Uchida, Kitayama, Mesquita, Reyes ve Morling, 2008) anlamlı olarak ilişkili görülmektedir.

Bireyin öznel iyi oluşu ve kişiliğiyle aileye bağlanma arasındaki ilişki, gelişim psikolojisini uzun süreden beri ilgilendiren bir sorudur. Son zamanlarda, çocukluk ve ergenlikte aile dışında gelişen ilişkinin fark edilmesi önem kazanmıştır (Armsden ve Greenberg, 1987). Bowlby (2012) ve Ainsworth (1989), ergenlik sürecinde yakın ilişkilerde ergenlerin akrana bağlanmalarının ebeveyne bağlanma kadar baskın olduğunu, başka bir deyişle eşit bir şekilde bağlanma davranışını bölüştürdüğünü veya duygusal destek kaynağı sağlamada arkadaşların belki de ebeveynin yerine geçtiğini belirtmişlerdir. Diğer bir olasılığın da bağlanma kaynağı olarak arkadaşların anneye göre ikinci planda kalmasıdır (Freeman ve Brown, 2001). Ergenlik sürecinde akranlara bağlanmalarda artış olduğu görülmektedir. Çalışmaların önemli bir kısmında kızlarda ve erkeklerde ebeveyne bağlanmada farklılık görülmezken akrana bağlanmada kızların erkeklere göre daha fazla bağlandıkları görülmektedir (Laible vd., 2004; Ma ve Huebner, 2008; Nickerson ve Nagle, 2005; Raja, McGee ve Stanton, 1992). Kızlar akranlarına kendilerini daha çok açmakta ve daha çok yakınlık kurmaktadır (Berndt, 1992; Buhrmester, Furman, Wittenberg ve Reis, 1988).

Anlamalı akran ilişkilerinin oluşumu, bağlanma davranışıyla kuramsal olarak ilişkilendirilecek belki de en güçlü ergen gelişim görevlerinden birisidir (Allen, Moore, Kuperminc ve Bell, 1998). Ergenlikteki gelişmeyle birlikte aile ile geçirilen zaman azalırken, arkadaşlarla geçirilen zamanda ciddi bir artış gözlenir. Bununla beraber ebeveynler, ergenin gelişimini etkilemekte anahtar role sahip olmaya devam ederler. Anne-baba ergen bağlanması, ergenin duygusal, bilişsel ve sosyal uyumunda en temel etkiye sahiptir. Güvenli bağlanma, daha az ruh sağlığı problemleriyle ve daha az riskli davranışlara dahil olma ile ilişkilendirilirken daha iyi sosyal beceri ve baş etme becerisi geliştirmeyle ilişkilendirilir (Moretti ve Peled, 2004).

Çok sayıda araştırma, ergenlerde ebeveyn ve arkadaşlara güvenli bağlanmanın öznel iyi oluşun ve uyumun olası belirleyicisi olacağını (Armsden ve Greenberg, 1987; Laible, Carlo ve Raffaelli, 2000; Ma ve Huebner, 2008; Wilkinson ve Walford, 2001) göstermektedir. Bununla birlikte, ebeveyne bağlanmanın mı, yoksa akrana bağlanmanın mı ergenin iyi oluş ve uyumunu daha çok yordadığına ilişkin yapılan çalışmalar, her ikisinin de ergenin öznel iyi oluş ile ilişkili olduğunu belirtmekle birlikte çalışmalarda görüldüğü kadarıyla ebeveynlere bağlanmanın ergenin öznel iyi oluşunda daha etkili olduğu görülmektedir.

Bazı araştırmacılar, ebeveyne bağlanmanın, akrana bağlanmaya göre öznel iyi oluşu ve uyumu daha iyi açıkladığını (Kocayörük, 2009; Ma ve Huebner, 2008; Wilkinson ve Walford, 2001) diğer bazı araştırmacılar ise, akrana bağlanmanın ebeveyne bağlanmaya göre öznel iyi oluşu ve uyumu daha iyi açıkladığını öne sürmektedirler (Laible vd., 2000; Laible, 2007).

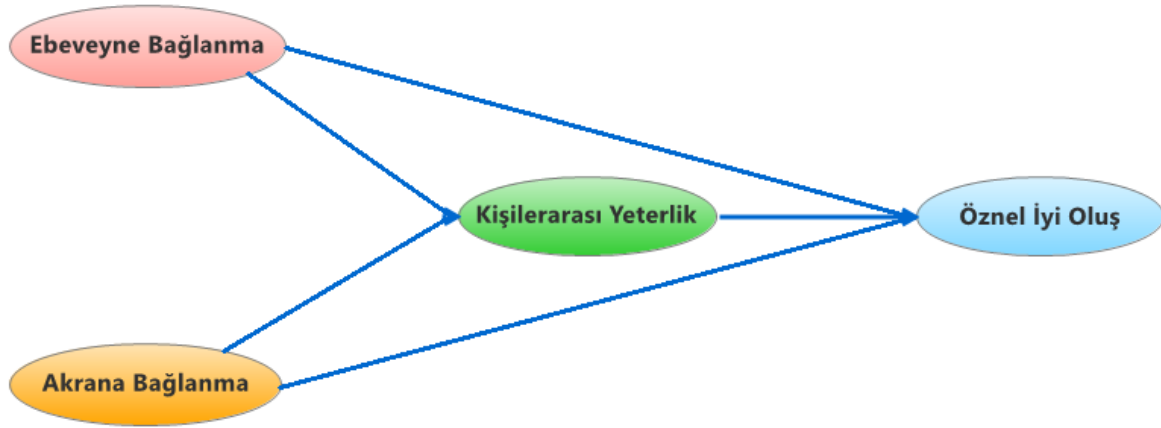
Birçok çalışmada, ebeveyn ve akrana bağlanmanın psikolojik uyum ve öznel iyi oluşu doğrudan değil, bazı aracı değişkenler aracılığıyla yordadığı bulunmuştur. Bu çalışmaların birinde, Ross ve Fuertes (2010) babaya bağlanmanın sosyal beceriyi daha iyi yordadığını ve bunun da daha çok ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiğini; anneye bağlanmanın ise, daha iyi çatışma çözme davranışını yordadığını, bunun da daha çok ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiğini bulmuşlardır. Yine benzer bir şekilde, Wei vd. (2005), sosyal öz yeterliğin kaygılı bağlanma, yalnızlık duygusu ve depresyon arasında aracı rol oynadığını; kendini açmanın ise kaçınan bağlanma, yalnızlık duygusu ve depresyon arasında aracı rol oynadığını bulmuşlardır.

Benzer çalışmalarda Laible (2007), ebeveyn ve akrana bağlanmanın sosyal davranış ile doğrudan ilişkili olmadığını, ebeveyn ve akran bağlama ile sosyal davranış arasında duygusal yeterliğin aracı olduğunu belirtirken; Rice, Cunningham ve Young (1997) ebeveyne bağlanma ve duygusal uyum arasında sosyal yeterliğin aracı olduğunu bulmuşlardır. Ülkemizde yapılan çalışmaların birinde de Kocayörük (2010a), yetkinliğin iyi oluş ve anneye bağlanma arasında tamamen aracı olduğunu ancak; anneye bağlanma ve uyum arasında kısmi olarak aracı rolünün olduğunu ortaya koymuştur.

Ebeveyn ve akrana bağlanma çalışmaları, güvenli bağlanmanın bireyin öznel iyi oluşunda ve uyumunda etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, bu ilişkinin doğrudan olabileceği gibi, bağlanma alanyazını ile tutarlı olarak güvenli bağlanma sonucunda kendini değerli ve yetkin görme, sıcak ve destekleyici ilişkiler kurabilme, sosyal destek ağları oluşturma ve kişilerarası etkin beceriler sergileme gibi değişkenler aracılığıyla da olabileceği görülmektedir. Bu çalışmada çeşitli sosyal ve psikolojik işlevlerle (girişkenlik, iletişim, evlilik ve arkadaş ilişkileri, öz saygı, yalnızlık, sosyal destek vb.) kuramsal olarak ilişkili olan (Buhrmester vd.,1988) kişilerarası yeterlik (ilişki başlatma, gücünü ortaya koyma, kendini açma, duygusal destek sağlama ve çatışma çözme) ilişkili değişken olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada, kişilerarası yeterliğin ebeveyn ve arkadaşla bağlanma ile öznel iyi oluş arasında aracı rolü olabileceği düşünülmüş ve bu aracılığın rolü test edilmek istenmiştir. Çünkü kişilerarası yeterliğin gelişiminde erken yaşantıların önemli rolü olduğu görülmektedir. Örneğin güvensiz bağlananların kişilerarası yeterliği düşük iken; güvenli bağlananların kişilerarası yeterliğinin yüksek olduğu (Paulk, 2008) görülmektedir. Bakım verenlerle yaşanan anlamlı ve sıcak ilişkiler çocuğun kendisini ve diğerlerini değerli görmesini sağlamakta (Bowlby, 1973, 2012) böylece çocuk, başkaları ile daha yakın ve güvenli ilişkiler geliştirmektedir. Güvenli bağlanan bireyler hem günlük sosyal yaşantılarında hem de yakın romantik ilişkilerinde daha iyi kişilerarası beceriler sergilemektedir. Kişilerarası yeterlikten yoksun bireyler depresyondan yakınırken (bkz: Cooley, Buren ve Cole, 2010; Cummings, 2010), kişilerarası yeterliği yüksek bireylerin daha iyi uyum sağladığı (Buhrmester, 1990) ve daha mutlu olduğu (Demir vd.,2012) görülmektedir. Böylece bireylerin mutluluğunda, başarısında ve uyumunda önemli bir değişken olan kişilerarası yeterliğin aracı rolünün bağlanma ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir değişken olabileceği düşünülmüştür.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ergenlerde ebeveyn ve akarana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kişilerarası yeterliğin aracı rolünü incelemektir. Bu amaçla, Şekil 1'deki model önerisi oluşturulmuştur. Araştırmanın ikinci amacı önerilen modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan araştırma problemleri modelin devamında aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1. Ebeveyn ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracı Rolüne İlişkin Araştırma Modeli

Şekil 1'de görüleceği üzere, alanyazın incelemesinden yola çıkılarak ebeveyn ve akarana bağlanmanın kişilerarası yeterlikle ilişkili olacağı, kişilerarası yeterliğin öznel iyi oluşla ilişkili olacağı, ebeveyn ve akarana bağlanmanın öznel iyi oluşla ilişkili olacağı öngörülmektedir. Böylece, öncül değişken olan akran ve ebeveyn bağlanma ile sonuç değişkeni olan öznel iyi oluş arasında kişilerarası yeterlik değişkeninin aracı rolüne ilişkin araştırma modeli ileri sürülmüştür.

1.3 Alt Problemler

1.3.1 Araştırmanın Birinci Amacına İlişkin Alt Problemler

1.3.1.1 Ebeveyne ve akrana bağlanma kişilerarası yeterliği doğrudan etkilemekte midir?

1.3.1.2 Kişilerarası yeterlik öznel iyi oluşu doğrudan etkilemekte midir?

1.3.1.3 Ebeveyne ve akrana bağlanma öznel iyi oluşu doğrudan etkilemekte midir?

1.3.1.4 Ebeveyne ve akrana bağlanma, kişilerarası yeterlik aracılığıyla öznel iyi oluşu dolaylı olarak etkilemekte midir?

1.3.2 Araştırmanın İkinci Amacına İlişkin Alt Problemler

1.3.2.1 Ebeveyne bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmekte midir?

1.3.2.2 Akrana bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmekte midir?

1.3.2.3 Kişilerarası yeterlik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmekte midir?

1.3.2.4 Ebeveyne bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmekte midir?

1.3.2.5 Akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmekte midir?

1.4 Araştırmanın Önemi

Ergenlik, yaşamın diğer dönemleri ile karşılaştırıldığında her kültürde ve her zaman, düşünmeden hareket etmenin potansiyel olarak arttığı bir dönemdir. Ergenlikteki bu eğilimin ortaya çıkıp çıkmaması kültürlere ve zamana göre değişmektedir. Çağdaş kuram ve araştırmaların ergenlik dönemine ilişkin görüşleri, bu dönemin fırtınalı ve stresli olduğu düşüncesinin abartıldığı ve bu gelişim döneminin çalkantılı olmasının zorunlu olmadığı yönündedir. Ancak ergenin pek çok alanda düşüncesiz davranış içerisine gireceği de doğrudur. Heyecan arama ve benmerkezcilik, bu yaş döneminde yüksek düzeyde düşüncesiz davranışlara karışan ergenin gelişim döneminin özellikleridir (Arnett, 1992).

Yurt dışında (ABD) gençlik gelişim yaklaşımlarının gençlerin sadece riskli, problemli davranışlarına değil, onların kapasitelerine, güçlü yanlarına ve gelişim ihtiyaçlarına odaklandığı görülmektedir (Judd, 2006). Ergen ve gençlerin sağlıklarını geliştirmeye yönelik ulusal girişim rehberi, ergen ve gençlerin daha güvenli, daha sağlıklı ve iyi oluş hallerini geliştirmeyi amaçlamaktadır (Brindis vd., 2004). Son yıllarda olumlu gençlik gelişim yönünden bakıldığında, ergenliğin kaçınılmaz olarak fırtınalı ve stresli geçtiği görüşü yerine, ergenlikte ortaya çıkabilecek olası davranışların yordayabileceğini, sağlıklı davranışların geliştirilebileceği ve güçlendirilebileceği üzerinde durulmaktadır (Lerner, Almerigi, Theokas ve Lerner, 2005).

Geçtiğimiz 20-30 yıl içerisinde, olumlu gençlik gelişiminin ve ergenin öznel iyi oluşunun önemi artan bir şekilde dikkat çekmeye başlamıştır (Park, 2004; Sun ve Shek, 2010). Uzun yıllardır çocuk ve gençlerin yaşamlarını daha iyi hale getirmek yerine, daha çok patolojilere ve risk temelli önleme programları ve stratejilere yoğunlaşıldığı görülmektedir. Pozitif psikolojinin kavramsallaştırılması ile birlikte ruh sağlığı için hastalık durumunun olmamasının zorunlu ancak yeterli olmadığına ve insan gelişiminin pozitif yönlerine odaklanmak gerektiğine dikkat çekilmektedir (Park, 2004).

Ergenlik sürecinde hem ebeveyne hem de akrana bağlanma ergenin psiko-sosyal uyumuyla yakından ilişkilidir. Ergen, bir taraftan dış dünyaya yönelmekte, yakın arkadaşlıklar, romantik ilişkiler geliştirmekte, daha çok bağımsızlaşmakta bir taraftan da aile desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Bu dönemde, arkadaşlık ilişkilerinin ön plana çıktığı, hızlı ve yoğun değişimlerin olduğu görülmektedir. Ergenler, aileden uzaklaşarak akran gruplarına yaklaşmakta ve ailesi dışında, kendilerine uygun bir kimlik duygusu oluşturmak için ortam hazırlamaya çalışmaktadırlar (Doğan vd., 2012). Her ne kadar ergenlikte aile ile geçirilen zaman azalsa da, ebeveyne güvenli bağlanma, özellikle ergenin kimliğini bulmasında ve benlik gelişiminde önemini korumaktadır. Ebeveyne güvenli bağlanma ergenin kimliğini keşfetmesinde ve benlik gelişiminde güvenli dayanak olmaktadır (Allen ve Land, 1999).

Çocukluktan ergenliğe geçtikçe arkadaşlık, daha yakın kişisel duygu ve düşünceleri açmayı ve duygusal destek karşılama içerir (Buhrmester, 1990; Buhrmester ve Furman, 1987). Çocukluktaki arkadaş ilişkilerinde daha çok paylaşma, oynama, eğlenme, yardım etme çocuğun sosyal yeterliği ile ilişkili iken, ergenlikle birlikte, akranlarla geçirilen süre artmakta, yakın ilişkiler gelişmektedir. Ergenin çocukluğa göre ilişki bağlamı değişmekte ve ergen arkadaş ilişkilerinde ilişkiyi başlatma, kendini açma, çatışma çözme, duygusal destek sağlama gibi daha çok kişilerarası yeterliği gerekli kılmaktadır. Bu yeterliklere sahip olmayan ergen etkili arkadaş ilişkileri kurmakta zorluk çekecek ve yüzeysel arkadaşlıklar kuracaktır. Bu da ergenin uyum problemleri yaşamasına neden olabilir (Buhrmester, 1990).

Bazı çalışmalarda buradaki kişilerarası yeterliklerin cinsiyet açısından farklılık gösterdiği (bkz. Buhrmester vd.,1988; Gorska, 2011) görülmektedir. Yine alanyazın incelendiğinde birçok çalışmada, akranla bağlanma (bkz. Laible vd., 2004; Ma ve Huebner, 2008; Nickerson ve Nagle, 2005) ve öznel iyi oluş (bkz. Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Haring, Stock ve Okun, 1984; Tuzgöl Dost, 2007) cinsiyet açısından farklılaşmaktadır. Bu çalışmada test edilecek modelin bulgularının gruplara genellenebilirliği için çoklu grup yapısal eşitlik modeli kullanılarak modeldeki yolların cinsiyet açısından farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Buna göre, modelde yer alan yollar arasındaki ilişkilerin cinsiyet bakımından farklılaşp farklılaşmamasına ilişkin bulguların, önleyici ve gelişimsel rehberlik çalışmalarının planlanmasında alanda çalışanlara fikir vermesi açısından, önemli olacağı düşünülmektedir.

Yüksel'e (1997, s. 1) göre "İnsan başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak sosyal açıdan kabul edilebilir davranışlara sahip olmak ister. Bu istek, insan tarih boyunca hiç karşılaşmadığı ölçüde değişmelerle karşı karşıya kalmasına rağmen önemini arttırarak gelmektedir." Sosyal yeterlik, sosyal beceri ve iletişim becerileri konusu üzerinde uzun

süre öğrencilerle bire bir çalışan ve yaptığı program ve etkinliklerin başarılı olduğunu gören Pavliga (2008), aynı zamanda sosyal yeterlik alanında doktora çalışmasını tamamlamıştır. Pavliga, sosyal yeterliğin öznel iyi oluş, öz güven, akademik başarı, problem çözme kapasitesi, arkadaşları tarafından kabul edilme gibi değişkenlerle olumlu yönde, alkolizm, boşanma, işsizlik vb. olumsuz yönde güçlü bir ilişki göstermesine ve bu beceri ve yeterliklerin öneminin ilgili tüm araştırmalar tarafından vurgulanmasına rağmen sosyal ve kişilerarası becerilerin okullarda niçin matematikle aynı seviyede önemli olmadığını sorgulamaktadır.

Akademik başarı anlamında yarışın her geçen gün hızlandığı ve ilkokul yıllarından başlayıp genç yetişkinlik dönemine kadar bireylerin sayısız sınavla karşılaştığı ülkemizde, bilişsel yeteneklere atfedilen değerler oldukça fazla olduğu düşünülmektedir. Özellikle ebeveynlerin önemli bir kısmı akademik başarı açısından çocuklarını başkaları ile kıyaslamakta ve çocuklarının akademik anlamda başarılı olmaları için çocukları üzerinde baskı kurabilmektedirler. Belki de onlara göre çocuklarının mutlu olması akademik olarak gelişmelerinden geçmektedir. Ancak akademik becerilerin yanında bireyin öğretmenleri, akranları, aileleri ve çevresiyle güvenli ilişkiler geliştirebilmesi, uygun ve etkili sosyal davranışlara sahip olması gibi yeterlikler geliştirmesi bireyin iyi oluşunda ve başarısında önemli olan etmenlerdir.

Ülkemiz şartları düşünüldüğünde, psikolojik danışmanların çok önemli bir kısmı ilk, orta ve lise eğitim-öğretim kademelerinde hizmet vermektedirler. Lise yıllarının orta ergenlik dönemine (14-18 yaş) denk geldiği görülmektedir. Her ne kadar ergenliğin problemleri geçip geçmeyeceği ergenin aile yapısı, yaşadığı çevre ve olanaklarla ilişkili ise de Arnett'in (1992) vurguladığı gibi, bu dönemde gençlerin riskli davranışlara girme olasılıkları daha da yükselmektedir. Bu anlamda okulda ruh sağlığı hizmeti veren uzmanların gençleri riskli davranışlardan korumaya yönelik önleyici çalışmalar yapmalarının yanı sıra gençlerin iyi oluş hallerini arttıracak çalışmalar yapmalarını da gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan, öğrencilere kişilerarası alanda belli yeterliklerin kazandırılması önleyici ve koruyucu ruh sağlığı açısından önemlidir. Aynı zamanda, gelişimsel açıdan kişilerarası yeterliğin geliştirilmesinin bireyin iyi oluşuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, bu çalışmada Buhrmester vd. (1988) tarafından geliştirilen kişilerarası yeterlik ölçeği Türkçeye uyarlanmıştır. Akran ilişkileri, iletişim, evlilik, uyum vb. bireylerin yaşamlarında önemli psiko-sosyal işlevlerle kuramsal olarak ilişkili olan bu ölçeğin

özellikle psikolojik danışmanlık, psikoloji ve eğitim alanlarında yararlı kullanıma sahip olacağı düşünülmektedir.

1.5 Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğrenciler, uygulanan ölçeklere içtenlikle ve doğru olarak cevap vermişlerdir

Durumsal faktörlerden etkilenmeye oldukça açık olan öznel iyi oluşun ölçümü alınırken öğrencileri etkileyebilecek sınav dönemi, okul başlangıcı, bayram vb. dönemlerde veri toplanmayarak öğrencilerin öznel iyi oluşlarına ilişkin bildirimlerinin durumsal faktörlerden etkilenmediği varsayılmaktadır.

1.6 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın çalışma grubu Amasya'nın beş lisesinde öğrenim gören orta ergenlik döneminde olan ergen bireylerle sınırlıdır.

Alanyazında öznel iyi oluş kavramı; depresyon, durumluk-sürekli kaygı, öz saygı, yaşam doyumu, negatif-pozitif duygu ve kendini gerçekleştirme gibi değişkenlerin farklı kombinasyonlarıyla ölçülebilmektedir. Bu çalışmada öznel iyi oluş; liseli öğrenciler için öznel iyi oluş ölçeği ile ölçülmüştür. Örneklemde yer alan bireylerin öznel iyi oluş düzeyleri ile ilgili genellemeler yapılırken bu sınırlığa dikkat edilmelidir.

Alanyazında kişilerarası yeterlik, sosyal yeterlik, sosyal beceri gibi kavramların birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Kişilerarası yeterlik bu çalışmada kullanılan kişilerarası yeterlik ölçeğinin ölçtüğü beş alt boyutla sınırlıdır.

1.7 Tanımlar

Bağlanma: Bebek ile bakım veren arasında oluşan, yaşam boyu etkisi devam eden oldukça kalıcı duygusal bağıdır (Ainsworth, 1989; Armsden ve Greenberg, 1987; Bowlby, 2012).

Öznel İyi Oluş: Olumlu duygunun sıklığı, olumsuz duygunun azlığı ve genel bir memnuniyet duygusudur (Myers ve Diener, 1995).

Kişilerarası Yeterlik: Bu çalışma kapsamında kişilerarası yeterlik; ilişkiyi başlatma, gücünü ortaya koyma, kendini açma, duygusal destek sağlama, çatışma çözme gibi bir takım kişilerarası becerilerin toplamıdır (Buhrmester vd., 1988).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Bağlanma Kuramı

Bu bölümde, bağlanma kuramının kısa bir tarihçesine, bağlanma davranışına, içsel çalışan modellere, bağlanmada bireysel farklılıklara ve son olarak bağlanmanın çocukluktan ergenliğe kadar olan gelişimsel sürecine yer verilmiştir.

2.1.1 Bağlanma Kuramının Kısa Bir Tarihçesi

John Bowlby, 1950 yılında evsiz çocukların ihtiyaçları ve ruhsal problemleri konusunda bir çalışma yapmak için görevlendirilmiştir. Daha sonra Bowlby, 1951 yılında bu süreçteki çalışmalarını raporlamıştır. Bu raporda, yaşamın ilk yıllarındaki anne yoksunluğunun ve yetersiz anne bakımının çocuğun kişilik gelişimine ve ruh sağlığına büyük ölçüde zarar verdiği rapor edilmiştir (Hazan ve Shaver, 1994; Bowlby, 2012, 2012a). Ancak bu raporun eksik bir yönü, anne yoksunluğunun çocuk üzerindeki olumsuz etkilerinin neler olduğunun açıkça bilinmemesidir (Bowlby, 2012; Hazan ve Shaver, 1994).

Bowlby, psikanalitik gelenekte eğitilmiş ancak, terapi uygulamalarına başladıktan sonra psikanalitik yaklaşımın yetersizliğini fark etmeye başlamıştır. Öyle ki görevliler tarafından beslenip bakım görmelerine rağmen kurumlardaki çocukların psikolojik olarak sıkıntılı, kaygılı ve hatta gelişmede başarısız olmaları psikanalitik kuramın görüşleri ile uyuşmamaktaydı (Hazan ve Shaver, 1994). Psikanalitik kuramın varsayımları ile Bowlby'nin kendi gözlemleri arasında tutarsızlık olması ve psikanalitik görüşün anne-

çocuk bağlanma ilişkisinde, ilişki niteliğinden ziyade annenin bebeği beslemesinin esas bağlanmayı sağladığı savı Bowlby'e tutarlı gelmemiştir (Bowlby, 2012a; Waters, Crowell, Elliott, Corcoran ve Treboux, 2002). Ayrıca Bowlby, psikanalitik kuramın bireyin durumunu açıklamada geçmişe yönelik metodolojisini eleştirmiş, bireyin gelişim çizgisinin erken dönemlerinde yapılan gözlemleri birincil veri olarak kullanılıp kişilik işlevlerini açıklamada geleceğe yönelik tahminlerde bulunabileceğini öngörmüştür. Bowlby, bireyin bağlanma gelişimini açıklamada kuramların yetersiz olduğunu görerek bu durumu açıklamak için bir arayışa girmiştir (Bowlby, 2012, 2012a).

Bağlanma çalışmaları ilk başlarda Bowlby'nin hastanede ve yuvada kalan çocukların annelerinden ayrılma ve birleşme sürecinde verdiği tepkilerin incelenmesine dayanır (Masterson, 2007). Bowlby hastane, bakımevi gibi evinden uzak yerlerde kalan çocukların bu durumdan derin bir şekilde olumsuz olarak etkilendiklerini ve bunun en temelde annelik figürünün kaybı ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bowlby, küçük bir çocuğun annesinden uzak yabancı bir ortama bırakıldığında sırasıyla itiraz etme, umutsuzluk ve kopma olarak adlandırılan öngörülebilir bir davranış silsilesini takip ettiğini ifade etmektedir. Buna göre birkaç saatten bir haftaya kadar sürebilen birinci evrede çocuk, derin bir üzüntü yaşamakta ve annesine tekrar kavuşmak için sınırlı kaynaklarını tümüyle kullanmaktadır. İkinci evrede çocuk, kayıp annesi ile meşgul olmakta, durgunlaşmakta ve derin bir üzüntü yaşamaktadır. Kopma evresinde ise çocuk çevresi ile ilgilenmekte, bakıcıların ilgisinden memnun kalmakta ancak annesi geri döndüğünde annesine karşı tamamen ilgisiz kalıp mutsuz olmaktadır. Eğer bu ayrılık devam ederse çocuk, geçici olarak çevresindekilere bağlanmaya devam edecek ve bağlanma figürlerini kaybettikçe bir sürelik üzüntüden sonra zamanla başkalarına bağlanmayı bırakacaktır (Bowlby, 2012).

Bowlby kuramının temel ilkelerini oluştururken psikanalitik, gelişim psikolojisi, bilgi işleme süreci, sibernetik ve etiyolojiden yararlanmıştır (Bowlby, 2012, 2012a; Bretherton, 1992; Collins ve Read, 1990). Etiyolojik çalışmalarda, bir beslenme ya da dürtü azalması ilişkisi olmadan da yavruların bir yetişkinle bağ kurabileceği görülmüş ve çok sayıda hayvan türünde de yavruların anneden ayrılmaya benzer tepkiler verdiği gözlenmiştir. Lorenz'in ördek ve kaz yavrularıyla yaptığı çalışmalarda, arada yiyecek olmadan da yavru ile bakıcı arasında bir bağın oluşabileceğinin görülmesi ve Horlow'un maymunlarla yaptığı çalışmasında yavru maymunların kendilerine yiyecek sağlamasa da kukla maymunlar arasından yumuşak tüylü olanları tercih etmesi Bowlby'nin görüşlerini sağlamlaştırmasında

güçlü dayanaklar oluşturan çalışmalar olmuştur. İnsan bebeklerinde ve primat yavrularında dikkate değer benzerlikler olması Bowlby'nin bebek ve bakıcı arasındaki bağlanmanın evrimsel bir anlamı olduğunu düşünmesine neden olmuştur (Bowlby, 2012, 2012a).

Bowlby'nin bu çalışmaları çocuğun annesi ile oluşturduğu bağın ve bu bağın ayrılık, yoksunluk ve kayıp yoluyla aksamasına ilişkin varolan düşüncelere köklü değişiklikler getirmiştir (Bretherton, 1992). Özetle bebeklerin ve primat yavrularının benzer şekilde doğuştan gelen bir kapasite ile bir bağlanma figürüne ihtiyaç duydukları, bağlanma figüründen ayrı düştükleri zaman da psikolojik açıdan olumsuz etkilendikleri görülmektedir. En başta Bowlby, daha sonra Ainsworth'un katkıları ile geliştirilen bağlanma kuramında, anne-bebek arasında oluşan duygusal bağın bebeklikte ve tüm yaşam boyunca bireyin duygu ve davranışları üzerinde etkili olmaya devam ettiği vurgulanmaktadır. Bu duygusal bağın ne olduğu ve bağlanma davranış sistemi aşağıda açıklanmıştır.

2.1.2 Bağlanma Davranış Sistemi ve İçsel Çalışan Modeller

Bağlanma kavramını tanımlamadan önce alanyazında sıklıkla karıştırılan bağımlılık kavramının açıklanmasında fayda vardır. Bağlanma ve bağımlılık kavramlarının zaman zaman birbirlerinin yerlerine kullanıldığı görülmektedir. Bowlby (2012a), bu kavramların yanlış anlaşıldığını belirterek bu kavramlar arasındaki farklara dikkat çekmektedir. Bağımlılık, çocuğun fizyolojik tatmin kaynağı olarak annesine bağımlılığından dolayı annesiyle bağlı olduğu düşüncesinden gelmektedir. Bağlanma ise, bir kişinin rahatlık ve güvenlik ihtiyaçlarının bir başkası tarafından karşılanmasını ifade eder. Bebek, yaşamının ilk zamanlarında annesine bağımlıdır ancak bağlı değildir ve bağımlılık büyüdükçe azalır. Buna karşın iki üç yaşlarına gelmiş çocuğun annesine bağımlılığı azalırken, güçlü bir şekilde annesine bağlanması devam eder (Bowlby, 2012). Bağlanmayı duygusal bir bağ olarak gören Ainsworth (1989), duygusal bağı bireyin içsel organizasyonun bir temsili olarak ifade etmiştir. Ona göre duygusal bağ ya da bağlanma, önemli bir kişiye uzun süreli kalıcı bir bağ olarak tanımlanabilir.

Bowlby'e (2012a) göre bağlanma davranışı, bir insanda dünya ile daha iyi başa çıkabildiği düşünülen ve iyi tanınan bir başka bireye yakınlığı elde etmek veya o yakınlığı korumak şeklinde sonuçlanan herhangi bir davranış biçimidir. Bağlanma davranışı en çok çocuk,

yorgun, hasta ve aç olduğunda, annenin ayrılması veya annesinin olmadığı durumlarda, korkutucu bir durumla karşılaştığında ortaya çıkar. Bununla beraber, bir insan için bağlanma figürünün var olduğunu ve cevap verebilir olduğunu bilmek güçlü ve her zaman hissedilen bir güvenlik duygusu verir. Bu durum, bireyi ilişkiye değer verme ve ilişkiyi devam ettirme konusunda cesaretlendirir. Bağlanma davranışı, en bariz olarak erken çocuklukta görülmekle beraber tüm hayat döngüsü içinde, özellikle de acil durumlarda gözlenebilir. Neredeyse tüm insanlarda görüldüğü için bu davranış insan doğasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir (Bowlby, 2012, 2012a).

Bağlanma kuramının önemli bir temel parçası davranış sistemidir (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978; Bowlby, 2012). Bağlanma davranış sistemi, üreme davranışı, ebeveynlik davranışı, beslenme ve keşfetme davranışı gibi pek çok türde öne çıkan donanımların esas parçalarından birisidir. Ancak bu sistemlerden türemiş değildir (Ainsworth, 1989). Davranışsal sistem, bir bireyin bağlanma figürüyle belli bir mesafe veya erişebilirlik sınırları içerisinde ilişkisini sürdürmesinin yolunu ifade eder (Bowlby, 2012a). Bowlby'e (2012) göre, yakınlık arama davranışı bağlanma davranış sisteminin bir parçasıdır. Evrim sürecinde ortaya çıkan bu sistem sayesinde beslenme, savunma ve yer değiştirme için yeterince olgunlaşmamış bebeklerin yaşama şansı artar. Buna göre, bebeğin bağlanma davranışı, bebeğin hayatta kalması ve güvende olmasını sağlamanın biyolojik bir işlevi olarak yetişkin biri tarafından beslenme ve yetişkin kişiye yakınlığı sürdürme gibi bir dizi davranış sistemi tarafından kontrol edilmektedir (Ainsworth vd., 1978; Bowlby 2012). Yetişkin bakımı, tamamlayıcı bir davranışsal sistem tarafından düzenlenir. Bebekler gülümsediklerinde ebeveynler bunu ödüllendirici bulurlar. Bebekler ağladığında ise ebeveynler onları rahatlatmaya güdülenirler. Ebeveynler uzaklaştığında bebekler onları izlemeye devam ederler. Bu iki sistem bebeğin hayatta kalmasını destekleyen ya da sağlayan türden bir ilişkinin yaratılmasında iş birliği yapar (Hazan ve Shaver, 1994).

Bağlanma figürlerinin bu yakınlığı ve çocuktan gelen sinyallere karşılık vermesi bebekte güven duygusu oluşturur. Kendini güvende gören ve bakıcısına yakın olan bebeğin yakınlık arama davranış sisteminin etkinliği azalır. Böylece bebek, bakıcısını güvenli bir dayanak olarak görür ve bakıcısından uzaklaşarak keşfetme davranışı sergiler (Bowlby, 2012a; Bretherton 1985; Hazan ve Shaver, 1987). Güvenli dayanak kontrol sistemi, bebek ve yetişkinlerin başlıca bağlanma figürlerini kullanarak keşfe çıkabilmenin yanında zorunlu durumlarda geri dönüp sığınılacak bir liman görevi görür (Waters vd., 2002).

Güvenle bağlanılan kişi sadece bebekler için değil ergenler ve yetişkinler için de güvenli bir zemin oluşturur. Yaşam boyunca bireyler sıkıntılarla karşılaştığında kendilerine yardım edecek birilerinin bulunduğundan emin olduklarında yeteneklerini daha iyi kullanır ve daha mutlu olurlar. Bireyin güvenli dayanağa ilişkin oluşturduğu ilk örüntüler yaşam boyu sürme eğilimi gösterir (Bowlby, 2012).

Bowlby'nin (1973, 2012a) bağlanma kuramına göre bireyler, yaşamın ilk yıllarında anne ile bebeğin kurduğu ilişkinin niteliğine bağlı olarak kendisi ve başkaları hakkında olumlu ya da olumsuz içsel modeller oluşturur. Bu zihinsel temsiller ya da içsel çalışan modeller bireyin sonradan kuracağı ilişkilerde yaşam boyu rehberlik eder. Her birey kendisi ve dünya hakkında işleyen modeller inşa etmektedir. İçsel çalışan modeller bireyin olayları algılamasına, gelecek planları yapmasına ve geleceğe yönelik kestirimde bulunmasına yardım eder. Güvenli bağlanmada içsel çalışan modeller temel güven duygusu ile karakterize olup özellikle stresli zamanlarda başkalarını güvenilir ve ihtiyaçlara cevap verir olarak algılamak, güvensiz içsel çalışan modeller bunun tersine kaçınmacı ve kaygılı olarak nitelendirilir (Anders ve Tucker, 2000). Riley'e (2011) göre, içsel çalışan modeller bireyin kendisi, başkaları ve çevre hakkında beklenti ve inançlarına ilişkin örtük bir kurallar kümesi oluşturur. Çocuklar, oluşturmuş oldukları içsel çalışan modelleri sonraki ilişkilerinde kullanmaktadır. Bu yüzden çocuk, daha sonraki yaşamında önemli olan kişilerle kurduğu ilişkilerinde, birincil bağlanma ilişkisinin niteliğine benzer beklentiler oluşturur (Riley, 2011).

Bowlby'e (1973) göre, içsel modeller temelde iki boyut olarak düşünülebilir. Birincisi bağlanma figürünün genel olarak korunma ve destek çağrılarına karşılık veren türden biri olarak görülüp görülmediğidir. İkinci ise kişinin kendisini, başkalarının ve özellikle de bağlanma figürünün yardımı değer biri olarak görüp görmediğidir. Bebeklerin bağlanma figürleriyle olan ilişkilerinde bağlanma figürlerinin çocuğun ihtiyaçlarına yanıt verip vermemesi, çocuğun kendisine ve bakıcısına ilişkin geliştirdiği içsel modelleri olumlu ve olumsuz olarak etkiler.

Bağlanma figürü ile soğuk ve reddedici ilişkiler yaşayan çocuklar, yalnızca ebeveynleri tarafından istenmediğine değil, herhangi biri tarafından da istenmediğine inanacaktır. Bunun aksine, bağlanma figürüyle kabul edici ve sıcak ilişki yaşayan bebek, ebeveynine güven geliştirmenin yanında kendini hem ebeveyni hem de başkaları tarafından sevilen değerli biri olarak algılayacaktır (Bowlby, 1973). Böylece çocuk, bağlanma figürlerinin

ulaşılabilir olduklarını ve ihtiyaçlarına yanıt verdiklerini görünce, başkalarının güvenilir olduğuna ilişkin olumlu içsel temsiller geliştirecek, bunun yanında kendine ilişkin de değerli ve sevilen biri olarak içsel temsiller geliştirecektir. Aksi durumda ocuk, kendisinin değerersiz ve başkalarının da güvenilir olmadığına ilişkin içsel temsiller oluşturacaktır. Çocuğun kendi hakkında oluşturduğu model, sonradan ebeveynlerinin kendisi hakkında sahip olduğu imgeleri de yansıtır. Çocuğun kendisi ve ebeveynlerine ilişkin oluşturduğu içsel çalışan modeller, çocuğun her bir ebeveyn ve kendisi için ne hissettiğini, her birinin kendisine nasıl davranmasını beklediğini ve onlara karşı kendi davranışını nasıl planladığını yönetir (Bowlby, 2012a). İçsel alışan modeller, zaman içerisinde oldukça kararlı olup bireylerin sonraki kurdukları ilişkilere de taşınarak bilindişi bir şekilde çalışmaya devam ederler (Bowlby, 2012a; Bretherton, 1985).

2.1.3 Bağlanmada Bireysel Farklılıklar

Bebeklik ve çocukluk yıllarında bireyin geliştirdiği bağlanma şeklinin, bireyin ebeveynlerinin (veya diğer ebeveyn figürlerinin) ona olan davranış şekillerinden ciddi olarak etkilendiği görülmektedir (Bowlby, 2012a). Bağlanma stilleri alanında yapılan çalışmalarda çeşitli bağlanma stillerinin farklı yaşantılarla ilişkili olduğu ve bu stillerin bireyin sonraki yaşamındaki gelişimleri yordamada önemli olduğu gösterilmiştir (Ainsworth, 1979). Örneğin güvenli bağlanmanın olumlu arkadaş ilişkisiyle (Engels vd., 2002; Shomaker ve Furman, 2009), atılganlık, sosyal beceri, sosyal yeterlikle (Moretti ve Peled, 2004; Onur, 2006; Ross ve Fuertes, 2010; Rubin vd., 2004) ilişkili olduğu görülürken; güvensiz bağlanmanın, sosyal etkileşimlerde başarısız olma ve daha zayıf destek ağlarına sahip olma (Anders ve Tucker, 2000), yalnızlık ve depresyon (DiTommaso vd., 2003; Wei vd., 2005) ve suça eğilimli davranışlarla (Allen vd., 2002) ilişkili olduğu görülmektedir. Bağlanma alanındaki bu ilerlemeler, yaşamın ilk yılında anne-ocuk bağlanması gelişiminin doğal ve boylamsal olarak incelenmesi sayesinde mümkün olmuştur (Ainsworth, 1979). Bağlanma ile ilgili yapılan deneysel çalışmalar 1980'lerin ortalarına kadar güvenli ve güvensiz bağlanma sınıflamalarının göstergelerini incelemek ya da gelişimsel sonuçlarını yordamak için yabancı durum içinde bebek-ebeveyn bağlanmasını değerlendirmişlerdir (Bretherton, 2005).

Yabancı durum prosedürü olarak adlandırılan ve iyi bilinen Ainsworth vd. (1978) çalışmalarında, bir yaşındaki bebeklerin özellikle ebeveynlerinden ayrılma ve tekrar birleşme durumlarında verdikleri tepkilere dayanarak bağlanma stillerini sınıflandırmışlardır. Bebekler ebeveynleri ile kısa süreli ayrılıp birleşmeleri sonucunda farklı davranış örüntüleri sergilemişlerdir. Bu davranış örüntüleri temel olarak üç grup altında toplanmıştır. Birinci grupta (grup b) yer alan **güvenli** bağlanan bebeklerin ön ayrılma evresinde çevreyi keşfetmede anneyi güvenli bir üs olarak kullandığı ve ayrılma evresinde keşif davranışlarının azaldığı ve rahatsız oldukları görülürken, tekrar birleşme aşamasında yakınlık aramanın etkin olduğu ve anneleri ile etkileşime girdiği görülmüştür. İkinci grupta (grup c) yer alan **güvensiz- kararsız** bebekler ayrılmadan önce bile kaygı belirtileri göstermişler, ayrılmadan yoğun bir şekilde rahatsızlık duymuşlardır. Birleşme evresinde ebeveynle etkileşime geçmede ve yakınlık kurmada direnç gösterip öfkeli davranışlar sergilemişlerdir. Üçüncü grupta (grup a) yer alan **güvensiz-kaçınan** bebeklerin ise daha az ağladıkları ancak anne ile birleştiğinde anneden kaçındıkları ve anneyi görmezden geldikleri görülmüştür (Ainsworth, 1979; Main ve Cassidy, 1988; Main, Kaplan ve Cassidy, 1985).

Daha sonra çeşitli çalışmalarda Ainsworth vd. (1978) sınıflamış olduğu üç bağlanma stiline girmeyen bebeklerin olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların birinde Main ve Solomon (1986) yabancı durum uygulamasında, Ainsworth vd. (1978) temel olarak tanımladığı üç stile de uymayan bir bağlanma örüntüsü tanımlamışlardır. Bu farklı davranışı dağınık/düzensiz bağlanma stili olarak adlandırmışlardır. Bu gruba giren bebeklerin yeniden birleşme ve ayrılma durumlarıyla baş edecek stratejilerden, gözlenebilir amaçtan ve keşif yapma davranışından yoksun olduğu görülmüştür. Ayrıca belli bir yönü olmayan donuk ve yavaş hareket ettikleri, depresif ruh halinde oldukları ve bakıcılarına karşı kaygılı, karışık tepkiler verdikleri gözlenmiştir (Main ve Solomon'dan aktaran Main ve Solomon, 1990).

Buradaki bağlanma stilindeki bireysel farklılıklar, bebeklerin ihtiyaç duyduklarında bakım verenlere ulaşılabilirlikleri ve bakım verenlerin bebeklerin ihtiyaçlarına yanıt vermeleri ile ilişkilidir (Collins ve Read, 1990; Hazan ve Shaver, 1987). Ayrıca bu durum, Bowlby'in bebek ve çocuklar kendileri ile başlıca etkileşime giren kişilerle ilgili içsel çalışan modeller oluşturur iddiası ile uyumludur (Hazan ve Shaver, 1987).

Main vd.'ye (1985) göre, bağlanmadaki bireysel farklılıklar içsel çalışan modellerle ilişkilidir. Onlara göre bağlanmayla ilişkili benliğin zihinsel temsilleri, bağlanmada bireysel farklılıkların sadece bebeklikte değil çocukluk ve yetişkinlikte de incelenmesine olanak verir. Çünkü bebeklikte çalışan modellerin değerlendirilmesi zorunlu olarak davranışsal metotlarla sınırlıyken çocukluktan sonra dil ve temsil yeteneğinin kazanılmasıyla bağlanmada benlik ve diğerlerine ilişkin içsel çalışan modellerin değerlendirilmesini olanaklı kılar (Kobak ve Sceery, 1988; Main vd., 1985). Bowlby (2012a), işleyen modellerin kararlı olduğunu ve kolaylıkla değişmediğini sıklıkla vurgulamıştır. Yapılan çalışmalarda (Hamilton, 2000; Main vd., 1985; Main ve Cassidy, 1988), bebeklikte bağlanma stillerinin ilerleyen yaşlarla da devam ettiği gösterilmiştir.

Yetişkinlikte bağlanma stilleri ile ilgili çalışmalarda, 1980'li yıllarda iki farklı araştırma programının olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Main ve arkadaşlarının çalışması, diğeri ise Hazan ve Shaver'ın (1987) çalışmalarıdır (Bartholomew ve Shaver, 1998). George, Kaplan ve Main'in (1985) yetişkin bağlanma görüşmesi adı altında yetişkinler için geliştirdikleri ölçek, yarı yapılandırılmış görüşmeye dayanmaktadır (Kaplan ve Main'den aktaran Masterson, 2008). Yetişkinlerin bağlanmaya ilişkin zihinsel temsilleri, erken çocukluk yaşantılarının bir yansıması olarak (Main vd., 1985) görülmekte ve bireylerin erken yaşantılarındaki ebeveyn ilişkileri hakkında konuşmalarından yola çıkılarak, Ainsworth vd.'nin (1978) bebek bağlanma sınıflamasına göre bireysel farklılıkları değerlendirilmektedir. Buna göre güvenli/özerk, güvensiz/kayıtsız ve güvensiz/endişeli olmak üzere üç temel bağlanma sınıflaması ortaya çıkmaktadır. **Güvenli** sınıfta olanlar, farklı çocukluk yaşantılarındaki bağlanma ilişkilerini değerli gören ve bunu gelişimleri açısından olumlu değerlendiren bireylerdir. **Kayıtsız** bağlanma sınıfına girenler, erken bağlanma ilişkilerinin etkisini reddeden, önemli olayları hatırlamada güçlük çeken ve genellikle erken reddedilme hikâyelerini tanımlayanlardır. **Endişeli** bağlanma sınıfına girenler geçmiş yaşantıları hakkında karmaşa yaşayan ve ebeveynleri ile güncel ilişkilerinde aktif kızgınlık veya edilgenlik gösteren bireylerdir. Temel sınıflandırmaya güvensiz grupta düşünülen, **çözümsüz** (unresolved) sınıflaması da eklenebilir. Bu sınıflamaya girenler bağlanma ilişkilerinde travmatik kayıp ya da istismar yaşadığını belirten bireylerdir (Crowell ve Treboux, 1995).

Hazan ve Shaver (1987), erken çocuklukta bebek-ebeveyn arasında oluşan bağlanmanın içsel çalışan modeller aracılığıyla yetişkin yaşamına taşınmasından yola çıkarak yetişkin

romantik ilişkilerinde de erken bağlanma örüntüsünün olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ainsworth vd.'nin (1978), bebekler için oluşturduğu sınıflamaya benzer şekilde yetişkin romantik ilişkilerini sınıflandırmışlardır. Yetişkinlerin bağlanma stiline belirlenmesi, üç bağlanma stili (güvenli/kaçınan/kaygılı-kararsız) tanımlayan üç paragraftan duygularını en iyi yansıtan birini öz bildirim yoluyla seçmelerine dayanmaktadır. Bireyin bağlanma stili romantik ilişkisini etkilemektedir. **Güvenli** bağlanma tarzına sahip olan romantik eşler ilişkilerinde güven, mutluluk ve arkadaşlıkla karakterize olup, daha uzun süren romantik ilişki yaşamakta ve ilişkilerinde destekleyici ve kabul edici olarak görülmektedir. Buna karşın **kaygılı kararsızlar**; obsesif saplantılı sevgi yaşantıları, inişli çıkışlı duygular, aşırı cinsel cazibe, terk edilmekten korkma ve kıskançlıkla, **kaçınmacı bağlananlar**; yaklaşmaktan rahatsız olma, başkalarına güvenememe, inişli çıkışlı duygular ve kıskançlıkla tanımlanmaktadır (Collins ve Read, 1990; Hazan ve Shaver, 1987).

Yukarıda anlatılan bu iki yaklaşımın yetişkinlikteki kaçınmacı bağlanma stiline farklı yönlerini ele aldığı düşünün Bartholomew (1990) kaçınmacı yaklaşımın iki ayrı biçiminin olduğunu öne sürmüştür. Ona göre yetişkin bağlanma görüşmesinde tanımlanan kaçınmacı bağlanma örüntüsü, başlıca bağlanma ihtiyaçlarını reddeden ve önemsemeyen yetişkinleri tanımlarken Hazan ve Shaver'ın (1987) öz bildirim dayanan ölçümleri yaklaşmaktan korkan kişiyi tanımlamaktadır. Bartholomew (1990), her iki yetişkin bağlanma ölçümünün çocuk bağlanma sınıflamasını temel aldığından yetişkinlikteki bağlanma çeşitliliğini açıklamada uygun olmayacağını ifade etmiştir. Böylece Bartholomew (1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991), çocuk bağlanma alanyazınındaki benlik ve diğerleri modelini temel almışlardır. Buna göre, kaçınmacı yaklaşımın iki ayrı biçiminin olduğu dört farklı yetişkin bağlanma stiline içeren daha geniş bir model önermişlerdir. İki boyutlu modele göre birey, benliğine ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmede bulunurken diğerlerine ilişkin de olumlu ve olumsuz değerlendirmede bulunmaktadır.

Bu modelde kendine ve diğerlerine ilişkin bu değerlendirmelerinden dört farklı bağlanma stili ortaya çıkmaktadır. Buna göre kendini ve diğerlerini olumlu değerlendiren **güvenli bağlanma** stiline sahip olanlar, yüksek öz saygı ve daha az kişilerarası problem yaşama ile nitelendirilir. Bu stildeki bireyler, kendilerini sevmeye değer görürken başkalarını da ulaşılabilir ve güvenilir olarak görürler. Kendini olumlu, diğerlerini olumsuz değerlendiren **kaygısız bağlanma** stiline sahip olanlar, olumlu benlik duygusunu devam ettirmek,

ilişkilerinde reddedilmeyle yüzleşmemek ve hayal kırıklığına uğramamak için yakın ilişkilerden uzak dururlar. İlişkilerin önemini küçümserler ve bağımsız olmaya önem verirler. Kendini olumsuz, diğerlerini olumlu değerlendiren **saplantılı bağlanma** stiline sahip olanlar, benlik duygusu olumsuz ve diğerlerine bakışı olumlu olduğundan diğerlerinin onayını almak için çaba harcarlar. Bu bağlanma stiline bireyler, derin bir değersizlik duygusu yaşarlar. Kendini ve diğerlerini olumsuz değerlendiren **korkulu bağlanma** stiline sahip olanlar, başkaları ile ilişki ve yakınlık kurmak isteseler de reddedilme korkusu ve güvensizlik duyguları yoğun olduğundan reddedilme olasılığını ve incinebilirliği azaltmak için yakın ve sosyal ilişkilerden uzak dururlar (Bartholomew, 1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Özetle bağlanmadaki bireysel farklılıklar, bireyin yaşamının ilk dönemlerinde bakıcılarla kurduğu ilişkiler sonucunda şekil almaktadır. Bakım verenlerin bebeğin ihtiyaçlarına duyarlılığı ve ihtiyaçlarına yanıt vermesi durumunda bebek hem kendine hem de diğerlerine ilişkin olumlu içsel temsiller geliştirmekte, aksi durumda olumsuz içsel temsiller geliştirmektedir. Böylece bu içsel temsillerdeki farklılıklar, bireylerin bağlanmasındaki farklı stilleri oluşturmakta ve çocuklukta, ergenlikte ve yetişkinlikte devam etme eğilimi göstermektedir.

2.1.4 Çocukluktan Ergenliğe Bağlanma

Bağlanma kavramının geleneksel olarak bakıcı ve bebek arasında oluşan bağ olarak tanımlanmasına rağmen zaman içerisinde diğer gelişim dönemlerini ve diğer bağlanma figürlerini içine alacak şekilde genişlediği görülmektedir (Buist, Dekovic, Meeus ve Aken, 2002). Bağlanma kuramına göre bireyler, yaşamları boyunca güven duyacağı birisine ulaşabildiği ve ondan duyarlı tepkiler aldığı sürece psiko-sosyal açıdan uyum gösterirler. Bağlanma bakış açısından yaşam boyunca özellikle hastalık ve sıkıntı durumlarında belli kişilerle yakınlık kurma eğilimi devam eder. Artan yaşla birlikte bağlanma figürüne yakınlık arayışının yoğunluğu, sıklığı azalır ve telefon vb. araçlarla sembolik bir iletişim kurarak rahatlık sağlanabilir. Ancak zaman içerisinde değişen bağlanma davranışına rağmen bağlanma figürleri ile erken yaşantılarda oluşan örüntüler diğer ilişkileri etkilemeye devam eder (Armsden ve Greenberg, 1987).

Bağlanma davranışı birçok çocuk tarafından neredeyse üçüncü yılın sonuna dek çok güçlü ve düzenli bir şekilde sergilenir. Bu yaştan sonra bir azalma olmakla birlikte devam eder. Bağlanma figürüyle amaç düzeltilmiş ortaklık (goal-corrected partnership) gelişir. Çocuk artık daha amaçlı davranmaya başlar. Dil ve bilişsel gelişimine paralel olarak perspektif alma gelişir. Çocuk, bakıcılarının niyet ve motivasyonlarını daha iyi anlar ve onlarla ortak kabul edilebilir planlar geliştirir. Bu karşılıklı anlayışın kararlılığındaki güven, çocuğun bağlanma figürü ile ilişkisinin içsel çalışan modellerini inşa eder. Böylece çocuk, bağlanma figüründen daha uzun süre ayrılmayı tolere edip daha az rahatsızlık hissederek, gezi nitelikli bir ilerleme sağlar, güvenle yürür ve koşar. Çocuk, bir güvenli dayanak üstünden daha uzaklara gitme cesareti kazanarak, daha geniş bir dünyaya açılır. Burada bağlanma gelişimindeki temel değişim üçüncü yaştan itibaren çocuğun birincil bağlanma figürü dışındaki öğretmenler ve akrabalar gibi ikinci bağlanma figürleri ile güven hissedecek yabancı bir yerde bulunabilmesidir (Ainsworth, 1989; Bowlby, 2012).

Erken çocuklukta, çocukların dünyalarını aile çevresi oluşturmakta ve ebeveynlerin etkisi yoğun olmaktadır. Öte yandan orta çocukluk döneminde çocukların sosyal dünyaları değişmekte, çocuklar ebeveynlerinden uzakta daha fazla zaman geçirmektedirler (Kerns, 2008). Bu dönemde, çocuklar, sıkıntılı zamanlarında ailelerinin çevresinde olmak istemekte ancak, normalde akranları ile zaman geçirmeyi tercih etmektedirler (Kerns, Tomich ve Kim, 2006). Orta ve geç çocuklukta bağlanma sisteminde bir dönüşüm olduğu görülmektedir. Ancak bu dönüşümün erken çocukluk ve ergenliğe göre yoğunluğu daha azdır. Çocukluk yılları boyunca bilişsel ve sosyal yetenek gelişir ve çocuğun bağlanma ilişkisi daha karmaşık bir hal alır. Bu dönemde, çocukların benlik duygusu geliştiğinden kendi davranışlarını daha iyi düzenleyebilirler ve bağlanma davranış sistemlerinin etkin olma sıklığı azalır. Bağlanma figürleri ile güvenlik hissi duymak için iletişim kurmak bu dönemde ön plana çıksa da fiziksel yakınlık arama ilkokul yılları boyunca hala önemini korumaya devam eder (Dwyer, 2005).

Bağlanmada esas değişim hormonal değişimlerle birlikte ergenlikte başlar. Bu gelişimsel süreç ergeni genellikle karşı cinsten akranlarıyla bakıcılık, üreme ve bağlanma sistemlerini içeren bir ilişki arayışına yönlendirir (Ainsworth, 1989). Ergenlikteki hızlı nörolojik, sosyal ve bilişsel değişimler gençte sosyal- bilişsel bir ikilem yaratır. Bu durum ergenin kendisi ve dünya ile ilişkisinde yeni ve farklı deneyimleri bütünleştirmeyi ifade eder. Üstelik ergen bağlanma davranışında da bir ikilem yaşamaktadır. Ergenler akranlarıyla ve

romantik eşleriyle bağlanma ilişkisi geliştirirken ve aileden uzaklaşarak yeni sosyal roller keşfederken ebeveyn ile bağına sürdürmeye devam etmektedirler (Moretti ve Holland, 2003).

Bu dönemin başında ergenler, birincil bağlanma figürlerine daha az bağlı olmak için oldukça çok çaba harcamaktadır. Bağlanma yaşantıları açısından ergenlik sadece çocukluk ve yetişkinlik arasında bir köprü değil, daha ziyade ebeveyninden bakım alan olmaktan bir ebeveyn bağlanma figürüne doğru bilişsel, duygusal ve davranış sistemlerinin yoğun bir dönüşümünü içerir (Allen ve Land, 1999).

Bağlanma davranışı ile kuramsal olarak ilişkilendirilecek en güçlü olası ergenlik gelişim görevlerinden biri, anlamlı akran ilişkilerinin oluşmasıdır (Allen vd., 1998). Ergenlikle birlikte arkadaş ilişkilerinin doğası değişmeye başlar. Çocukluk sürecinden ergenliğe geçtikçe arkadaşlık, daha yakın kişisel duygu ve düşüncelerini açmayı ve duygusal destek karşılamayı içerir (Buhrmester, 1990; Buhrmester ve Furman, 1987; Zimmerman 2004). Ergenler, aileden uzaklaşarak akran gruplarına yaklaşırlar ve ailesi dışında kendilerine uygun bir kimlik duygusu oluşturmak için ortam hazırlarlar (Doğan vd., 2012).

Akran ilişkileri çocukluk ve ergenlik süresince genellikle "yakınlık" olarak karakterize edilir. Yani işlevsel olarak yakınlığın, ebeveyne bağlanmadan farklı olduğu ve farklı davranış sistemleri tarafından düzenlendiği varsayılır (Zeifman ve Hazan, 2008). Örneğin Bowlby (2012), oyun arkadaşlığının ve bağlanma figürlerinin farklı olduğunu, çocukların kendilerini iyi hissettiklerinde arkadaşları ile beraber olmayı tercih ederken sıkıntılı zamanlarda bağlanma figürünü aradığını ifade etmektedir. Pek çok durumda çocuklukta akran ilişkilerinin bağlanma işlevine hizmet etmediği görülmektedir (Allen ve Land, 1999).

Ainsworth (1989) bağlanma ilişkilerini, kalıcı sosyal ilişkilerden ayıran beş özelliğin altını çizmiştir. Bunlar; yakınlık arayışı, ayrılık durumunda kaygı, beraber olmaktan hoşlanma ve memnun olma, kayıp durumunda yas ve bağlanma figürünün varlığında keşfe çıkmak için güvenli dayanaaktır. Bu özellikler, ergenlikte bağlanma işlevine hizmet eden ve etmeyen kalıcı akran ilişkilerinin açıklanmasında yol göstericidir. Ainsworth 'un (1989) belirttiği bu özellikler, oyun arkadaşlıklarının bağlanma figürlerinden farklı olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar. Üstelik bu ayrımlar ergenlikte akran ilişkileri göz önüne alındığında daha kafa karıştırıcı bir hal alır (Allen, 2008). Hazan ve Shaver'a (1994) göre eğer akranlar, bebeklik ve çocukluk sırasında öncelikle ebeveynin sorumlu olduğu aynı işlevleri yerine getirmeye, duygusal destek ve güvenlik için aynı gereksinimleri doyumaya başlarsa bir

noktadan sonra bağlanma ana babadan akranlara geçecektir, ancak bu sürecin nasıl olduğu muğlaktır. Bu geçişin nasıl olduğuna ilişkin önerilen modelde (Hazan ve Shaver, 1994), bağlanma işlevlerinin hepsinin bir anda geçmesinden ziyade, artan yaşla birlikte tek tek geçtiği belirtilmiştir. Bu modele göre bağlanmalar yakınlık arayışı ile başlarlar. Geç çocukluk ve erken ergenlik yıllarında yakınlık, sonuçta destek arama davranışını besleyen bağlamı sağlar. Zeifman ve Hazan (2008), akran ilişkilerinin güven ve destek arama yönünün, erken bebeklik ve çocuklukta ebeveynin güvenli sığınak oluşturmaya benzer işlevinin olduğunu, ebeveynlerden akranlara bağlanma geçişinin bağlanma işlevleri seviyesinde olabileceğinin makul görüldüğünü ifade etmektedir.

Bağlanmanın geçişine ilişkin çalışmalara bakıldığında, orta çocukluk döneminde olanların ön ergenlere göre ebeveynlerine daha güvenli bağlandıkları, ancak ergenlerin yakınlık arama ve güvenli sığınak olarak akranlarına yönelmeye başladıkları, bununla birlikte ebeveynlerin güvenli dayanak olmaya devam ettikleri (Nickerson ve Nagle, 2005) görülmektedir. Başka bir çalışmada, ergenlerin, babalarına göre annelerine daha çok bağlandıkları ve artan yaşla birlikte akranlarını yakınlık ve destek kaynağı olarak görmeye başladıkları (Paterson, Field ve Pryor, 1994) bulunmuştur. Genç yetişkinlik yıllarında akranların yakınlık arama ve güvenli sığınak olmada öne çıktıkları; ancak, ebeveynin güvenli dayanak olmaya devam ettiği (Fraleay ve Davis, 1997), genç yetişkinlerde bağlanma hiyerarşisinde romantik eşin ilk sırada yer aldığı, devamında anne, baba, kardeş ve akran bağlanma figürlerinin geldiği görülmektedir. Akranların daha çok güvenli bir sığınak olarak görüldüğü ve ebeveynlerin güvenli dayanak olarak kalmaya devam ettiği, özellikle annenin bağlanma hiyerarşisinde çok önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bunun yanında, uzun süredir romantik ilişki yaşayan bireylerin romantik eşlerini en başta gelen güvenli dayanak ve güvenli sığınak olarak gördükleri bulunmuştur (Trinke ve Bartholomew, 1997). Buraya kadar aktarılanlardan yola çıkarak; çocuklukta akran ilişkilerinin bağlanma işlevlerinin önemsiz olduğu, ergenliğin başlarından sonlarına doğru yakın ilişkilerde (akran, romantik) önce bağlanmanın yakınlık arama işlevi, daha sonra da güvenli sığınak ve güvenli dayanak işlevlerinde geçiş olduğu, bunun yanında ebeveynlerin her zaman bağlanma figürleri olarak önemlerini korumaya devam ettiği görülmektedir.

Araştırmacıların ergenlikte ebeveyne bağlanmadan başka romantik ilişkilerden ziyade daha çok akran ilişkilerine odaklandıkları görülmektedir. Bununla birlikte, ergenin psikolojik sağlık ve uyumunda ebeveyn kadar akranların da etkili olduğu ileri sürülmekte ancak,

araştırma sonuçlarının tutarsız olduğu görülmektedir (Wilkinson, 2004). Yapılan çalışmalar, ebeveyne ve akrana güvenli bağlanmanın ergenin uyum ve iyi oluşunda önemli işlevleri yerine getirdiğini göstermektedir. Ebeveyne ve akrana güvenli bağlanmanın sosyal etkileşimlerde yeterlikle (Buhrmester, 1990; Little, 2003), öznel iyi oluşla (Armsden ve Greenberg; 1987; Ma ve Huebner, 2008; Raja vd., 1992; Wilkinson ve Walford, 2001) öz saygıyla (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009; Laible, Carlo ve Roesch, 2004; Wilkinson, 2004) olumlu yönde ilişkili, depresyon ve saldırganlıkla olumsuz yönde ilişkili olduğu (Laible vd., 2000; Rubin vd., 2004) görülmektedir. Her ne kadar ergen, bu dönemde dış dünyaya yönelse ve pek çok bağlanma işlevini akranlarından veya romantik eşlerinden karşılasa da ebeveynlerin ergen üzerindeki etkisi devam etmektedir. Ainsworth (1979), yetişkinlik yıllarında bireyler özerk olmada ne kadar iyi olurlarsa olsunlar ebeveynin güçlü etkisinin sürmeye devam ettiğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan hem akranlar hem de ebeveynler ergenin psiko-sosyal açıdan iyi ve uyumlu olmasına katkıda bulunmaktadır.

2.2 Kişilerarası Yeterlik

Kişilerarası ilişkiler uzun zamandır insan işlevselliğinin çok önemli bir yönü olarak düşünülmekte ve araştırmacılar bu alanla ilgilenmektedir. Toplumlar değişip çeşitlilikler çoğalmakta ve kişilerarası ilişkilerde başarılı olmak daha önemli hale gelmektedir. Kişilerarası ilişkilerde başarılı olma yeteneği bireyin uygun işlevselliğinin temel yönlerinden biri olarak düşünülebilir. Çeşitli sosyal ortamlarda bireyin kişilerarası ilişki becerisine sahip olmasının, topluma sağlıklı uyum sağlayabilmesi ve psikolojik iyi oluşu için önemi bilinmektedir (Kim, Min, Yune, Choi ve Gong 2008). Her gün değişen ve daha karmaşık hale gelen dünyada bireyler, yakın ve genel ilişkilerinde pek çok problemle karşılaşmakta ve bu problemler, bireylerin ruh sağlığını etkilemektedir. Kişilerarası ilişkilerde akıllıca davranabilmek, ortaya çıkan sorunları çözebilmek, karşıdaki insanları anlayabilmek, uygun ve etkili becerilere sahip olmak bireyin mutluluğunda, başarısında ve uyum sağlamasında oldukça önemli görülmektedir.

Psikologlar 1920'li yıllardan beri sosyal davranışlardaki ustalık, maharet ve beceri konusunu çeşitli kavram ve şekillerde ele almaktadırlar (Bacanlı, 1999). İlgili alanyazın gözden geçirildiğinde, sosyal davranışlardaki ustalık ve maharetin geniş bir kavram yelpazesıyla (sosyal zeka, duygusal zeka, kişilerarası zeka, sosyal ve duygusal yeterlik,

sosyal beceri, kişilerarası yeterlik vb.) ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bölümde kişilerarası yeterlik kavramının daha iyi anlaşılması için öncelikle kişilerarası yeterlik ile ilişkili kavramlara sonrasında ise kişilerarası yeterlik kavramına yer verilmiştir.

2.2.1 Sosyal Zeka, Duygusal Zeka ve Duygusal Yeterlik

Bochner ve Kelly'e (1974) göre kişilerarası yeterlik, sosyal zekanın önemli bir yönüdür. Kişilerarası yeterliğin ilk bilimsel kaynağı Thorndike'in 1920'li yıllardaki sosyal zeka çalışmalarına dayanır. Thorndike; sosyal, mekanik ve soyut zeka olmak üzere üç tür zeka olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre sosyal zeka, diğer insanları anlama ve onlarla akıllıca ilişki kurma yeteneğidir. Gardner (2011) sosyal zekayı, kişilerarası zeka olarak görmüş ve diğer insanların niyetlerini, motivasyonlarını, ruh hallerini, mizaçlarını ayırt edebilme ve fark edebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Walker ve Foley de (1973) sosyal zekayı Thorndike gibi diğerlerini anlama ve sosyal durumlarda akıllıca davranabilme yeteneği olarak ifade etmiştir. Goleman (2006), kişilerarası ilişkilerde, başkalarını anlamamanın ve akıllıca davranmanın manipülatif davranış ile karıştırılmamasını ve sosyal zekanın ilişkilerimizde karşı tarafın da çıkarlarını gözetecek şekilde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Goleman (2006), sinir bilim alanındaki gelişmelerden ve evrimsel bakış açısından hareket ederek sosyal zekanın daha iyi anlaşılabilmesi için bilişsel olmayan becerilerin de hesaba katılması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre sosyal zeka ile duygusal zeka birbiri içine girmiş kavramlardır. Ancak Goleman (2006), zamanla sosyal zekanın duygusal zeka içinde değerlendirilmemesi gerektiğini fark ederek sosyal zekanın iki temel boyutta incelenebileceğini belirtmiştir. Bu iki kategoriden biri olan **sosyal farkındalık**, başka birisinin iç dünyasını, duygularını, düşüncelerini anlamaya ve karmaşık sosyal durumları kavramaya kadar geniş bir yelpazeyi ifade eder. Sosyal farkındalık; temel empati, uyum, empatik isabet ve sosyal biliş öğelerinden oluşur. İkinci kategori olan **sosyal beceri**, kişinin ne düşündüğünü, ne hissettiğini bilmenin ötesinde akıcı ve etkili ilişkilerin kurulmasını ifade eder. Sosyal beceri; eş zamanlılık, benlik sunumu, nüfus ve ilgi öğelerinden oluşur.

Salovey ve Mayer (1989) duygusal zekayı, sosyal zekanın bir alt birimi olarak görmekte bireyin kendisinin ve başka insanların duygularının farkında olma ve onları ayırt edebilme, bunu düşüncelerinde ve eylemlerinde kullanabilme yeteneği olarak tanımlamaktadırlar.

Onlara göre duygusal zeka, Gardner'in (2011) çoklu zeka çeşitlerinden biri olan kişisel zeka olarak ifade ettiği sosyal zeka görüşünün bir parçasıdır. Sosyal zeka gibi kişisel zeka da (içsel ve dışsal) kendisi ve diğerleri hakkında bilgiyi içerir. Kişisel zekanın bir yönü duygularla ilişkilidir ve bu duygusal zekadır. Kişilerarası zeka başkalarının ruh hallerini ve mizaçlarını gözleme becerisini içerir ve diğerlerinin sonraki davranışlarını yordamak için bilgi sağlar. Bu durumda sosyal zeka da duygusal zeka gibi Gardner'in (2011) kişisel zekasının bir alt birimidir. Duygusal zeka genel benlik duygusunu ve diğerlerini değerlendirme duygusunu içermez. Bundan ziyade problemleri çözmede ve davranışları düzenlemede bireyin kendisinin ve başkalarının duygusal durumunu tanımasına ve kullanılmasına odaklanır (Salovey ve Mayer, 1989). Goleman'a (2012) göre duygusal zeka, öz denetim ve benzeri yetilerin temellerini öğrenme potansiyelini belirlerken, duygusal yeterlik bu potansiyelin ne kadarının iş başında gösterilen becerilere aktarılacak şekilde kullanıldığını gösterir.

Saarni (1999), duygusal yeterlik için sekiz beceri olduğunu, üstelik bu sekiz becerinin sosyal yeterlik için de zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Bu sekiz beceri 1) Duygusal durumların ve bilincinde olmayan içsel dinamiklerin farkında olmayı, 2) Diğerlerinin duygularını kavrama yeteneğini, 3) Ortak olarak ifade edilen terimleri ve duygusal dili kullanma yeteneğini, 4) Diğerinin duygularını anlayarak empati kurma yeteneğini, 5) Diğerlerinin kendini sunuş stratejilerini dikkate alarak eş zamanlı gerçekleşmeyen içsel ve dışsal ifadeleri anlamayı, 6) Rahatsız edici geçici ve yoğun duygularla öz düzenleme stratejileri kullanarak baş etme yeteneğini, 7) Duygusal iletişimi içeren bir etkileşimde duygusal yakınlık ve içtenliğin derecesi gibi ilişkinin doğasının ve yapısının farkında olmayı, 8) Duygusal öz-yeterlik kapasitesini içerir.

Saarni'nin (1999) burada belirttiği beceriler duygusal ve sosyal yeterliği oluşturmaktadır. Aşağıda açıklanan sosyal yeterlik tanımlarına ve sosyal yeterlik boyutlarına bakıldığında, Saarni'nin duygusal ve sosyal yeterliği oluşturduğunu öne sürdüğü bileşenler pek çok sosyal yeterlik tanımlarında ve modellerinde görülmektedir. Yine Semrud-Clikeman (2007) sosyal yeterlik ve duygusal yeterliğin örtüşen kavramlar olarak birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ifade etmektedir.

2.2.2 Sosyal Yeterlik ve Sosyal Beceri

Sosyal yeterlik kavramına bakıldığında araştırmacıların sosyal yeterliğe ilişkin farklı görüşler öne sürdükleri ve bir uzlaşa içinde olmadıkları görölmektedir. Örneğın Baker' a (2005) göre sosyal yeterlik, uzmanlaşılın belli bir alanda sergilenen yetenekten ziyade bireyin kendisini sarmalayan sosyal çevreyle baş etme yeteneğidir. Ona göre sosyal yeterlik, ilk olarak uygun davranış için gerekli bilgiye sahip olmayı ve ikinci olarak da değişen sosyal çevrede amaçlarına uygun olarak onları kullanmayı içerir. Başka bir tanımda sosyal yeterlik, bir durumda karşıdaki kişinin bakış açısını anlayabilme ve geçmiş deneyimlerden öğrenme ve değişen durumlarda öğrendiğini uygulama yeteneğidir. Tepki esnekliğini ve karşılaşılan durumları uygun olarak ele alma yeteneğini ifade eder (Semrud-Clikeman, 2007). Wright'a (1980) göre sosyal yeterlik, sosyal uyum yeteneğı olarak kavramsallaştırılabilir. Ona göre sosyal yeterlik, sosyal amaçları başarmada etkili ve nitelikli olumlu sosyal etkileşimi başlatma olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle, sosyal yeterlik bireyin uyum sağlamasında sosyal etkililiğı ifade eder.

Oppenheimer'a (1989) göre sosyal yeterlik kişilerarası durumlarda bireyin algıladığı etkililiktir. Benzer şekilde Rose-Krasnor (1997) da sosyal yeterliği sosyal etkileşimlerde etkililik olarak ifade etmiştir. Önerdiği hiyerarşik modelde sosyal yeterlik üç seviyeden oluşmaktadır. Birincisi olan kuramsal seviye, bireylerin sosyal etkileşimlerde etkililiğini ifade ederken ikinci seviye olan göstergeler sosyal öz yeterliği, grup statüsünü, ilişkileri ve etkileşim sırasının niteliğini yansıtır. Yani birey bir taraftan etkili iletişim kurarken, kişisel amaçlarına ulaşırken diğeri taraftan eş zamanlı olarak diğeri ile olumlu ilişkiler kurmaktadır. Gösterge seviyesi bir sosyal temeli ifade eder. Çünkü bunlar diğeri ile etkileşimi belirler. Gösterge seviyesi ben alanı ve diğeri alanı olmak üzere ikiye ayrılır. Ben alanı bireyin kendi ihtiyaçlarına öncelik verirken, diğeri alanı yeterliğin kişilerarası ilişkililiğini içerir. Prizmanın tabanındaki üçüncü seviye olan beceri seviyesini, sosyal yeterlikle ilişkili olan motivasyonlar, sosyal, duygusal ve bilişsel yetenekler oluşturur. Onun yaklaşımına göre sosyal yeterlik tek bir yapı olmaktan ziyade etkileşimsel, içeriğe bağılı ve amaç yönelimli çoklu bir yapıdır.

Oppenheimer (1989) sosyal yeterliği sonuç yönelimli, içerik yönelimli ve beceri yönelimli olmak üzere üç genel yaklaşımla incelenebileceğini öne sürmüştür. Ona göre sonuç yönelimli yaklaşım bireyin arzu ettiği sonucu elde etmesini ifade ederken, içerik yönelimi

başarılı sosyal sonuçlara katkıda bulunan davranışsal özellikleri tanımlamayı ifade eder. Son olarak beceri yönelimli yaklaşım, Greenspan'ın modelinde sosyal farkındalığı ifade eder. Sosyal farkındalık ise bireyin sosyal amaçları elde etme süreci, becerileri ve yetenekleri olarak tanımlanabilir (Oppenheimer, 1989).

Rubin ve Krasnor (1992) sosyal yeterliğe ilişkin pek çok tanımı inceledikten sonra kişilerarası problem çözme çerçevesi altında sosyal yeterliği kavramsallaştırmışlardır. Onlara göre sosyal yeterlik tanımlarının ortak olarak birleştikleri noktalar birincisi etkililik, ikincisi ise bireyin amaç ve ihtiyaçlarını karşılama sürecidir. Benzer şekilde Vaitkieni ve Kiliuvieni (2010) pek çok sosyal yeterlik tanımını analiz ettikten sonra sosyal yeterliğin şu hususları içerdiğini belirtmişlerdir. **1) Sosyal beceri;** kendini değerlendirme, iletişim yeteneği, diğer insanlarla etkileşime girme, **2) Değerler;** birey tarafından, belli bir grup tarafından ve belli bir kültür tarafından anlamlı olarak göz önüne alınan davranış ilke ve standartları, **3) Bilgi;** bireyin görevlerini yerine getirmesi ve uygun davranabilmesini içerir.

Sosyal yeterliğin etkililik, problem çözme, sosyal çevre ile baş etme, uyum sağlama, kişisel amaçları başarma, belli ölçütlere göre sosyal performansın sergileme gibi tanımlarının yapıldığı, bilişsel, duygusal ve davranışsal öğeleri içerdiği görülmektedir. Gurtman (1999) sosyal yeterlik kavramının tanımının değerlendirilmesinde ve benzer kavramlardan ayırt edilmesinde bir uzlaşmaya varılmadığını belirtmektedir. Sosyal yeterliği, kişilerarası döngüsel modelden yararlanarak kişilerarası alanlar şeklinde boyutlandırmış ve bu boyutların içeriğini de kişilerarası görevler oluşturmuştur. Bu sayede, sosyal yeterlik yapısının ayırt edilebilmesine ışık tutacağını aynı zamanda ölçülmesinin daha kolay olacağını ifade etmiştir.

Sosyal yeterlik yapısının benzer kavramlarla ayırt edilmesinin zor olduğu görülmektedir. Benzer kavramlardan biri olan sosyal beceri kavramının da çoğu zaman sosyal yeterlik kavramı ile birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bacanlı (1999, s. 21) sosyal yeterlik kavramını sosyal becerilerden ayırmanın zor olduğunu; bazen bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığını ifade etmekte ve eğer “kişinin sosyal becerisi varsa, sosyal açıdan yeterlidir” şeklinde ifade etmektedir. Segrin (2000) ise, sosyal beceri kavramının kişilerarası beceri, kişilerarası yeterlik, iletişim yeterliği, sosyal yeterlik gibi kavramlarla birbirinin yerine kullanıldığını bazı araştırmacıların sosyal beceri ve sosyal yeterlik kavramını ayırımı yapmaya çalıştığını ancak bu girişimlerin alanyazında geniş ölçüde kabul görmediğini belirtmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde, bazı çalışmalarda bu kavramların birbirinden farklı olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmaların birinde McFall (1982), sosyal beceriyi kavramsallaştırmada iki temel yaklaşım tanımlamıştır. Bunlardan özellik (trait) yaklaşımına göre sosyal beceri soyut, gözlenemez bir kişilik özelliği olarak duruma göre değişmeyen tepkiler iken moleküler yaklaşımda, sosyal becerileri belli bir duruma özgü gözlenebilir davranışlar olarak görülmektedir. McFall sosyal yeterlik ve sosyal beceri kavramlarının birbirinden farklı olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre yeterlik, bir kişinin belirli bir görevi yerine getirmedeki performansının yeterliği ve kalitesi olarak değerlendirilirken ve genel bir değerlendirme terimi olarak kullanılırken sosyal beceriler ise bir görevi yeterli bir şekilde icra edebilmek için gerekli özel beceriler olarak tanımlanmıştır.

Gresham ve Elliott'a (1987) göre sosyal yeterlik, uyumsal davranış ve sosyal beceri olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Uyumsal davranış; bağımsız işlev, fiziksel gelişim, öz-yönetim, kişisel sorumluluk, ekonomik-mesleki etkinlik ve işlevsel akademik becerileri içerirken sosyal beceri; kendine ilişkin davranışlar (self-related behaviours), kişilerarası davranışlar, akademik beceriler, (academic-related skills) atılganlık, akran kabulü ve iletişim becerilerini içerir. Onlara göre alanyazında yaygın olarak üç tür sosyal beceri tanımı yapılmaktadır. Bunlar; *arkadaş kabulü tanımı*, *davranışsal tanım* ve *sosyal geçerlik tanımlarıdır*. *Arkadaş kabulü* tanımına göre, okulda ve toplumda arkadaşları tarafından kabul edilen ve popüler olan çocuklar sosyal olarak becerikli sayılmaktadır. *Davranışsal tanıma* göre bireyin belli bir durumda sosyal davranışının pekiştirilme olasılığını devam ettiren ve ceza olasılığını azaltan belirli davranışlardır. *Sosyal geçerlik* tanımına göre, sosyal beceri bireyin belli durumlarda önemli sosyal sonuçları yordamasını sağlayan davranışlardır. Önemli sosyal sonuçlar; arkadaş kabulünü, önemli başkalarının (öğretmen, arkadaş vb) olumlu sosyal beceri değerlendirmesini, akademik yeterliği, yeterli öz saygıyı ve yeterli psikolojik uyumu içermektedir. Esas olarak sosyal geçerlik tanımı, arkadaş kabulünün ve davranışsal tanımın bir birleşimdir (Elliott, Sheridan ve Gresham, 1989; Paulk, 2008).

Tanımlar arasında özellikle sosyal geçerlik tanımının sosyal yeterliğin kavramsallaştırılmasında oldukça kullanışlı olduğunu belirten Grasham (2000), bu tanımın sosyal beceri ve sosyal yeterliği ayırt ettiğini ifade etmektedir. Buradan hareket ederek sosyal beceriler sosyal görevlerde yeteneklice sergilenen davranışlar olarak görülmekte

diğer yandan sosyal yeterlik ise bireyin bir sosyal görevdeki performansının belli kriterlere göre birey için anlamlı kişiler tarafından (öğretmen, arkadaş vb) değerlendirilmesi olarak görülmektedir (Gresham, 2000).

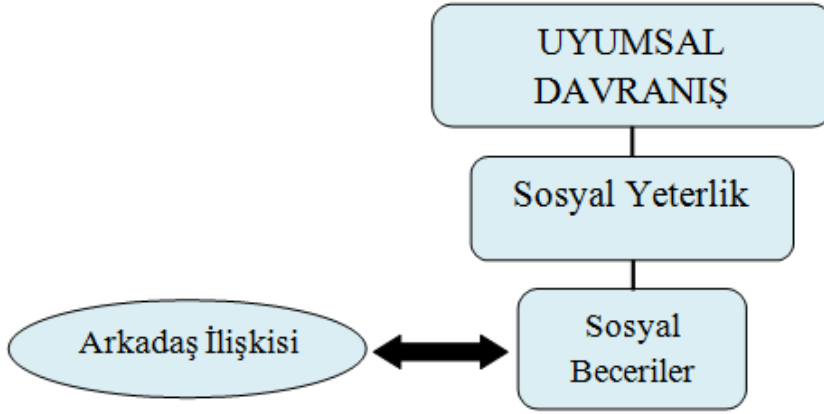
Merrell'e (2003) göre sosyal beceri ve sosyal yeterlik, sık sık birbirinin yerine kullanılsa da bu yapılar ilişkili ancak yine de farklı yapılardır. Araştırmacıların çoğu sosyal yeterliği, sosyal beceriyi içeren bir üst yapı olarak tanımlamaktadırlar. Sosyal yeterlik, arzulanan sosyal sonuçlar elde etmek ve yeterli sosyal ilişkiler geliştirmede zorunlu ve faydalı duygusal uyumun farklı yönleri ile çeşitli bilişsel ve davranışsal özelliklerden oluşan çok boyutlu ve karmaşık bir yapı olarak kavramsallaştırılabilir. Sosyal yeterliğin uyumsal davranış, sosyal beceri ve akran kabulü olmak üzere üç yapı ile sıkı bir ilişkisi vardır. Bu üç ilişkili yapı kısaca şu şekilde özetlenebilir (Merrell, 2003).

Uyumsal Davranış: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Derneği tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır. Bireyin gündelik yaşamdaki işlevini yerine getirebilmek için öğrendiği pratik ve sosyal becerilerdir. Bunlar, kavramsal becerileri, sosyal becerileri ve günlük hayatta kullanılan pratik becerileri içerir (<http://aaidd.org/>).

Sosyal Beceri: Alandaki uzmanların üzerinde anlaştıkları bir sosyal beceri tanımı yoktur (Merrell, 2003). Tanımlardan bir tanesine göre sosyal beceri; başkalarından olumlu tepkiler getirecek, sosyal açıdan kabul edilebilir, çevrede etki bırakan, hedefe yönelik, sosyal içeriğe göre gözlenebilir ve gözlenemeyen bilişsel, duyuşsal öğeleri içeren öğrenilebilir davranışlardır (Yüksel, 1997).

Arkadaş kabulü: Arkadaş ilişkileri çoğu zaman arkadaş kabulü ile ilişkilendirilir. Bireyin sosyal becerisinin ürünü ve sonucu olarak görülebilir. Arkadaş kabulü genellikle sosyal yeterliğin bir alt bileşeni olarak düşünülebilir (Merrell, 2003).

Buradaki ilişkili yapılara farklı noktalardan bakılabileceğini ifade eden Merrell (2003), uyumsal davranışın sosyal yeterliğe göre daha kapsayıcı bir kavram olduğunu ve bunun görgül (ampirik) çalışmalarla desteklendiğini ifade etmektedir. Bunun yanında sosyal yeterliğin de sosyal becerilere göre bir üst çatı oluşturduğunu belirtmiştir. Sosyal beceri ve arkadaş kabulü kavramları arasındaki ilişkinin ise daha önce belirlenen yani arkadaş kabulünü bireyin sosyal becerisinin bir sonucu olarak gören yaklaşımdan ziyade bu iki kavramın karşılıklı olarak birbirini belirlediğini ifade etmektedir. Sonuç olarak bu yapılar arasındaki ilişki şekilde gösterildiği gibi ifade edilmektedir (Merrell, 2003).

Şekil 2. Uyumsal Davranış, Sosyal Yeterlik, Sosyal Beceriler ve Arkadaş İlişkisi Yapıları Arasındaki İlişkiler İçin Önerilen Kuramsal Model

Alanyazın incelendiğinde sosyal yeterliğin çoğu zaman kişilerarası yeterlik kavramının alternatifini olarak kullanıldığı görülmektedir (bkz. Gorska, 2011; Kanning, 2006; Matsudaira, Fukuhara ve Kitamura, 2008; Segrin, 2000). Kişilerarası yeterliğin çok boyutlu ve kapsamlı bir kavram olarak klinik psikoloji, gelişim psikolojisi, sosyal psikoloji, dil, iletişim vb. farklı disiplinlerde çalışıldığı görülmektedir. Buradaki alanlarda yeterlik; kişilerarası yeterlik, sosyal yeterlik, ilişkisel yeterlik, iletişimsel yeterlik, psiko-sosyal yeterlik, sosyal beceri, çevresel yeterlik gibi farklı adlandırılmakta ve yazarlar tarafından tutarlı olarak kullanılmamaktadır. Çoğu zaman araştırmacılar farklı olguları anlatmak için aynı terimleri kullanırken bazı durumlarda aynı olguları anlatmak için farklı terimler kullandıkları görülmektedir (Spitzberg ve Cupach, 1989). Bacanlı'ya (1999) göre, bu alanda henüz bir görüş birliğine varılmamıştır.

2.2.3 Yeterlik

Yeterlik kavramı motivasyon, davranışsal uyum ve psikopatoloji gibi pek çok farklı bağlamda yararlı kullanımına rağmen kavramın genişliğinden ve şematize etmenin güçlüğünden dolayı tanımlamasının zor olduğu görülmektedir (Waters ve Sroufe, 1983).

Yeterlik kavramının sosyal bilim alanyazınında birleştirici bir tanımının ve genel olarak kabul gören bir tanımının olmadığı ve çoğunlukla ideolojik ve bilimsel bakış açılarına göre çeşitli anlamlar taşıdığı belirtilmektedir (Rychen ve Salganik, 2000). Yeterliğe ekolojik-

kültürel perspektiften bakan Ogbu (1981) yeterliği, orta beyaz sınıfın bireylerinin okul ve toplumdaki başarılarını belli özelliklere sahip olmaları açısından ayırma olarak görmekte ve henüz yeterliğin tanımında bir uzlaşmanın olmadığını ifade etmektedir. Ona göre yeterlik tanımlarının en çok ortak noktası, kültürel olarak belirlenmiş bir görevdeki bireyin performans yeteneğidir.

Waters ve Sroufe (1983) yeterlik kavramını açıklamak için iki farklı yaklaşım önermişlerdir. Birincisi yeterliği bütünsel (molar) bir kavram olarak vurgularken diğeri daha belirli (specific) özellikler olarak vurgular. Her bir yaklaşımın olumlu ve olumsuz tarafları vardır. Bütünsel tanım sezgisel olarak, cazip ve soyutlamaya uygun bir düzeyde görülmektedir. Burada yeterlik, bütünsel bir kavram olarak çevredeki fırsatlardan yararlanma, taleplere uyumlu tepkiler verme ve esnek koordinasyon üretebilme yeteneğidir. Başka bir deyişle, etkililiği ifade eder. Ancak bütünsel tanımlama genellikle değerlendirme için belirsiz görünmektedir. Hangi davranışın, hangi durumun ya da etkili davranışın ölçütünün ne olacağını belli olması gerekir (Waters ve Sroufe, 1983). Diğer taraftan yeterliği belirli beceriler olarak tanımlamak, değerlendirme problemini çözer. Belirli becerilerin durum ve yaşa özgü olması oldukça muhtemeldir. Bu nedenle, bireyin süregelen uyumunu anlamakla ilişkilendirilebilir. Gelişimsel bir bakış açısı yeterliğin bütünsel bir tanımını devam ettirirken, aynı zamanda değerlendirme için faydalı bir yol sağlar. Birincisi, yaşam dönemlerine uygun yeterliği tanımlamak belli becerilere dayanan problemlere doğrudan işaret eder. İkincisi, her bir gelişim döneminde belirgin olan hususları göz önüne alarak neyin ölçülmesi gerektiği konusunda yol gösterir. Son olarak, gelişimsel bir yaklaşım bütüncül tanımlamaların doğasında varolan sıkıntıları elimine eder (Waters ve Sroufe, 1983). Dolayısıyla yeterliği, belli dönemlere özgü bireyin başarması gereken görevleri göz önüne alarak değerlendirmek bu bakış açısına göre daha uygun görünmektedir.

Yeterliğin psikoloji alanyazınında pek çok anlamı vardır. Fakat genellikle çevreye etkili uyum örüntüsü veya daha geniş olarak belli bir zaman, kültür ve toplum bağlamında bir bireyin yaş ve cinsiyeti için beklenen temel gelişim görevlerini makul olarak başarması ya da daha dar bir tanımla akran kabulü, akademik başarı gibi özel alanlardaki başarıları ifade eder. Yeterlik bireyin çevresi ile karmaşık etkileşiminin bir sonucudur. Böylece çocuğun gelişimi ve değişimiyle veya bağlamın değişimiyle yeterliğin anlamı da değişir (Masten ve Coatsworth, 1998).

2.2.4 Kişilerarası Yeterlik

Sosyal ve kişilerarası etkileşim alanında yeterlik kavramı birtakım farklı bileşenleri ifade eder. Bunlar; 1) bir sosyal aktör tarafından sahip olunan bilgiyi, 2) bir sosyal aktör tarafından sahiplenilen özellikleri 3) bir sosyal aktör tarafından ifade edilen davranışları, 4) bir sosyal aktör hakkında yapılan atıf ve izlenimleri, 5) çok sayıda birbiri ile ilişkili bileşenleri içeren tüm etkileşim sürecinin kalitesini (bilgi, motivasyon, beceri, bağlam, sonuç vb) içerir. Böylece yeterlik kavramı, sosyal etkileşimlerde bir tek algısal değişkenden çok sayıda karmaşık unsuru içeren geniş bir yelpazeyi tanımlamak için kullanılabilir. Ancak yapılan bu tanım ve sınıflamalar doğru ya da yanlış olmaktan ziyade tanımlar arasında ayırım yapabilmeye yöneliktir (Spitzberg ve Cupach, 1989).

Spitzberg ve Cupach'a (1989) göre yeterlik kavramı sosyal, ilişkisel, kişilerarası vb. çeşitli kavramlarla birlikte kullanılmaktadır. Ancak onlar, kişilerarası yeterlik kavramını tercih etmekte ve bunun da gerekçesi olarak en genel anlamda insanların diğer insanlarla etkili bir şekilde iletişim kurması olarak ifade etmektedirler. Diğer daha özel yeterlik tanımları yapan yaklaşımlar ise, bu yaklaşımın daha genel bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedirler.

Kişilerarası yeterlik kavramının tanımlanmasının oldukça güç olduğu görülmektedir. Çünkü kişilerarası yeterliğin anlamı gelişimsel evreye (Masten ve Coatsworth, 1998; Waters ve Sroufe, 1983), kültürel normlara ve etkileşimin olduğu ortama bağlı olarak (Matsudaira vd., 2008) değişkenlik göstermektedir. Kim vd. (2008), kişilerarası yeterlikle ilgili tanımlamaların çok önemli kısmının kuramsal, spekülatif ve metafiziksel olduğunu yani somut olmadığını ifade etmekte, bu nedenle yeterlik yaklaşımından yola çıkarak kişilerarası yeterlik üzerinde daha fazla görgül araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedirler.

Genel anlamda, gelişim temelli kuramlarda kişilerarası yeterlik çocukluk ve ergenlik sürecinde yeterlik gelişiminin doğal bir sonucu olarak yakın ilişkileri kurma ve sürdürme kapasitesi olarak tanımlanır (Carrol, 2001). Baker' a (2005) göre kişilerarası yeterlik, diğer bireylerin ihtiyaçlarına, arzularına ve korkularına duyarlı olma ve onlarla işbirliği yapma kapasitesidir.

Solomon (1979), kişilerarası yeterliğin ne olduğu konusunda bir netlik olmadığını ve bu nedenle kişilerarası yeterliği açık bir şekilde tanımlamak gerektiğini ifade etmektedir.

Argyris'in kuramına dayanarak yaptığı tanımda kişilerarası yeterlik, kişilerarası ilişkilerde etkili bir şekilde başa çıkma yeteneğidir. Etkili kişilerarası başa çıkmanın üç ölçütü vardır:

- 1) Bireyler kişilerarası durumu doğru olarak algılamalı ve ilişkilerinde ilgili pozitif değişkenleri tanımlayabilmelidir.
- 2) Bireylerin bir çözüm kalıcı olana kadar problemleri çözebilme yetenekleri vardır. Problem tekrar ettikçe problem çözülmüş sayılamaz. Kişilerarası güveni düşük olan iki kişi arasında problem tekrar ortaya çıktığında problemin çözüldüğü söylenemez.
- 3) Eğer iki kişi, en az problemi çözmeye başladıkları zamanki kadar etkili çalışabiliyorlarsa çözüme ulaşılmıştır.

Yeterliği, başka insanlarla etkileşimde etkililik olarak ifade eden araştırmacılardan Wiemann'a (1977) göre kişilerarası etkileşimlerdeki yeterlik kavramı, temel olarak insan ilişkileri veya T grupları, sosyal beceri yaklaşımları ve kendini sunma yaklaşımları olmak üzere üç ekolün görüşleri ile nitelendirilmiştir. Ona göre, buradaki üç yaklaşımın bazı yönlerden farklılıkları olsa da benzerlikleri daha fazladır. Bu üç yaklaşımda da kişilerarası ilişkilerde yeterlik "etkililik" olarak nitelendirilmiştir. Benzer şekilde Argyle (1971), bazı insanların diğer insanlara göre belli bir görevde (ör: satış yapma) daha etkili olduğunu ve profesyonel becerinin etkili uygulayıcısının ilişkili görevlerden daha iyi sonuçlar alan kişiler olduğunu ifade etmiştir. Yine Bochner ve Kelly (1974) kişilerarası yeterliğe ilişkin tanımları inceledikten sonra tanımlarının ortak noktasının "etkililik" üzerinde toplandığını belirtmekte ve yeterliği bir insanın diğerleri ile etkili bir şekilde etkileşime girme yeteneği olarak tanımlamaktadır.

Bochner ve Kelly (1974) kişilerarası yeterliğe ilişkin uygun stratejiler geliştirebilmek için kişilerarası yeterliğin açığa kavuşturulmasını, kişilerarası ilişkilerde yeterli olan bireyin belirli biçimde ne yapabileceğini belirlemek gerektiğini böylece işlevsel bir modelin ortaya çıkabileceğini ifade etmişlerdir. Kişilerarası yeterlik eğitimlerinde etkililiği değerlendirme ölçütlerinin bulunmamasından dolayı, kişilerin beceri kazanıp kazanmadığının ölçülemediğini, değerlendirme yapabilmek için öncelikle neyin ölçüldüğünün bilinmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Önerdikleri modelin amacının öğretimsel stratejiler için bir çerçeve çizmek olduğunu ve bu çerçevenin değerlendirme için bir kaynak oluşturacağını ifade ederek, White'in etkili motivasyon kavramının davranışsal bilimine dayalı olarak iki varsayımını temel almışlardır. Buna göre;

1) Her insan çevresi ile etkili bir şekilde etkileşime girmek için motive olur. Kişilerarası yeterli olma güdüsü, birinin dünyası üzerinde etkili olma güdüsüdür. Pek çok psikolojik, psiko-sosyal ve psikiyatrik kuram, insanın çevresi ile etkili bir şekilde etkileşime girmek için doğuştan motive olduklarını ileri sürer. Örneğin, bu kuramcılardan biri olan Sullivan, aşırı kaygının yokluğunda insanların doğuştan diğerleri ile etkili kişilerarası ilişkiler kurma kapasitesi geliştirmek ihtiyacı içinde olduklarını ifade etmektedir.

2) Bireyler doğuştan etkili değildir. Sosyal etkililik yaşam süresince öğrenilir. Sosyal etkileşim kuramının temel varsayımı, yeni doğanlar ne sosyaldır ne de sosyal değildir. Benzer bir analiz etkililik açısından da yapılabilir. Başlangıçta bebekler çevreyi nasıl etkileyeceklerini ve çevre tarafından nasıl etkileneceklerini bilmezler. Yeni doğanlar ne yapabileceğini ve ne yapamayacağını bilmezler. Onlar ne etkilidir ne de etkisizdir. Etkililik çevre ile etkileşim sonucunda öğrenilir.

Bochner ve Kelly (1974) kişilerarası yeterliği, etkililik olarak gören bazı tanımlarından hareket ederek kişilerarası yeterliğin şu üç ölçüte göre değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir. Bunlar; 1) Amaçları belirleme ve başarma yeteneği, 2) Başkaları ile etkili bir biçimde işbirliği yapma yeteneği, 3) Çevresel ve durumsal değişimlere uygun uyum yapma yeteneğidir. Onlar aşağıda sıralanan becerilerin kişilerarası yeterliği ortaya çıkardığını ileri sürmüşlerdir. Buradaki beceriler şunlardır:

Temel beceriler: Kişilerarasında yeterli olan bireyin sahip olması gereken iletişim becerileridir. Bireyin değişen durumlara uyum sağlaması, işbirliği içinde çalışması, amaçlarını açıkça ifade edebilmesi ve onlara ulaşabilmesi gibi bir dizi davranışı ifade eder.

Empatik İletişim: Empatik iletişim bir insanın diğer insanların ihtiyaç ve değerlerine karşı oldukça yüksek duyarlılığını içerir. Empatik insan diğer insanlar için doğru izlenimler oluşturur ve diğerlerinin duygularını, düşüncelerini, mesajlarının içeriğini ve tonunu doğru bir şekilde algılamayı ve kabul etmeyi ifade eder.

Tanımlayıcılık: Temel olarak öğrenenlerin geri bildirim alma ve verme tarzını ifade eder. Ayrıca belirli anlatımla ilişkilidir. Bu somut, özel ve tanımlanabilir durumlar teşvik edilirken belirsiz, soyut mesajlardan uzak durmayı ifade eder. Çünkü tanımlayıcılığın amacı birisinin iletişiminin reddini ve doğrulanmasını kolaylaştırmak için doğrudan kanıtlanabilir ve gözlenebilir davranışlara odaklanmayı gerektirir.

Duygu ve Düşünceleri Sahiplenme: Duygu ve düşüncelerine sahiplenilen kişi duygularının ve eylemlerinin sorumluluğunu alır. Diğerlerine bağlılık ve birisi için sorumluluğu kabul etmeye istekliliği ifade eder. Sahiplenme, diğerlerinin duygu ya da tutumları ile temas etmeyi ve bunları tanımlamayı gerektirir.

Kendini Açma: Bir kişinin başka bir kişiye kendisi ile ilgili duygu, düşünce ve arzularını bilmesine izin vermeyi ifade eder. Uygun kendini açma, öğrenme için güvenilir bir iklim yaratmaya yardım eder. Ayrıca kendini açma, diğer kişilerarası becerilerin öğrenilmesini kolaylaştırır; çünkü karşıdaki kişileri empatik tepki vermeye teşvik eder.

Davranışsal Esneklik: Bir bireyin gerektiğinde yeni yollar keşfetme kapasitesidir. Kişilerarası durumlarda olası davranışsal seçenekleri tanımaya içerir. Diğer kişilerarası iletişim becerilerinin gelişimi (empati, kendini açma gibi) birisinin davranışsal esnekliğini etkiler.

Wiemann (1977) kişilerarası etkililik, kişilerarası yeterlik ve iletişimsel yeterliğin benzer kullanımlara sahip olduğunu ifade etmiş ancak iletişimsel yeterlik terimini kullanmıştır. Önerdiği modelde T grupları, sosyal beceri yaklaşımları ve kendini sunma yaklaşımlarını temel alarak yeterliği etkililik olarak tanımlamış ve yüz yüze etkileşimlerde yeterliği;

- 1) Yakın ilişki/destek
- 2) Sosyal rahatlık
- 3) Empati
- 4) Davranışsal esneklik ve
- 5) Etkileşim yönetim becerileri olmak üzere beş boyut olarak ifade etmiştir.

Bu modele göre etkileşimde iletişimsel yeterlik, benmerkezcilikten ziyade diğerleri merkezli olmayı ancak bireyin diğerleri merkezli olmasına rağmen herhangi bir durumda kendi amaçlarını gerçekleştirmesini ifade eder. Birey diğerlerinden gelen mesajlara açık, kendine ve diğerine ilişkin kaygısız ve empatiktir. Değişen durumlara uyum sağlayacak düzeyde davranışsal repertuvara sahiptir ve kurduğu yakın ilişkilerde destekleyicidir. Yukarıda ifade edilen her bir boyut bazı belirli davranışlarla yüz yüze etkileşimlerde gözlenebilir (Wiemann, 1977).

Neredeyse sosyal ve kişilerarası etkileşimlerde yeterliğin tüm kavramsallaştırılmasında iki özellik göze çarpmaktadır. Bunlardan bir tanesi **etkililik** diğeri ise **uygun davranıştır**. **Etkililik** kontrolden kaynaklanır ve başarılı olarak görevin üstesinden gelme olarak

tanımlanabilir. Bu bağlamda etkililik; memnuniyetle, maksimum ödülle, arzu edilen sonuçların elde edilmesiyle oluşan pozitif duygulanımla ilişkilidir. *Uygunluk*; incelik ve nezaketi ifade eder. Toplumsal ya da kişilerarası normları, kuralları, ya da beklentileri ihlal etmekten kaçınma olarak tanımlanır (Spitzberg ve Cupach, 1979). Birisinin bu anlamda yeterliği durumdan duruma değişebilir. Örneğin, Kathryn bir komitede üyeler tarafından daha yeterli algılanırken, bir sunum sırasında sınıf arkadaşları ve öğretmeni tarafından daha yetersiz algılanabilir (Morreale, Spitzberg ve Barge, 2007).

Spitzberg ve Hecht (1984) Yeterliğin kuramsal ve görgül (ampirik) bakış açılarından tanımlandığını ancak hem ölçme hem de kavramsal açıdan bir tutarlılık sergilenmediğini belirtmektedirler. Bu nedenle, etkileşimde yeterliğe ilişkin doyucu bir modele ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler. Spitzberg ve Cupach tarafından 1984 yılında geliştirilen iletişim yeterliği modeli veya kişilerarası yeterlik modeli temel olarak üç bileşenden oluşmaktadır. Ancak bu bileşenlerin önemi ve anlamı bağlama göre değişmektedir (Morreale vd., 2007; Spitzberg ve Cupach, 1989; Spitzberg ve Hecht, 1984). Bu bileşenler (beceri, motivasyon ve bilgi) şunlardır:

Beceriler

İletişim araştırmalarında beceriler alanında oldukça çalışma yapılmıştır. Ancak becerilerin yeterliğin bir unsuru olup olmayacağı konusunda çok az görüş birliği vardır. Bir beceri iletişimsel davranışın başarılı bir performansıdır. Eğer davranış ortaya konursa kişinin böyle bir davranışını tekrar etme yeteneğine olanak veren altta yatan bir beceri olmalıdır. Yeterlik ve sosyal becerilere ilişkin çeşitli faktör analizi çalışmaları incelendiğinde kaygı, yakınlık, anlatımcılık, etkileşim yönetimi ve diğerleri yönelimlilik olmak üzere beş ortak beceri alanının ortaya çıktığı görülmektedir (Spitzberg ve Hecht, 1984).

Sosyal beceriler genellikle yeterliğin değerlendirilmesi ve ortaya konmasına katkıda bulunan veya yeterliği oluşturan belirli bileşenleri ifade eder. Yeterliğin kavramsallaştırılması gibi sosyal becerinin de tanımlanmasında güçlükler vardır. Farklı araştırmacılar birbirinden çeşitli terimlerle sosyal beceriyi tanımlamışlardır (Spitzberg ve Cupach, 1989).

Spitzberg ve Cupach (1989), çeşitli sosyal beceri tanımlarını inceledikten sonra birinci olarak sosyal beceri kavramının farklı tanımlandığını ve bir belirsizlik olduğunu, beceri ve yeterliğin ayrımının netleşmediğini belirtmektedirler. İkincisi, çeşitliliğinden ziyade

kavram geniş bir aralıkta üstü kapalı bir şekilde kullanılmaktadır. Üçüncüsü sosyal beceri tanımlamaları çeşitli soyutlama düzeylerinde kaybolmakta ve böylece bir kavram karmaşası yaratmaktadır. Araştırmacılar tarafından sosyal beceri kavramsallaştırılması temel olarak üç farklı tip ortaya çıkarmıştır. 1) Belirli, açık olan (molecular) davranış (örn: gülümseme, göz kontağı vb.), 2) orta seviyede yetenek yapıları (örn: etkileşim yönetimi, uygun kendini açma vb.) ve 3) soyut (üst seviyede) süreçlerdir (örn: sosyal uyarıcının yorumlanması, algı vb.). Buradaki becerinin üç kaynağı belki belirli, somut olandan genele, soyut ve bütüncül olana doğru hiyerarşik olarak organize olmaktadır. Bununla birlikte araştırmacılar bu hiyerarşik seviyenin bir veya ikisine odaklanmaktadır. Burada belirtilen üç seviye birbirinden bağımsız ve zorunlu olarak bir bütün halinde kişilerarası yeterlik modeli için göz önüne alınabilir (Spitzberg ve Cupach, 1989).

Motivasyon

Motivasyon pek çok bakış açısından en çok bir özellik yönelimi (trait-orientation) olarak görülmektedir. İletişim motivasyonu bir başkasıyla belli bir iletişim bağlamında algılanan ödül ve maliyetlerin bir işlevidir. Böylelikle bir kişinin algıladığı iletişime girme arzusu onun iletişim motivasyonu göstergesinin birleşimi olarak hizmet edecektir (Spitzberg ve Hecht, 1984). Motivasyonun olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Olumsuz motivasyon gerçek ve hayali bir iletişim durumunda düşük ödül potansiyeli algısı veya iletişim eylemi hakkında kaygı yaşamadır. Bunun tersine olumlu motivasyon; sürdürülen bir iletişim eyleminde değerli ödül potansiyeli algısıdır. Bu mükemmele yönelik davranış güdüsü, çaba ve arzunun sonucudur. İnsanlar kendi amaçlarına uygun durumlarda motive olur ve daha yeteneklice davranırlar. Bazı durumlarda açık olarak daha büyük ödül vardır. Örneğin: bir kişi iş görüşmesinde ya da ilk defa biri ile çıktığında, uçakta yabancı birinin yanında oturmakta olduğu duruma göre daha çok yeteneklice performans sergileyecek ve daha büyük olasılıklı daha iyi güdülenecektir (Morreale vd., 2007).

Motivasyon kavramının yeterlik tanımlarında daha az bahsinin geçtiği görülmektedir. (Spitzberg ve Cupach, 1989). Meichenbaum, Butler ve Gruson (1981), sosyal yeterliği; 1) görülen davranış 2) bilişsel süreçler ve 3) bilişsel yapılar olmak üzere üç kategoriye içerecek şekilde kavramsallaştırmışlardır. İlk iki kategori yukarıda bahsedilen beceri bileşenlerinin üç seviyesine karşılık gelirken üçüncü kategori olan bilişsel yapılar sosyal durumlarda görülen (açık) davranış ve bilişsel süreçlerin belki de temelini oluşturan duyuşsal yapıları veya daha geniş güdülerini ifade eder. Meichenbaum vd. (1981), bilişsel

yapıyı dahil etmenin nedenini, bireylerin aynı çevresel uyaran karşısında farklı tepkiler vermelerine ve aynı bireylerin farklı olaylar karşısında aynı tepkiyi vermelerine bağlı olarak açıklamaktadırlar. Böylece bunun anlamı, bireyin sosyal duruma atfi bireyin bir duruma katılıp katılmayacağını belirlemede önemli olarak görülebilir (Meichenbaum vd.'den aktaran Spitzberg ve Cupach, 1989). Bu nedenle, bilgi ve becerilerin uygulamaya konması için motivasyon önemlidir. Kişilerarası yeterlikle ilişkili olan motivasyon sıklıkla sosyal davranışın yaklaşma-kaçınma boyutlarını etkileyen yapı olarak işlevselleştirilir. Diğer deyişle motivasyon, sosyal durumlara yaklaşıma katkıda bulunma veya kolaylaştırma faktörleri ve sosyal durumlara yaklaşıma engel olma ve cesaret kırma faktörleri tarafından temsil edilmektedir (Spitzberg ve Cupach, 1989).

Bilgi

Motivasyona benzer şekilde tipik olarak özellik-gibi (trait-like) kavramsallaştırılabilir. Durum bilgisi, nesnenin diğerlerinin ve bağlamın bilgisi olarak değerlendirilebilir. Belirli bir bağlam, kişi ya da bir konu hakkında daha fazla bilgisi olan birisi, bu durumda daha büyük olasılıkla gerekli bilgi, yaşantı ve yeteneklice davranma repertuarına sahip olacaktır (Spitzberg ve Hecht, 1984).

Yeterliğin bileşenlerinden biri olan beceriler, çeşitli şekillerde en yaygın olarak çalışılmasına rağmen bilginin de eşit derecede beceriler kadar önemli olduğu yaygın olarak kabul edilmiştir. Bir bireyin performansının şans eseri yeterli olma olasılığı vardır. Yani uygun ve etkili davranışın tesadüf sergilendiği düşünülebilir. Ancak herhangi bir tutarlı yolla usule uygun yeteneklice davranabilmek ilişkili bilgiden gelmelidir. Bilginin çoğu prosedürel ve bilginin içeriğinin ne olduğundan ziyade bilmenin nasıl olduğunu içerir. Dolayısıyla prosedürel bilgi daha önce beceriler kısmında ifade edildiği gibi sıklıkla üst seviyede beceri olarak düşünülür (Spitzberg ve Cupach, 1989).

İçerik bilgisi, en az sekiz genel alanda sosyal aktör tarafından sahip olunan bilgiden oluşur. Bunlar; insanların amaç ve güdeleri, etkileşimin kuralları, rol sistemleri ve roller, beceriler ve davranışlar, davranışın sırası, durum tipleri, ilişki tipleri ve semantik ve dilsel içeriktir (Spitzberg ve Cupach, 1989). Başka bir ifadeyle, içerik bilgisi; bir durum için gereken konuların anlaşılması, kelimeler, anlamlar ve benzerleri iken prosedürel bilgi belli bir durumda içeriğin bilgisini nasıl yapacağımızı, planlayacağımızı ve birleştireceğimizi söyler. İçerik bilgisine örnek olarak, sürücü belgesi alabilmek için kursa gittiğinde trafik kanunları ve uygulamalar hakkında sınav içerik bilgisine örnek oluştururken bir arabayı

sürerken içerik bilgisini uygulama yeteneği prosedürel bilgiyi ifade eder. Çoğumuz için önemli olan bir kişinin sürüş yeteneği, onun gerçek sürüş performansdır. Aynıısı iletişim için geçerlidir. Performans, bilgi ve motivasyona bağlıdır ancak nihayetinde performans bizim yeterli veya yetersiz olarak değerlendirdiğimiz bir kişinin davranışı, becerisidir (Morreale vd., 2007). Sonuç olarak motivasyon, bilgi ve beceriler etkileşimin üç ana bileşenini sağlamaktadır (Spitzberg ve Hecht, 1984).

Bu çalışmada, Buhrmester vd. (1988) tarafından önerilen kişilerarası yeterlik kavramı temel alınmıştır. Onlar kişilerarası yeterliği bir grup kişilerarası beceri olarak ifade etmişlerdir. Burada kullanılan kişilerarası yeterlik kavramı, alanyazındaki yaygın sosyal beceri tanımlarından arkadaş kabulü ve davranışsal becerinin karışımı olan sosyal geçerlik tanımını karşılamaktadır (Paulk, 2008).

Buhrmester vd. (1988), bazı durumlarda yeterliklerin genel (global) bir yapı olarak ölçülmesinin faydalı olmasına karşın bazı durumlarda yeterlik tipleri arasında ayırım yapmanın avantajlı olacağını belirtmişlerdir. Bunun yanında, farklı ilişki tiplerinin ve ilişkinin aşamalarının farklı tipte yeterlikle ilişkili olabileceğini ifade etmişlerdir. Onlara göre yeterliğin bileşenlerini ayırt eden iki yaklaşım vardır. Birincisi kişilerarası görev alanları tiplerine göre yeterliği bölümlerken (örneğin ilişkiyi başlatma ve mantıksız talepleri reddetme gibi) diğer yaklaşımlar etkili iletişimde sözel olmayan iletişimi anlamayı gerektiren yetenekler veya sosyal anlatımcılık gibi davranışsal becerileri ifade eder. Onlara göre her iki yaklaşım da değerlidir ancak onlar yeterlik görev alanlarını tanımlamaya odaklanmışlardır. Bu yaklaşımı tercih etmelerinin sebebi davranışsal becerilerin görev alanlarında çeşitli olabileceğidir. Böylece her bir alandaki etkili performans için beceriler belirlemeden önce farklı yeterlik alanlarını tanımlamak gerekir (Buhrmester vd. 1988).

Buhrmester vd.'nin (1988) geliştirdikleri ölçek kişilerarası yeterliğe ilişkin beş görev alanını ölçmektedir. Bunlar: 1) ilişki başlatma; diğerleri ile sosyal etkileşimi başlatmayı, 2) gücünü ortaya koyma; istemediği bir durum ortaya çıktığında bundan hoşlanmadığını ifade etmeyi, 3) kendini açma; kişisel bilgilerini diğerleri ile paylaşmayı, 4) duygusal destek sağlama; ihtiyaç duyduğunda ya da zor durumda kaldığında birine içten ve empatik olarak yaklaşmayı, 5) çatışma çözme; anlaşmazlıkları ve çatışmaları yönetebilmeyi ifade etmektedir (Buhrmester vd., 1988). Kuramsal olarak ilişkiyi başlatma ve gücünü ortaya koyma atılganlıkla ilişkilendirilirken, kendini açma, duygusal destek sağlama ve çatışma

çözme daha çok anlamlı ve derinliği olan ilişkilerle (örn: evlilik gibi) ilişkilendirilmektedir (Buhrmester vd., 1988; Gorska, 2011).

Özetle sosyal yeterlik ve kişilerarası yeterlik tanımlarında "etkililik" ve "uygunluk" (Morreale vd., 2007; Spitzberg ve Cupach, 1989; Rose-Krosner, 1997) ve kültürel ortamın, bağlamın etkisinin (Masten ve Coatsworth, 1998; Matsudaira vd., 2008) vurgulandığı görülmektedir. Sosyal yeterlik tanımlarının önemli bir kısmında sosyal yeterliğin sosyal beceri, bilgi, değerler ve tutum gibi alt boyutlardan oluştuğu yine kişilerarası yeterliğin bilgi, beceri ve motivasyon gibi alt boyutlardan oluştuğuna işaret eden araştırmacılardan yola çıkarak sosyal yeterliğin ve kişilerarası yeterliğin hemen hemen eş anlamlı kavramlar olduğu görülmektedir. Bunun yanında Gresham (2000), sosyal yeterliğin sosyal beceriden ayrımında sosyal geçerlik tanımına vurgu yapmaktadır. Bu tanım da bu çalışmada geçen kişilerarası yeterlik tanımının arka planını oluşturmaktadır.

2.3 Öznel İyi Oluş

Son yıllarda araştırmacılar, sadece depresyon, kaygı gibi olumsuzluklar yerine psikolojik iyi oluşa ve pozitif psikolojiye odaklanmışlardır. Mutluluğun, öz saygının, iyimserliğin ve diğer olumlu iyi oluş özelliklerinin nedenlerini ve sonuçlarını incelemeye başlamışlardır (Lucas, Diener ve Suh, 1996). Yakın zamanda ortaya çıkan ve pozitif psikoloji olarak adlandırılan alan, insan gelişimine katkıda bulunan faktörlere odaklanmıştır. Tıp ve psikoloji araştırmalarında sıklıkla sorulan soru neyin hatalı olduğu ve bunun nasıl onarılacağı iken pozitif psikoloji araştırmalarında sorulan soru neyin doğru olduğu ve bunun nasıl ilerletileceğidir. Son yirmi yıl boyunca mutluluğu içeren pozitif iyi oluş çalışmalarına yönelme artış göstermiştir. Pozitif psikoloji olumlu öznel iyi oluş araştırmalarına odaklanmıştır (Holder, 2012).

Seligman (2007), psikoloji bilimi ortaya çıktıktan sonra uzun yıllar psikolojinin temel odağını davranış problemleri ve olumsuz ruh sağlığının oluşturduğunu ifade etmektedir. Ancak ona göre psikoloji biliminin yeni yüzü, bireylerin var olan ruh sağlığının daha iyi düzeye çıkartacak faktörlere odaklanma olmalıdır. Başka bir deyişle, bireylerin potansiyel güçlerine odaklanıp iyi oluşlarını arttıracak yönleri geliştirilmelidir. Benzer şekilde Seligman ve Csikszentmihalyi'e (2000) göre psikoloji bilimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bir hastalık modeli içerisinde bireylerin kayıplarını ve zararlarını iyileştirmeye

odaklanmıştır. Bu yaklaşım bireylerin ve toplumun gelişmesini ihmal etmiştir. Pozitif psikolojinin amacı sadece bireyin yaşamındaki olumsuz durumları düzeltmek değil olumlu nitelikler inşa etmektir. Pozitif psikoloji alanındaki değerli öznel yaşantılar; geçmiş için iyi oluşu, kanaati ve doyumunu; gelecek için umut ve iyimserliği ve şimdi için ise akış ve mutluluğu içerir. Bu bireysel anlamda cesaret, kişilerarası beceri, sevme kapasitesi, affedicilik vb. olumlu kişilik özelliklerini içerirken, toplumsal düzeyde ise daha iyi bir insan olma, sorumluluk, fedakârlık, nezaket, iş etiği gibi olumlu özellikleri kapsar (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Pozitif psikoloji ortalama insanın güçlü yönlerini ve erdemlerini ele almaktadır. Pozitif psikoloji ortalama insanla ilgili neyin doğru olduğu, çalışılması ve iyileştirilmesi gerekenin ne olduğunu yeniden değerlendirmedir. Pozitif psikoloji insan potansiyelini ve kapasitesini değerli gören bir bakış açısıdır (Sheldon ve King, 2001).

Pozitif psikoloji, en iyi şekilde karma (hybrid) bir girişim olarak nitelendirilirken bunun aksine iyi oluş, daha iyi tanımlanmış ve sınırlandırılmış bir kavram olarak nitelendirilir. Ryan ve Deci (2001), iyi oluşu, iki genel yaklaşımdan yola çıkarak açıklamışlardır. Bu yaklaşımlardan ilki olan **hazcı (hedonic)** yaklaşım, iyi oluşu acıdan kaçınma ve haz alma olarak görmektedir. Bir Yunan filozofu olan Aristippus, yaşamın amacının maksimum düzeyde haz almak olduğunu ve mutluluğun bireyin aldığı zevklerin bir toplamı olduğunu gören bakışı hedonik yaklaşımı yansıtmaktadır. İkinci yaklaşım olan **ödemik (eudaimonic)** yaklaşımda ise, iyi oluş, bireyin tam olarak psikolojik işlevselliği veya kendini gerçekleştirmesini ifade eder. İkinci yaklaşıma örnek olarak Aristotle'nin belirttiği gibi hazcı yaklaşım adı (kötü) bir idealdir ve insanı arzularının kölesi yapar. Doğru mutluluk, erdemlerin ifadesinde bulunur, yani değerli olanı yapmaktır. Öznel iyi oluş hazcı geleneğe karşılık gelirken, psikolojik iyi oluş ise ödemik geleneğe karşılık gelmektedir (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Lent, 2004). Hazcı yaklaşıma dayalı öznel iyi oluşun temel unsurları yaşam doyumunu, negatif ve pozitif duygular iken, ödemik yaklaşıma karşılık gelen psikolojik iyi oluşun temel unsurları; anlam, amaç, gelişme, kendini gerçekleştirmedir (Lent, 2004). Ryff'in (1989) modelinde psikolojik iyi oluş; kendini kabul, özerklik, başkaları ile olumlu ilişkiler, kişisel gelişim, amaçlı yaşam ve çevreye üstünlük kurma gibi altı psikolojik özellikten oluşmaktadır (Deci ve Ryan, 2008; Ryff, 1989).

Pozitif psikoloji alanında yapılan çalışmalarda, olumlu ruh sağlığını tanımlamada bir anlaşmanın olmadığı görülmekle birlikte, Lyons, Huebner, Hills ve Shinkareva (2012), olumlu ruh sağlığının anahtar göstergesi olarak yaygın bir şekilde kullanıma sahip olan kavramın öznel iyi oluş olduğunu ifade etmektedirler. Benzer şekilde Cummins (2000), mutluluk kavramının yapısına ilişkin isimlendirmede genel bir kuralın olmadığını en genel terimin öznel iyi oluş olduğunu belirtmektedir.

Öznel iyi oluş, toplumların ve bireylerin yaşam kalitesinin bir ölçüsüdür. Binlerce yıldır filozoflar, iyi bir yaşamın doğası hakkında tartışmışlar ve iyi bir yaşamın mutluluk olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak mutluluğun tanımının ne olduğu konusunda filozoflar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir (Diener, Oishi ve Lucas, 2003). Mutluluk ve iyi oluş tanımları üç kategori altında incelenebilir. Birincisi mutluluğun kutsallık ve erdem gibi dışsal ölçütler tarafından tanımlanmasıdır. Buna göre mutluluk, bir öznel durum değil bazı arzulanabilir niteliklere sahip olmaktır. Bu durum, modern dünyanın mutluluk anlayışından farklı olarak bireyin kendi öznel yargısından ziyade dış gözlemcinin belli bir değer çerçevesinden yargısını ifade eder. İkincisi, bireylerin yaşamlarını tanımlamada kullandıkları olumlu terimlerin ne olduğu ile ilgilidir. Bu tanımlama yaşam doyumu olarak isimlendirilen ve iyi bir yaşamı belirleyen standartların ne olduğudur. Üçüncüsü ise hoş olan duygusal yaşantıları işaret eder. Bireyin hoş olan ve hoş olmayan duyguları ne kadar yaşadığı ile ilgilidir (Diener, 1984).

Öznel iyi oluş bireylerin yaşamları hakkında ne düşündüğünü ne hissettiğini, varoluşlarını değerlendirdiklerinde bilişsel ve duygusal olarak ulaştığı sonuç olarak tanımlanabilir. Pratikte öznel iyi oluş, genel olarak insanların mutluluktan ne anladığıdır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Öznel iyi oluş, olumlu duygu, olumsuz duygu ve yaşam doyumu gibi çeşitli bileşenlere sahiptir. Olumlu duygu ve olumsuz duygu bileşenleri bireyin duygusal yaşamındaki olumlu ve olumsuz duyguların sıklığına işaret ederken, yaşam doyumu öznel iyi oluşun bilişsel yönü olup bireyin yaşamını genel olarak değerlendirmesini ifade eder (Diener, 1984; Diener ve Suh, 1997; Myers ve Diener, 1995). Başka bir deyişle, öznel iyi oluşun iki temel yönü bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi bilişsel yönü oluşturan yaşam doyumu iken duygusal yönünü oluşturan ve birbirinden bağımsız olan olumlu ve olumsuz duygulardır (Lucas vd., 1996).

Geleneksel klinik ruh sağlığı modellerinin aksine öznel iyi oluş basitçe olumsuz duyguların yokluğu değildir. Yüksek öznel iyi oluş aynı zamanda iş ve boş zaman gibi yaşam

alanlarını, yaşam doyumunu ve olumlu duyguları içerir. Çünkü bir birey veya toplumda öznel iyi oluş faktörlerinden biri yüksek olabilirken diğerleri düşük olabilir. Öznel iyi oluşun bileşenlerinin üçü de ayrı olarak değerlendirilebilir. Öznel iyi oluş temel olarak önemli dışsal faktörlerden (akademik, politik, ekonomik) ziyade bireylerin iyi oluşlarına ilişkin iç dünyalarını değerlendirmelerine dayanır (Diener ve Suh, 1997).

Öznel iyi oluşun yüksek olması için hoş olan duygulanımın hoş olmayan duygulanımdan daha çok yaşanması ve kişinin yaşamın niteliğine ilişkin bilişsel yargısı olumlu olmalıdır. Olumlu duygular ve doyuma ilişkin bilişsel yargı çeşitli yaşam alanlarına ilişkin olabilmekte ve bunların toplamı genel yaşam doyumunu yansıtmaktadır (Tuzgöl Dost, 2004). Sonuç olarak öznel iyi oluş tek bir boyuttan ziyade olumlu, olumsuz duygular, doyum alanları ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi gibi birbiri ile ilişkili birden fazla boyutun bir sonucu olan bir yapı olarak görülmektedir. Olumlu duygular; neşe, coşku, gurur, şefkat gibi duyguları, olumsuz duygular ise üzüntü, keder, kaygı, sıkıntı gibi duyguları içermektedir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999).

Warner Wilson 1967 yılında öznel iyi oluşa ilişkin yaptığı geniş çaplı araştırmada mutlu insanların genç, sağlıklı, iyi eğitilmiş, ekonomik olarak iyi para kazanan, dışa dönük, iyimser, kaygısız, evli, ılımlı, dindar ve zeki bireyler olduğu sonucuna varmıştır. O zamandan bu zamana öznel iyi oluşa ilişkin bilinenler artmıştır. Şimdiki araştırmacılar demografik değişkenlerden ziyade öznel iyi oluşun altında yatan nedenleri anlamaya odaklanmışlardır (Diener vd., 1999).

2.3.1 Öznel İyi Oluşla İlgili Etmenler

Bireylerin demografik özellikleri, kişilikleri ve bir takım dışsal faktörler öznel iyi oluşu etkilemektedir. Bu kısımda öznel iyi oluşu etkileyen değişkenlerden bazılarının yer verilmiştir.

2.3.1.1 Yaş, Cinsiyet ve Gelir

Wilson 1967'de yaptığı çalışmada, genç olmanın mutluluğun tutarlı bir yordayıcısı olduğunu ifade etmişse de daha sonra yapılan geniş çaplı araştırmalarda, Wilson'un sonucundan farklı olarak yaşla birlikte yaşam doyumunun yükseldiği görülmüştür (Diener vd., 1999). Diener ve Suh (1988), kırk farklı ülkeden yaklaşık 60.000 yetişkin üzerinde yaptığı çalışmada yetişkinlerin öznel iyi oluşları yaşam doyumu, olumlu ve olumsuz duygu boyutlarıyla ölçülmüştür. Sadece olumlu duygunun yaşla birlikte azaldığı, yaşam doyumunun 20'li yaşlardan 80'li yaşlara doğru az da olsa bir yükseliş sergilediği, olumsuz duygu miktarında da yaşa bağlı olarak çok az bir değişme olduğu görülmüştür (Diener ve Suh'dan aktaran Diener vd., 1999). Böylece Wilson'un yaşlı insanların daha az mutlu olduğu yönündeki sonucu, olumlu duygunun azalması sonucu ile paralel gözükmektedir. Böylece yaşlı insanların olumlu duygu puan ortalamaları düşük çıkmakta bu da yaşlı insanların genel mutluluk ve ruh hallerinde düşüşe neden olmaktadır (Diener vd. 1999). Pek çok insan ergenlik yılları, orta yaş dönemi krizi gibi yaşamın belli dönemlerinde bireylerin daha mutsuz olduğunu ya da artan yaşla birlikte azaldığı dönemler olduğunu düşünmektedirler. Ancak yapılan araştırmalar bireylerin belli bir yaş döneminde bir diğer yaş döneminden daha mutlu olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bireyin yaşına bakarak mutluluğu hakkında bir sonuca ulaşmak zordur. Yaşla birlikte mutluluğu etkileyen etmenler değişmektedir. Mesela ileri yaşlarda sosyal ilişkiler ve sağlık mutluluğu daha çok etkilemektedir (Myers ve Diener, 1995).

Cinsiyet, öznel iyi oluş ilişkisinde araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koyduğu aynı zamanda cinsiyetin öznel iyi oluşu yordamada çok az etkili olduğu görülmektedir. Çeşitli ülkelerde farklı zamanlarda yapılan çalışmalarda cinsiyetin mutluluğu açıklamada çok az bir etkisinin olduğu, cinsiyet açısından da erkek ve kadınların benzer düzeyde mutlu olduğu görülmektedir (Myers ve Diener, 1995). Bazı çalışmalarda kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu (Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Tuzgöl Dost, 2007; Wood, Rhodes ve Whelan, 1989) bazı çalışmalar da erkeklerin kadınlara göre daha mutlu olduğu (Haring, Stock ve Okun, 1984; Saföz Güven, 2008) bazı araştırmalarda ise öznel iyi oluşun cinsiyetlere göre farklılaşmadığı (Civitçi, Civitçi ve Fiyakalı, 2009; Saygın, 2008) görülmektedir. Cinsiyet açısından araştırmalar farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bazı çalışmalarda ise öznel iyi oluşun bileşenlerinin cinsiyet açısından farklılaştığı görülmektedir. Fujita, Diener ve Sandvik (1991) çalışmalarında kadın ve erkeklerin

mutluluk açısından farklılık göstermediği, ancak kadınların hem olumsuz hem de olumlu duyguları erkeklere göre çok daha yoğun yaşadıkları bulunmuştur. Cinsiyet, mutluluğun %1'den daha az varyansını açıklarken; duygu yoğunluğunun, mutluluğun varyansının %13'ünü açıkladığı görülmüştür. Yine benzer bir çalışmada, Tümkaya (2011), olumsuz duygular açısından kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu bulunmuştur. Olumlu duygular ve yaşam doyumu açısından ise kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sosyo ekonomik düzey ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Cenkseven ve Akbaş, 2007; Göçen, 2013; Haring vd., 1984; Tuzgöl Dost, 2007). Araştırmaların daha az bir kısmının paranın mutluluk getirdiğini, araştırmaların daha çoğunun ise biraz daha fazla paranın insanları biraz daha mutlu ettiğini göstermektedir. İnsanların öznel iyi oluşu için güvenlik, barınma ve yiyecek olması şarttır. Yoksul ülkelerde, bireylerin ekonomik durumlarından memnuniyetleri öznel iyi oluşları ile olumlu yönde ortalama düzeyde ilişkilidir. Bir defa bireyler yaşamları için zorunlu olanları almaya gücü yettikten sonra şaşırtıcı bir şekilde refah seviyelerinin yükselmesi az olmaktadır. Bununla birlikte gelir ve mutluluk arasındaki ilişki negatif değil, ortalama bir ilişkidir (Myers ve Diener, 1995). Myers ve Diener (1995, s. 13) zenginlik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi "zenginlik, sağlığa benzer, yokluğu sıkıntı vericidir ancak varlığı da mutluluğu garanti etmez" cümlesi ile ifade etmişlerdir.

Yetim (2001) gelir ile iyi olma arasındaki ilişkilerin beklendiği gibi olmadığını daha fazla paranın daha fazla mutluluğa yol açmadığını ifade etmektedir. Yapılan araştırmalar genellikle gelirin öznel iyi oluş üzerinde etkisinin az olduğu yönünde sonuca ulaşmışlardır. Ancak bu görüş birliğine rağmen çok sayıda araştırmada da zengin insanların fakir insanlara göre daha iyi öznel iyi oluşa sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Cummins, 2000). Örneğin; Diener, Tay ve Oishi (2013) çalışmalarında hane gelirindeki değişiklikler ile bireylerin hayatlarını değerlendirmeleriyle ve pozitif duygular, negatif duyguları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Gelir düzeyi arttıkça kişilerin öznel iyi oluşlarının artmakta olduğu ve kişiler maddi refahı açısından memnun olunca yükselen gelirle birlikte insanların geleceklerine daha iyimser bakabilmekte oldukları tespit edilmiştir.

2.3.1.2 Kişilik

Öznel iyi oluş araştırmalarının cinsiyet ve yaş gibi biyo-sosyal göstergelere daha çok odaklandığı ancak öznel iyi oluş ile bu göstergelerin ilişkisinin zayıf olduğu görülmektedir (DeNeve ve Cooper, 1998; Diener vd., 2003). Bu göstergelerin çoğu, öznel iyi oluşun çok az bir varyansını açıklamaktadırlar. Böylece araştırmacılar artan bir şekilde öznel iyi oluşu açıklamada kişilik özelliklerine yoğunlaşmışlardır. Çeşitli öznel iyi oluş kuramları, kişiliğin öznel iyi oluşla yakından ilişkili olduğunu vurgulamışlardır (DeNeve ve Cooper, 1998). Kişiliğin öznel iyi oluşun en güçlü yordayıcılarından biri olduğu ifade edilmektedir (Diener vd., 1999; Steel, Schmidt ve Shultz, 2008).

Araştırmacılar, öznel iyi oluşun önemli yaşam olaylarından sonra tekrar aynı düzeye geldiğini yani zaman içerisinde oldukça kararlı olduğunu göstermişlerdir. Öznel iyi oluş, çoğunlukla kararlı kişilik özellikleri ile güçlü ilişki göstermiştir. Böylece araştırmacıların dikkatini öznel iyi oluş ve kişilik değişkenleri çekmeye başlamıştır. Kişilik ve öznel iyi oluştaki bireysel farklılıklar, yaşamın erken yıllarında ortaya çıkmakta ve zaman içerisinde oldukça durağan olmaktadır. Buradan hareketle bireylerin öznel iyi olmaya genetik olarak doğuştan yatkın olduğu sonucu çıkarılabilir (Diener vd., 2003).

DeNeve ve Cooper (1998), yaptıkları meta analiz çalışmasında kişiliğin bireyin öznel iyi oluşunu yordamada oldukça etkili olduğu görülmüştür. Kişiliğin yaşam doyumu, mutluluk ve olumlu duyguyu aynı ölçüde yordadığı ancak anlamlı olarak olumsuz duyguyu daha az yordadığı bulunmuştur. Kişiliğin nevrotik boyutunun yaşam doyumu, mutluluk ve olumsuz duyguların en güçlü yordayıcısı olduğu, dışa dönüklük ve uyumluluğun ise aynı düzeyde olumlu duyguları yordadığı görülmüştür. Mutluluğun en çok dışa dönüklük tarafından yordandığı, sorumluluk boyutunun yaşam doyumunun güçlü bir yordayıcısı olduğu, deneyime açıklık boyutunun ise öznel iyi oluşun tüm boyutları ile düşük ilişki gösterdiği görülmüştür (DeNeve ve Cooper, 1998).

Doğan (2013), beş faktör kişilik özellikleri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında nevrotik kişilik özelliğinin öznel iyi oluşu negatif yönde anlamlı olarak yordadığı, dışa dönük kişilik özelliğinin ise öznel iyi oluşu pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Sorumluluk, yumuşak başlılık ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin ise öznel iyi oluşu anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur. Başka bir çalışmada, Eryılmaz ve Öğülmüş (2010), ergen öznel iyi oluşu ile duygusal dengesizlik kişilik özelliği arasında

olumsuz yönde ve orta düzeyde; sorumluluk ve dışa dönüklük kişilik özellikleri ile olumlu yönde ve düşük düzeyde ilişki bulmuşlardır. Bir meta analiz çalışmasında Steel vd. (2008) büyük beşli kişilik ölçeğinin boyutlarının öznel iyi oluşun varyansının %39'unu açıkladığı görülmüş ve böylece kişilik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin önceki çalışmalara göre daha güçlü bir ilişki gösterdiği belirtilmiştir.

Kişiliğin dışa dönüklük ve nevrozizm boyutları mutluluğun önemli yordayıcılarıdır (Cenkseven ve Akbaş, 2007; González Gutiérrez, Jiménez, Hernández ve Puente, 2005; Hills ve Argyle 2001). Dışa dönüklük mutluluğun ve doyumun kaynağı olan sosyal olmayla ve arkadaşlıkla ilişkilendirilirken nevrozizm mutluluğun antitezi olan depresyon, umutsuzluk ve sıkıntı ile ilişkilendirilir (Hills ve Argyle 2001).

Dışa dönüklük, iyimserlik, kişisel kontrol duygusu ve öz saygı mutlu insanların en çok göze çarpan kişilik özellikleridir (Myers ve Diener, 1995). Öznel iyi oluşla güçlü bir ilişkiye sahip değişkenlerden bir tanesi de öz saygıdır (Lucas vd., 1996). Mutluluk ve öz saygı görünüşte birbirinden ayrılması zor iki kavramdır. Gündelik yaşamda mutlu bireyler kendilerini iyi hissetmek eğiliminde iken; genellikle öz değeri düşük olan insanlar mutsuzdur. Ampirik araştırmalarda mutluluk ve öz saygı arasında orta düzeyde bir ilişkinin olduğuna işaret edilmekte ve mutluluk ile psikolojik iyi oluşun göstergelerinden biri olarak kullanılan öz saygının mutlulukla eş anlamlı olup olmadığı tartışılmaktadır. Ancak bazı alternatif görüşlere göre bu iki yapı birbirinden farklıdır. Öz saygının mutluluğun önemli bir yönü olmasına rağmen yüksek öz saygının mutluluğun bir garantisi olmadığı belirtilmektedir (Lyubomirsky, Tkach ve Dimatteo, 2006).

Mutluluk ve öz saygının hangi özelliklere göre farklılaştığı incelenmiş ve mutluluğun en iyi yordayıcılarının dışa dönüklük ve nevrozik kişilik özellikleri, yaşam doyumunu, yaşam amacı, arkadaş ilişkilerinden alınan doyum ve yalnız olmama gibi sosyal ilişkiler olduğu, öz saygının en iyi yordayıcılarının ise iyimserlik ve umut olduğu görülmüştür. Böylece bu yapıların birbirleriyle ilişkili ancak ayrılabilir olduğu sonucuna varılmıştır (Lyubomirsky vd., 2006).

Rosenberg, Schooler, Schoenbach ve Rosenberg (1995), genel öz saygı ve belirli (specific) öz saygının psikolojik iyi oluşu yordamadaki farklılığına işaret etmişler ve yaptıkları çalışmada akademik başarı gibi belirli öz saygı ile genel öz saygı ilişkili olsa da belirli öz saygının davranışsal sonuçları yordadığı, genel öz saygının ise belirli öz saygıya göre psikolojik iyi oluşu daha çok yordadığı sonucuna varmışlardır. Kültürlerarası bir bakış

açısından öz saygı ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada Diener ve Diener (1995), öz saygı ile öznel iyi oluş ilişkisinin kültürlerarası farklılaştığını bireyci kültürlerde, toplulukçu kültürlere göre öz saygının yaşam doyumu ile daha güçlü ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Hong ve Giannakopoulos (1994), yaptıkları araştırmada yaşam doyumunun en güçlü yordayıcısının öz saygı olduğu, ikinci sırada depresyon olduğu bulunmuştur. Ayrıca içsel kontrol odağının, dışsal kontrol odağına göre yaşam doyumunun daha iyi bir yordayıcısı olduğu görülmüştür. Bu bulgulara benzer şekilde içsel kontrol odağına sahip bireylerin öznel iyi oluşlarının dışsal kontrol odağına sahip bireylere göre daha yüksek olduğu (Cenkseven ve Akbaş, 2007; Klonowich, 2001) yapılan çalışmalarda görülmüştür.

İyimserliğin de öznel iyi oluşun önemli yordayıcılarından biri olduğu görülmektedir. Lucas vd. (1996), iyimserlik ve öznel iyi oluşun olumlu yönde ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Seligman (2007), iyimser ve umutlu insanların daha az depresif olduklarını, hayatın zorluklarına karşı dirençli olduklarını ve daha iyi fiziksel ve ruhsal sağlığa sahip olduklarını belirtmektedir. Eryılmaz ve Atak (2011), iyimserliğin öznel iyi oluşla güçlü bir ilişkisinin olduğunu, iyimserliğin öznel iyi oluşu % 25 düzeyinde yordadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde, başka çalışmalarda da (Sapmaz ve Doğan 2012; Tuzgöl Dost; 2007) iyimserliğin mutluluk ve yaşam doyumunun önemli yordayıcıları olduğu görülmüştür.

Mutlulukla ilişkili değişkenlerden bir tanesi de mizahdır. Mizahın psikolojik ve fiziksel sağlık açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Mizah ve mutluluk arasında ilişkinin incelendiği araştırmaların birinde İlhan (2005), mizah tarzları içinde sadece kendini geliştirici mizahın öz-yeterlik yoluyla dolaylı bir şekilde iyi oluşa etki ettiği sonucuna ulaşmıştır. Başka bir araştırmada da Tümkaya (2011) kendini geliştirici mizahın ve saldırgan mizahın öznel iyi oluşun yordayıcılarından olduğu görülmüştür.

2.3.1.3 Evlilik

Geniş ölçekli yapılan araştırmalar evli bireylerin, evli olmayanlara, boşanmışlara göre daha mutlu olduklarını ortaya koymaktadır. Diener vd. (1999) evliliğin ekonomik ve sosyal ödül sağladığını ancak bunun toplumun değerlerine bağlı olduğunu, boşanmış ve dul kişilerle evliler karşılaştırıldığında bu kişilerin sıkıntı çektiklerini, çünkü evliliğin belki de başlıca

yakınlık ve sosyal destek kaynağı olduğunu ifade etmektedirler. Sosyal bilimciler, araştırmalarında tutarlı olarak evli insanların evli olmayanlara göre daha mutlu olduğunu, evliliğin koruyucu etkisinin olduğunu ve hayatı daha anlamlı hale getirdiğini belirtmektedirler (Hawkins ve Booth, 2005).

Haring-Hidore, Stock, Okun ve Witter (1985) yaptıkları meta analiz çalışmasında evli olmanın öznel iyi oluşla anlamlı olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. Çalışmaların seyrine bakıldığında daha önce yapılan çalışmalarda evli olmanın öznel iyi oluşa daha fazla katkı sağladığı görülürken zamanla bunun azaldığı, bunun yanında beklenenin aksine genç evlilerin daha yaşlı evlilere göre öznel iyi oluşlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Kim ve Mckenry (2002) yaptıkları çalışmada, evli olanların psikolojik iyi oluş düzeylerinin evli olmayan, dul, boşanmış bireylere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Tekrar evlenenlerin, tekrar evlenmeyen boşanmış bireylere göre depresif semptomlarının azaldığı, bununla birlikte, beraber yaşamının depresif semptomların azalması ile ilişkili olmadığı görülmüştür. İlişki niteliği kontrol edildikten sonra evlilik statüsünün psikolojik iyi oluşla anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Kim ve Mckenry'e (2002) göre, medeni durum ilişki niteliğinden bağımsız olarak psikolojik iyi oluşun temel bir yordayıcısıdır. Çünkü medeni durum aile kaynaklarını, ilişkileri ve süreci belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Ancak mutsuz ilişkiler bireylerin ruh sağlığına zarar vermektedir. Ren (1997) bireylerin sağlıklı olmasının sadece evlilik durumuna bağlı değil, ilişki kalitesine de bağlı olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Hawkins ve Booth (2005), 12 yıl boyunca uzun dönemli yaptıkları çalışmada düşük evlilik kalitesinin iyi oluş üzerinde olumsuz etkisinin olduğu bulunmuştur. Evliliğinde ilişkisi kötü olanların, daha az mutlu ve düşük yaşam doyumu, düşük öz saygı ve daha yüksek seviyede psikolojik rahatsızlık gösterdikleri görülmüştür.

Evli olmak genel olarak bireyleri mutlu etse de evlilikte ilişki kalitesinin de bireylerin mutlu olup olmamasında önemli olduğu görülmektedir. Seligman (2007), evliliğin genel olarak mutluluk ile güçlü bir ilişki içinde olduğunu ancak yolunda gitmeyen evliliklerin bireyleri mutsuz ettiğini belirtmektedir. Ona göre belki de evli insanların mutlu olması, zaten bu kişilerin normalde de mutlu olması ile açıklanabilir. Ya da mutsuz insanlar içlerine kapanık, benmerkezci olma eğiliminde olup zaten cazip bir eş değillerdir. Seligman, evli insanların evli olmayanlara göre mutlu olmaları kanıtlanırsa da henüz jürinin son kararı vermediğini belirtmektedir.

2.3.1.4 Din

Din, fiziksel ve ruhsal sağlık arasındaki ilişki uzun süredir sosyal bilim alanyazınında ilgi konusu olmuştur. Pek çok araştırma din ve sağlık arasında olumlu bir ilişki olduğuna işaret etmektedir (Frankel ve Hewitt, 1994). İnsana yaklaşımını olumlu duygu, değer ve davranışlar üzerinden ele alan pozitif psikolojinin de etkisiyle bireyin psikolojik iyi olması ve din yaşantısıyla konu edinen araştırmalarda da son dönemde büyük bir artış olduğu ve oldukça farklı bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir (Göçen, 2013). Myers ve Diener (1995), dindar insanların dindar olmayanlara göre daha az suça karıştıklarını, alkol ve uyuşturucudan daha az muzdarip olduklarını, daha mutlu evlilik yaşantılarının olduğunu, daha sağlıklı ve uzun yaşadıklarını, mutluluklarının ve yaşam doyumlarının daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Witter, Stock, Okun ve Haring (1985), yaptıkları meta analiz çalışmasında din ve öznel iyi oluş arasında olumlu yönde anlamlı ilişkinin olduğunu, dinin zaman içerisinde (nceki yıllardaki sonuçlarla sonraki yıllardaki sonuçlar karşılaştırıldığında) znel iyi oluşa olan katkısının azaldığı görülmüştür. Din ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin yaşlı olan bireylerde daha genç olan bireylere göre daha anlamlı olduğu, dinsel aktivitelerin, dindarlığa göre öznel iyi oluşla daha anlamlı bir ilişki gösterdiği bulunmuştur.

2.3.1.5 İhtiyaç Doyumu ve Yaşam Amaçları

Bireylerin psikolojik ihtiyaçları öznel iyi oluşları ile doğrudan ilişkilidir. Bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaları iyi oluşlarını yordamaktadır. Bunun yanında yaşam amaçları ihtiyaç doyumu ile bu da öznel iyi oluş ile ilişkilidir (Deci ve Ryan, 2000). z belirme kuramında temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması ve bazı yaşam amaçlarının öznel iyi oluşla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

Araştırmalar bireylerin amaçlarının; a) topluma katkıda bulunma, kişisel gelişim gibi içsel amaçlarının olması, b) motivasyon ve ihtiyaç uyumu ile benlik uyumunun olması, c) bireyin makul ve gerçekçi olması durumunda mutluluk ve doyumları artmaktadır. Bunun yanında bireylerin başarisızlıktan kaçmak yerine başarıyı takip etmeyi seçmeleri, kendilerini amaçlarına adanmaları ve bunları yapacaklarına inanmaları durumunda bireyler daha mutlu olmaktadır (Lyubomirsky, 2001).

İlhan (2009), çalışmasında yaşam amaçlarının psikolojik ihtiyaç doyumu ve öznel iyi oluşla anlamlı olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. İçsel amaçlara sahip olmanın (örn. topluma katkı sağlama) bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumuna ve öznel iyi oluşlarına katkı sağladığı, dışsal amaçlara sahip olmanın (örn. ünlü olmayı istemek) ihtiyaç doyumunu ve öznel iyi oluşu azalttığı görülmüştür. Kişisel amaç motivasyonu, ilişkisel amaç motivasyonuna göre ihtiyaç doyumunu ve öznel iyi oluşu daha fazla etkilemektedir. Cihangir Çankaya (2009) çalışmasında, bireylerin aile ve arkadaş çevresinden aldıkları özerklik desteğinin, temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumunu etkilediği, temel psikolojik ihtiyaçlarının doyumunun da öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Benzer şekilde bazı araştırmalarda da temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması ile öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Türkdoğan ve Duru, 2012). Oğuz Duran ve Tan (2013) yaptıkları çalışmada, minnettarlık ve yaşam amaçları yazma çalışmasının anlamlı düzeyde öznel iyi oluşa katkı sağladığı görülmüştür.

Öznel iyi oluşu etkileyen değişkenler şüphesiz sadece yukarıda sayılan faktörler değildir. Sağlık, iş yaşamı, kültür, çevre vb. pek çok değişken de bireyin mutluluğunu etkilemektedir. Görüldüğü kadarıyla bireyin içsel süreçleri, kişilik yapısı ve genetik etmenleri mutluluğu oldukça etkilemekte, yaş, cinsiyet, gelir durumu gibi demografik değişkenler bireyin mutluluğunda çok önemli rol oynamamaktadır.

2.3.2 Ergenlikte Öznel İyi Oluş

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçişte önemli bir basamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, ergen, bir taraftan bireyselleşip, özerkliğini kazanmaya bir kimlik duygusu inşa etmeye çalışırken diğer taraftan da ailesinin ve yakınlarının desteğine ihtiyaç duymaya devam etmektedir. İçinde bulunulan dönem gereği ergenlerin demografik özelliklerinin yanı sıra aile ilişkileri, kişilik özellikleri, okul, olumlu olumsuz yaşam olayları, arkadaş ilişkileri, kimlik biçimlenmesi, özerklik vb. faktörlerin ergenin öznel iyi oluşunda etkili olduğu görülmektedir.

Yetişkinlere benzer şekilde demografik değişkenler çocuk ve gençlerin genel yaşam doyumlarının çok az bir varyansını açıklamaktadır. Öznel iyi oluşun yaş, cinsiyet gibi demografik değişkenler açısından farklılaşmadığı, sosyo-ekonomik statü ve ırk bakımından da sonuçların tutarsız olduğu görülmektedir (Gilman ve Huebner, 2003; Huebner ve

Diener, 2008; Huebner, Drane ve Valois, 2000). Ash ve Huebner (2001) tarafından yapılan çalışmada, ergenin genel yaşam doyumununun yaşla, cinsiyetle ve sınıf düzeyi ile anlamlı olarak ilişkili olmadığı, sosyo-ekonomik statü ile anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada, Özen (2005), öznel iyi oluş düzeyinin algılanan ekonomik duruma göre anlamlı farklılık gösterdiği ancak cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur.

Ergenin psikolojik ve davranışsal iyi oluşunda en önemli faktörlerden birisi ailedir. Aile dinamikleri bu dönemde değişip ergen ailesi ile bazı iletişim sorunları yaşasa da hala aile ergenin bireyselleşmesinde ve kimlik oluşturmada, yeni değerler ve roller keşfetmesinde anahtar rol oynamaktadır (Joronen ve Åstedt-Kurki, 2005). Aile birliğini, beraberliğini hisseden ergenlerin öznel iyi oluş düzeylerinin anlamlı olarak artış gösterdiği, diğer taraftan ailede bir denetim ve kontrolün olmasının ergenin öznel iyi oluşuna katkı sağlamadığı, aile ortamının ergen öznel iyi oluşunu % 26 oranında açıkladığı görülmüştür (Eryılmaz, 2011a). Joronen ve Åstedt-Kurki (2005) yaptıkları çalışmada fiziksel, işlevsel, bilişsel duygusal çeşitli ailevi unsurların ergenin doyumuna katkı sağladığı bulunmuştur. Ergenin öznel iyi oluşunda; rahat bir ev ortamı, duygusal sıcak atmosfer, açık iletişim, kişisel önem duygusu, aileye dahil olma, aile dışındaki diğer önemli ilişkiler olmak üzere altı temanın ergenin öznel iyi oluşunda etkili olduğu görülmüştür. Ergenlerin öznel iyi oluşunu ana-baba kabul/ilgisi bağlamında inceleyen Özdemir'in (2012) çalışmasında yüksek ebeveyn sevgisinin yaşam doyumunu ve olumlu duyguların anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülürken, ebeveyn kontrolünün sadece olumsuz duyguların anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür.

Ergenin öznel iyi oluşunda ailenin etkisinin yanı sıra akran ilişkileri, okul yaşantıları, yaşanılan çevre, bireyin benlik algısı gibi önemli alanların ve kişilik özelliklerinin de ergenin öznel iyi oluşunda önemli olduğu görülmektedir. Huebner vd. (2000) ergenlerin yaşamlarından ne kadar memnun olduğu sorusuna cevap aramışlardır. Ergenlerin genel yaşamlarında ve önemli belli alanlarda (aile, okul, arkadaş, benlik, yaşanılan çevre) yaşam memnuniyetlerinin olumlu düzeyde olduğu görülmüştür. Ergenlerin genel ve önemli yaşam alanlarına ilişkin genel memnuniyeti yüksek olsa da özellikle okul ve aile yaşantılarına ilişkin azımsanamayacak oranda da memnuniyetsizlik ifade ettikleri bulunmuştur. Benzer bir çalışmada, Antaramian, Huebner ve Valois (2008), genel olarak ergenlerin yaşamlarından memnun olduğunu, önemli yaşam doyum alanlarından (aile, arkadaş,

yaşanılan çevre, okul ve benlik) ise arkadaş doyumu ve benlik doyumunun diğer alanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bunun yanında, aile yapısı ve yaşam doyumu arasında dikkate değer bulguların olduğu görülmüştür. Tek bir ebeveynle yaşayan ergenlerin en düşük yaşam doyumuna sahip olduğu buna rağmen üvey bir ebeveynle yaşayan ergenlerin kısmen yaşam doyumlarının yüksek olduğu ve en yüksek yaşam doyumuna öz anne-babasıyla beraber yaşayan ergenlerin sahip olduğu görülmüştür.

Piko ve Hamvai (2010) ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada ebeveynlerin ergenlerin öznel iyi oluş üzerinde etkili olmaya devam ettikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra hem kızların hem de erkeklerin okuldan mutlu olma ve iyi akademik başarıya sahip olmalarının öznel iyi oluşları ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ailelerden algılanan desteğin yanında arkadaşlarla olan ilişkilerin de ergenlerin yaşam doyumunda etkili olduğu bulunmuştur. Okul ve aileyle olan ilişkinin ergenlerin iyi oluşlarına etkisi Aypay ve Eryılmaz (2011) çalışmalarında da görülmektedir. Çalışmalarında öğrencilerinin okula ilgi kaybı ve aileden kaynaklı tükenmişlik düzeyleri yükseldikçe öznel iyi oluş düzeylerinin düştüğü belirlenmiştir.

Ergenlerin kendilerine ilişkin algılarının yaşam doyumlarında önemli olduğu görülmektedir. Leung ve Leung'un (1992), yaptıkları çalışmada ergenlerin dört alana ilişkin benlik kavramlarının (akademik, sosyal, fiziksel yetenek ve fiziksel görünüş) yaşam doyumunu ile olumlu yönde zayıf bir ilişkisinin olduğu ancak genel benlik kavramı ile yaşam doyumunun belirli benlik kavramlarına göre yaşam doyumunun daha güçlü bir yordayıcısı olduğu görülmüştür. Okulla olan ilişkinin yaşam doyumunu ile olumlu yönde bir ilişki olsa da anlamlı olmadığı görülmüştür. Tüm değişkenler arasında ebeveynle olan ilişki algısının yaşam doyumunu üzerinde en güçlü etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Benlik kavramı alanlarından sosyal yeteneğe ilişkin algının (akran ilişkilerindeki) diğer benlik alanlarına göre yaşam doyumuna daha fazla katkı sağladığı ancak ebeveyn ile karşılaştırıldığında bu etkinin daha az olduğu, en güçlü yordayıcının ise ebeveynle olan ilişki algısının olduğu görülmüştür.

Ergenin iyi oluşunda etkili olan önemli alanlar her zaman paralel bir sonuç ortaya koymamaktadır. Antaramian, Huebner ve Valois (2008), bu konudaki bulguların tutarsız olduğunu ifade etmektedir. Özellikle diğer önemli alanlar arasından ergenlerin okul yaşantılarından memnuniyetlerinin daha az olduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda ergenlerin ailesine ilişkin olumsuz memnuniyetleri olsa da ailenin ergenin iyi oluşunda

ebeveynlerin önde gelen başlıca kaynak olmaya devam ettikleri (Kocayörük, 2009; Ma ve Huebner, 2008; Wilkinson ve Walford, 2001) görülmektedir.

Yetişkin araştırmalarındaki sonuçlara paralel olarak, Garcia (2011) ergenlerde kişilik özellikleri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Öznel iyi oluşun nevrozla negatif yönde ilişkili olduğu, dışa dönüklük ve yaşantılara açıklıkla pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Heaven'ın (1989), ergenlerle yaptığı çalışmada yaşam doyumunun nevrozla negatif yönde ilişkili, dışa dönüklükle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Yine yetişkin çalışmalarında olduğu gibi ergenlerle yapılan çalışmalarda da öz saygı, iyimserlik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin benzer sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Ergen öznel iyi oluşunun iyimserlik eğilimi ile yüksek düzeyde olumlu (.50) ve öz saygı ile orta düzeyde olumlu (.31) ilişkili olduğu (Eryılmaz ve Atak, 2011), benlik saygısı ve sosyal yetkinlik beklentisi değişkenlerinin öznel iyi oluşun anlamlı yordayıcıları olduğu (İşleroğlu, 2012), öz saygı, umut ve olumlu yükleme tarzı olmak üzere üç pozitif değişkeninin ergenlerin psikolojik uyumlarını, iyi oluşlarını ve akademik başarılarını yordadığı (Ciarrochi, Heaven ve Davies, 2007) görülmektedir.

Ergenlik döneminin gelişim özellikleri göz önüne alındığında kimlik biçimlenmesi ve özerklik ergenin öznel iyi oluşunda etkili olan önemli unsurlardır. Morsümbül'ün (2011), yaptığı çalışmada özerkliğin öznel iyi oluşu hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilediği, kimlik biçimlenmesinin de doğrudan öznel iyi oluşu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında özerkliğin kimlik biçimlenmesi aracılığıyla öznel iyi oluşu daha yüksek düzeyde açıkladığı görülmüştür. Ayrıca ergenlerin akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterliklerinin (Telef ve Ergün 2013), yaşam amaçları ve ihtiyaç doyumlarının (Eryılmaz, 2011b) ergenlerin öznel iyi oluşunu yordadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, yetişkinlerin öznel iyi oluşlarını belirleyen faktörlerin önemli bir kısmı ile ergenlerin öznel iyi oluşlarını belirleyen faktörler benzerlik göstermektedir. Ancak ergenlerin özellikle aile, akran ve okul ilişkileri ile özerklik ve kimlik gibi bu dönemde öne çıkan gelişim görevleri ergenlerin mutluluğunda önemli rol oynamaktadır.

2.4 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, araştırma konusu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan çalışmalar yer almıştır. İlgili araştırmaların verilmesinde aracılık modelinde yer alan değişkenlerin sırası göz önüne alınmıştır.

2.4.1 Bağlanma ve Kişilerarası Yeterlik ile İlgili Araştırmalar

Buhrmester (1990), ön ergenlik ve ergenlik döneminde uyum ile yakın arkadaşlık, kişilerarası yeterlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın örneklemini 10-13 yaşındaki ön ergenler ile 13-16 yaşındaki ergenler oluşturmuştur. Ergenlik süresince yakın arkadaşlığın kişilerarası yeterlik ve uyum ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Arkadaşları ile daha yakın ilişkiler kuranların, kuramayanlara göre, daha yetkin, daha sosyal olduğu bunun yanı sıra daha az düşmanlık ve daha az kaygı duygusuna ve daha yüksek öz saygıya sahip oldukları görölmüştür.

Mikulincer ve Nachshon (1991), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmalarında ikircikli ve güvenli bağlanan gençlerin kaçınmacı bağlanan gençlere göre kendileri ile ilgili bilgileri daha çok paylaştıkları, daha iyi etkileşim gösterdikleri ve daha çekici oldukları bulunmuştur. Güvenli bağlanan gençlerin, güncel karşılıklı konuşmalarda kaygılı ve kaçınan bireylere göre kendilerini açmada daha esnek olduğu görölmüştür.

Anders ve Tucker (2000), üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri, kişilerarası iletişim yeterlikleri ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Daha güvenli bağlanma stiline sahip öğrencilerin daha geniş sosyal destek ağlarına sahip oldukları ve sosyal destek ağlarından daha memnun oldukları daha kaygılı ve kaçınan bağlanma stiline sahip öğrencilerin daha az sosyal destek ağlarına sahip oldukları ve bu destek ağlarından daha az memnun oldukları görölmüştür. Çalışmada kişilerarası iletişim yeterliği, bağlanma stili ve sosyal destek arasında olası bir aracı değişken olarak incelenmiştir. Sonuçlar modeli güçlü bir şekilde desteklemiştir. Genel kişilerarası iletişim yeterliğinin aracı etkisi dikkate alınarak yapılan analizde, kaygılı ve kaçınan bağlanma stiline sahip öğrenciler için zayıf sosyal ağlar ve düşük memnuniyet ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak daha çok düşük destek doyumunu kaygılı bağlanan öğrencilerin kişilerarası iletişim yeterliğinin alt boyutlarından sosyal etkileşimlerde girişken olamamakla ilişkilendirilirken, daha çok

kaçınan bağlanma stiline sahip olan öğrencilerin daha zayıf destek ağlarına sahip olmasının daha az kendini açma ile ilişkili olduğu görülmüştür. Yine bu bağlanma stiline sahip öğrenciler daha az destek memnuniyeti, düşük seviyede kendini açma ve düşük seviyede girişkenlikle ilişkili bulunmuştur.

Allen vd. (2002), orta ergenlik boyunca suça eğilimli davranış ve sosyal becerinin bir yordayıcı olarak bağlanma stillerini incelemiştir. Araştırma örneklemini geçmiş yıllarda düşük notlar alan ve okula devamsızlığı olan 16-18 yaş arası orta düzeyde risk altında olan ergenler oluşturmuştur. 16 yaşında, anne-ergen bağlanma ve özerkliği etkileşimler içinde değerlendirilmiştir. Güvenli bağlanan ergenler 16 yaşından 18 yaşına kadar artan bir şekilde sosyal beceri gelişimi sergilerken; güvensiz-saplantılı bağlanmaya sahip ergenler bu süreç içerisinde suça eğilimli davranışlar sergilemişlerdir. Bunun yanında, bu süreçte güvensiz saplantılı bağlananlar yüksek seviyede anne özerkliği ile ilişkilendirildiğinde daha düşük sosyal beceri sergiledikleri ve daha çok suça eğilimli davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Saplantılı bağlananların, anne ergen ilişkisinde özerklik gelişiminin risk altında olabileceği vurgulanmıştır.

Engels vd. (2002), sosyal becerinin ebeveyn-çocuk ilişkisi ve akran ilişkisi arasındaki aracı rolünü inceledikleri çalışmalarının örneklemini, 12-18 yaş arası 508 ergen oluşturmuştur. Çalışmada, ergenin ebeveyn ilişkileri ve arkadaş ilişkileri arasında sosyal becerinin kısmi aracı etkisi olduğu görülmüştür. Sosyal beceri kontrol edildikten sonra ebeveynin çocuğunun arkadaş ilişkileri üzerindeki etkisinin var olmaya devam ettiği bulunmuştur.

DiTommaso vd. (2003), üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri, sosyal becerileri ve yalnızlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Güvenli bağlanmanın sosyal becerinin birçok alt boyutu ile anlamlı olarak ilişkili olduğu (duygusal kontrol dışında) sosyal yeterliğin algılanan düşük seviyede yalnızlık ile ilişkili olduğu görülmüştür. Güvenli ve korkulu bağlanma ile sosyal yalnızlık arasında sosyal becerinin kısmen aracı olduğu bulunmuştur.

Little'in (2003), ergenler üzerinde yaptığı çalışmada, ebeveyn ve akrana güvenli bağlanmanın olumlu sosyal etkileşim ve arkadaşları arasında popüler olmakla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Guerrero ve Jones (2005), bağlanma stiline bir işlevi olarak iletişim becerilerindeki farklılıkları incelemiştir. Farklı bağlanma stiline sahip romantik eşler, anlatımcılık,

rahatlık, diğerleri yönelimlilik ve etkileşim yönetimi olmak üzere dört farklı iletişim becerileri yönünden gözlemciler tarafından puanlanmıştır. Gözlemci puanlarına göre en iyi iletişim becerilerini güvenli bağlanma stiline dekiler göstermiştir. Güvenli bağlanma stili ile karşılaştırıldığında, kayıtsız bağlanma stiline sahip bireylerin daha az anlatımcılık ve daha az diğerleri yönelimlilik gösterdiği; korkulu bağlanma stiline sahip bireylerin daha az rahat ve daha az anlatımcı, daha az diğerleri yönelimli olduğu, saplantılı bireylerin daha az rahat olduğu görülmüştür. Ayrıca olumsuz kendilik temsiline sahip olanların (kaygı) etkileşim yönetim becerileri ve rahatlıklarının zayıf olduğu, olumsuz diğerleri temsillerine sahip olanların (kaçınma) anlatımcılık ve diğerleri yönelimli olmada zayıf olduğu görülmüştür.

Wei vd. (2005), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları boylamsal çalışmalarında sosyal öz yetkinlik ve kendini açmanın, yetişkinlikte bağlanma, yalnızlık ve depresyon arasındaki aracı rolünü incelemiştir. Araştırma sonucunda sosyal öz yetkinliğin kaygılı bağlanma ve yalnızlık duygusu ve depresyon arasında aracı rol oynadığı, kendini açmanın ise kaçınan bağlanma ve yalnızlık duygusu ve depresyon arasında aracı rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre sosyal öz yetkinliği düşük olan kaygılı bağlananların yalnızlık duygusu ve depresyon yaşadığı, kendini açmadan rahatsızlık duyan kaçınan bağlanmaya sahip öğrencilerin daha çok yalnızlık duygusuna sahip olduğu ve depresyon yaşadığı görülmüştür.

Bahadır (2006), romantik ilişkilerde bağlanma, çatışma çözme stratejileri ve olumsuz duygu düzenleme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasına halen bir romantik ilişkisi olan 569 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların bağlanmaları hem kategorik hem de boyut bakımından değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda çatışma çözme stratejilerinden zorlama, kaçınma, uzlaşma ve işbirliği stratejilerin bağlanma stillerine göre farklılaştığı ortaya çıkmış, uyma stratejisinde ise anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Kadınların erkeklere göre uyma stratejisini daha fazla kullandıkları görülmüştür. Olumsuz duygu düzenlemesi bakımından güvenli bağlanma stiline sahip olanların olumsuz duygu düzenlemesi beklentisinin tüm alt boyutlarında en yüksek olduğu, cinsiyet açısından ise erkeklerin kızlara göre olumsuz duygudan uzaklaşarak duygu durumunu düzenlediği, beklentisinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapısal eşitlik modeline göre doğrudan ve dolaylı etkiler bakımından bağlanmanın kaygı boyutunun çatışma çözme stratejilerinden zorlama, kaçınma, uyma ve işbirliğini doğrudan anlamlı bir şekilde yordadığını, uzlaşma

stratejisini ise doğrudan yordamadığı görülmüştür. Kaçınma bağlanma boyutunun, uyma, uzlaşma ve kaçınma stratejilerini doğrudan anlamlı olarak yordadığı, zorlama ve işbirliği stratejilerini ise doğrudan anlamlı olarak yordamadığı görülmüştür. Bağlanmanın hem kaygı hem de kaçınma boyutunun olumsuz duygu düzenleme beklentisini doğrudan anlamlı olarak yordadığı, bununla birlikte bağlanma boyutlarının çatışma stratejisi üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür.

Onur (2006) lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ve atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaçla, araştırmanın örneklemini farklı lise türlerinden 479 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre güvenli bağlanma ile atılganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki, kaygılı bağlanma ile atılganlık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bunun yanında atılganlığın yaşa, cinsiyete, anne eğitim düzeyine ve mesleğine, babanın mesleğine göre farklılaşmadığı, okul türüne, babanın eğitim düzeyine, kardeş sayısına, doğum sırasına, 0-2 yaş arası bakım veren kişi değişkenine, 2-6 yaş arası bakım veren kişi değişkenine, sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin bağlanma stili; cinsiyete, yaşa, okul türüne, anne eğitim düzeyi ve mesleğine, doğum sırasına, 0-2 yaş arası bakım veren kişi değişkenine, 2-6 yaş arası bakım veren kişi değişkenine, sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığı, baba eğitim düzeyi ve mesleği, kardeş sayısı ve sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Locke (2008), romantik eşlerin günlük etkileşiminde bağlanma stili ve kişilerarası yaklaşma ve kaçınma amaçlarını incelemiştir. Güvenli bağlananların özellikle bir şey ileri sürme, ifade etme gibi iletişim becerilerinde kaçınmadan ziyade yaklaşma amaçladıkları görülmüştür. Kaçınmacı bağlananların, uyumluluktan ve yakınlıktan kaçındıkları ve kaçınmayı amaçladıkları bulunmuştur. Kaygılı bağlananların daha çok yoğun ve tutarsızlık amaçladıkları, bir başka deyişle daha çok kaçınma mesafesi daha az yaklaşma mesafesi ve etkileşimler boyunca daha çok kişi-içi değişkenlik gösterdikleri, yakınlıktan, uyumluluktan ve bir şeyler ileri sürmekten kaçındıkları görülmüştür. Sonuç olarak bağlanma stillerinin durağanlığı ve günlük yaşamdaki anlık kişilerarası amaçlarla güçlü bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur.

Ben –Ari ve Hirshberg (2009), ergenlerin bağlanma stilleri, çatışma algıları ve arkadaşları ile yaşadıkları çatışma çözme stratejileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Güvenli bağlanma stiline sahip olanların çatışmaya karşı olumlu tutum sergiledikleri, çatışma ile

başa çıkmak için daha çok işbirlikçi stratejiler geliştirdikleri ve daha az çatışma içine girdikleri görülmüştür. Üstelik çatışma durumlarında daha nazik ve zorlayıcı olmayan baş etme stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. Kaçınmacı bağlanan bireylerin daha çok olumsuz çatışma algısına sahip oldukları ve daha baskın çatışma stratejisi sergiledikleri görülmüştür.

Çapan (2009), öğretmen adaylarının bağlanma stillerinin kişilerarası ilişkiyi yordayıp yordamadığını incelemiş ve güvenli bağlanma stiline besleyici ilişki tarzını, kayıtsız bağlanma stiline ise ketleyici ilişki tarzını açıkladığı bulunmuştur. Korkulu ve saplantılı bağlanma stillerinin öğretmen adaylarının kişilerarası ilişkilerini yordamadığı anlaşılmıştır.

Hamarta, Deniz, Saltalı (2009), üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada duygusal zekanın bir yordayıcı olarak bağlanma stillerini incelemişlerdir. Bağlanma stillerinin duygusal zekanın tüm alt boyutlarını (kişilerarası zeka, içsel zeka, stres yönetimi, genel ruh hali ve uyum yeteneği) anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Göçener (2010), üniversiteli öğrencilerin ana-babalarına bağlanma ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında anneye bağlılık ile babaya bağlılık arasında cinsiyet açısından farklılık olmadığı görülmüştür. Kızların erkeklere göre zehirleyici ilişki tarzı puanları anlamlı olarak düşük bulunmuştur. Katılımcıların anneye bağlılık puanları ile babaya bağlılık puanları birlikte yükselmekte ya da birlikte düşmektedir. Başka bir deyişle, katılımcılar bağlanma figürünü anne ya da baba diye ayırmamışlardır. Katılımcıların anneye bağlılık düzeyleri ile zehirleyici ilişki tarzları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Cinsiyetleri ve annelerine olan güvenli bağlılık düzeyleri kişilerarası ilişki tarzı üzerinde etkili olduğu görülmüş, kızlarda anneye güvenli bağlanmasının besleyici ilişki tarzı üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Çetinkaya ve Akbaba (2011), aynı cins arkadaşına, karşı cins arkadaşına, öğretmene kendini açma ile bağlanma stili arasında anlamlı ilişki bulmuşlardır. Güvenli bağlanma ile babaya kendini açma, karşı cins yakın arkadaşına kendini açma, öğretmene ve psikolojik danışmana kendini açma, okul, aile, cinsellik, kişilik, zevk ve ilgi ile ilgili konularda kendini açma arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğer taraftan saplantılı bağlanma ile babaya kendini açma arasında negatif yönde, karşı cins arkadaşına kendini açma ile pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Kayıtsız bağlanma ile aynı cins yakın arkadaşına kendini açma arasında negatif yönde, düşüncelerini açmayla pozitif yönde anlamlı ilişki görülürken, korkulu bağlanma ile kendini açma arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Matzoi (2011), ergenlik sürecinde en yakın arkadaşlar ve ana babasıyla çatışma yönetimi ve ana babaya bağlanma arasındaki ilişkiyi incelediği boylamsal çalışmasında, anneye daha çok kaygılı ve kaçınmacı bağlanan ergenlerin anneye daha az işbirliği yaptığını, ebeveyne daha çok kaçınmacı bağlanan ergenlerin daha çok çatışma çözmeden kaçındıkları görülmüştür. Ana babaya daha çok kaçınmacı bağlanan ergenlerin, en iyi arkadaşları ile daha az işbirliği yaptığı bulunmuştur. Daha çok ana babaya kaygılı bağlanan erkeklerin en iyi arkadaşları ile daha az işbirliği yaptığı ve çatışmadan kaçtığı görülmüştür.

Çalışmalarda güvenli bağlanan bireylerin daha iyi çatışma çözme becerileri sergilediği, kişilerarası beceriler gösterdiği, atılgan davranışlara sahip olduğu, akran ilişkilerinde popüler olduğu, sosyal becerilere sahip olduğu, kendini açmada ve etkileşimlere girmede daha iyi oldukları görülmektedir.

2.4.2 Kişilerarası Yeterlik ve Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar

Griffin, Scheier, Botvin ve Diaz (2001), üç yıl boyunca 849 ergen üzerinde yeterlik becerileri ve madde kullanımında, psikolojik sıkıntı ve psikolojik öznel iyi oluşun aracı rolünü yapısal eşitlik modeli kullanarak incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre önceki yeterlik ve sonraki madde kullanımı arasında öznel iyi oluşun tamamen aracı olduğu ancak psikolojik sıkıntının aracı olmadığı görülmüştür. Gençlerin yeterlik becerileri arttıkça öznel iyi oluşlarının arttığı ve bunun da madde kullanımını azalttığı görülmüştür. Buna göre önleme programlarının gençlerin dayanıklılığını arttırmak için yeterlik becerilerini arttırmaları tavsiye edilmiştir.

Segrin ve Taylor (2007), sosyal beceri ve psikolojik öznel iyi oluş arasında olumlu kişilerarası ilişkilerin rolünü incelemişlerdir. Örneklem grubunu yetişkinlerin oluşturduğu çalışmada sosyal becerinin psikolojik öznel iyi oluşun tüm göstergeleri ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Sosyal becerinin olumlu kişilerarası ilişkilerle olumlu yönde oldukça güçlü bir ilişkisinin olduğu görülmüştür. Bunun yanında, olumlu kişilerarası ilişkilerin sosyal beceri ve psikolojik öznel iyi oluş arasındaki aracı etkisinin anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Canbay (2010), lise 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin öznel iyi oluş ve sosyal beceri düzeylerini cinsiyet, sınıf düzeyi, anne baba tutumları, ebeveyn gelir durumları, akademik

başarı ve katıldıkları aktiviteler bakımından incelemiştir. Araştırma sonucunda, sosyal beceriler ve öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür. Global sosyal beceri düzeyleri cinsiyet bakımından incelendiğinde kız öğrencilerin ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca öznel iyi oluş ve global sosyal beceri düzeyleri ile aile gelir durumları, akademik başarı durumları ve katıldıkları aktiviteler arasında anlamlı farklılıkların olduğu saptanmıştır. Öznel iyi oluş düzeyleri ile anne baba tutumları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir.

Şahin (2011), üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda anne-baba tutumlarına göre öğrencilerin kendini açma, öznel iyi oluş ve algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Algılanan sosyal destek puanları ile öznel iyi oluş puanları ve kendini açma puanları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ve öznel iyi oluş puanları ile kendini açma puanları arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir.

Demir vd. (2012), sosyal beceri, arkadaşlık ve mutluluk arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında araştırma grubunu Malezyalı ve Amerikalı üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmada arkadaşlık niteliği, sosyal beceri ve mutluluk arasında aracı değişken olarak incelenmiş ve sosyal becerilerin arkadaş niteliği aracılığıyla mutluluğu yordadığı görülmüştür. Aynı zamanda, bu durumun kültürler arası katkısı da modelin her iki kültür içinde geçerli olduğunu göstermiştir.

Araştırma bulgularında görüldüğü üzere sosyal beceri, kendini açma ve arkadaşlık ilişkisinin niteliği gibi kişilerarası yeterlikler bireylerin öznel iyi oluşlarını etkilemektedir.

2.4.3 Bağlanma ve Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar

Armsden ve Greenberg (1987), geç ergenler üzerinde yaptıkları çalışmalarında, ebeveyn ve akrana güvenli bağlanmayla öznel iyi oluş arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bunun yanında, ebeveyne güvenli bağlananların yarısının yüksek nitelikli arkadaşlık ilişkisine sahip oldukları görülmüştür. Ebeveyn ve akranlara güvenli bağlanmanın daha çok sosyal destek aramayla ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca

ebeveyne ve akrana güvenli bağlananların stres verici yaşam olaylarından daha az etkileneceklerini ifade etmişlerdir.

Laible vd. (2000), orta ergenlik dönemi üzerinde yaptıkları çalışmalarında güvenli ebeveyn ve akran bağlanmasının daha çok uyumla (düşük depresiflik ve saldırganlık, yüksek sempati) ilişkili olduğunu, güvensiz ebeveyn ve akran bağlanmasının daha çok uyumsuzlukla (yüksek depresiflik ve saldırganlık, düşük sempati) ilişkili olduğunu bulunmuştur. Bununla birlikte, akrana daha fazla güvenli bağlanma ile ebeveyne daha az güvenli bağlanmanın, akrana daha az güvenli bağlanma ile ebeveyne daha güvenli bağlanmaya göre ergenin uyumunu açıklamada daha önemli olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle, ergenlerin uyumunda akrana güvenli bağlanmanın ebeveyne güvenli bağlanmaya göre daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Wilkinson ve Walford'un (2001) yaptıkları çalışmada, ebeveyne güvenli bağlanma ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı ilişki olduğunu başka deyişle ebeveyne güvenli bağlanma arttıkça psikolojik iyi oluşun arttığı ve psikolojik rahatsızlık (kaygı) seviyesinin azaldığı görülmüştür. Akrana bağlanma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin belirgin olmadığı görülmüştür. Akrana güvenli bağlanma arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyinde artma görülse de bu ilişkinin zayıf olduğu ve anlamlı olmadığı görülmüştür.

Aslan (2008), ebeveyne güvenli bağlanma ve uyum arasındaki ilişkide sağlıklı ayrışma bireyselleşmenin aracılığının Türk kültüründeki rolünü incelemiştir. Araştırmanın örneklem grubunu 699 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre, ebeveyne güvenli bağlanma ve kişisel ve sosyal uyum arasındaki ilişkide sağlıklı ayrışma bireyselleşmenin aracılığının desteklenmediği ancak ebeveyne güvenli bağlanma ve kişisel uyum arasındaki ilişkide sağlıklı ayrışma bireyselleşmenin aracılığının desteklendiği görülmüştür.

Kankotan (2008), bağlanma boyutları, ilişki durumu ve cinsiyetin öznel iyi oluşun boyutları üzerindeki rolünü incelediği çalışmasında araştırmanın örneklemini 389 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutları ile cinsiyetin yaşam doyumunu yordadığı görülmüştür. Ayrıca, bağlanmanın kaçınma boyutunun olumlu duyguyu; bağlanmanın kaygı boyutunun ise olumsuz duyguyu yordadığı görülmüştür. Sonuçlara daha ayrıntılı baktığımızda bağlanmanın kaçınma boyutu, cinsiyet ve bağlanmanın kaygı boyutu anlamlı ve negatif yönde yaşam doyumunu yordadığı görülmüştür. İlişki durumunun öğrencilerin yaşam

doyumunun anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Bağlanmanın kaygı ve kaçınma boyutunda düşük puan alan kızların yaşam doyumunu üzerinde daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Bağlanmanın kaçınma boyutundan düşük puan alan öğrencilerin daha yüksek pozitif duyguya sahip oldukları, bağlanmanın kaygı boyutundan yüksek puan alan öğrencilerin daha fazla negatif duyguya sahip oldukları bulunmuştur.

Ma ve Huebner (2008), erken ergenlerde ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmalarında, ebeveyn ve akrana bağlanmanın öznel iyi oluşla olumlu yönde ilişkili olduğunu ancak ebeveyne bağlanmanın öznel iyi oluşu akrana bağlanmaya göre daha iyi açıkladıklarını ifade etmişlerdir. Ebeveyne bağlanmada kızlar ve erkekler arasında farklılık bulunmazken kızların akranlara daha fazla bağlandığı görülmüştür. Aynı zamanda, erken ergenlerin babadan daha çok anneye bağlandıkları görülmüştür. Sonuç olarak, akrana bağlanmanın, ebeveyne bağlanma ve öznel iyi oluş arasında kısmi olarak aracılık ettiği görülmüştür. Bu etkinin erkeklere göre kızlarda daha belirgin olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, kızların ebeveyne bağlanmalarının öznel iyi oluşlarına olan etkisinin dolaylı olduğu belirlenirken; öznel iyi oluşlarının daha çok akranlarına bağlanma kalitesi ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Özer (2009) öz-belirleme kuramı çerçevesinde ihtiyaç doyumunu, içsel güdülenme ve bağlanma stillerinin üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarına olan etkilerini incelediği çalışmada araştırma örneklemini 638 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonucunda ihtiyaç doyumunun alt boyutları olan özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ile öznel iyi oluş arasında olumlu yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca ihtiyaç doyumunun öznel iyi oluşu açıklamada büyük önem taşıdığı görülmüştür. Güdülenmenin alt boyutları olan içsel güdülenme, dışsal güdülenme ve güdülenememe ile öznel iyi oluş arasında olumlu yönde ve anlamlı ilişki olduğu, ayrıca içsel güdülenme ve güdülenememenin öznel iyi oluşu açıklamada önem taşıdığı bulunmuştur. Güvenli bağlanma ile öznel iyi oluş arasında olumlu; kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, yalnızca güvenli bağlanmanın öznel iyi oluşu açıklamada önem taşıdığı görülmüştür.

Terzi ve Çankaya'nın (2009), bağlanma stillerinin öznel iyi oluş ve stresle başa çıkmayı yordayıp yordamadığını inceledikleri çalışmalarında araştırma örneklemini 341 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sonucunda güvenli bağlanmanın öz saygıyı anlamlı bir şekilde yordadığı, korkulu ve saplantılı bağlanma stili ile öz saygı arasında düşük düzeyde

anlamli bir ilifkinin olduğu, kayıtsız bağlanma ile öz sayđı arasında anlamli bir ilifkinin olmadığı bulunmuştur. Saplantılı bağlanma stilinin yaşam doyumunun anlamli bir yordayıcı olduğu görülürken, güvenli, kayıtsız ve korkulu bağlanma stilinin yaşam doyumunun anlamli bir yordayıcı olmadığı grlmştur. Güvenli bağlanma stilinin aktif planlama, dış yardım arama, dine sığınma ve kabul/bilişsel yeniden yapılandırılmayı anlamli düzeyde yordadığı görülürken, korkulu bağlanma stilinin kağma/soyutlama başa ıkma tutumunu, kayıtsız bağlanma stilinin aktif planlama başa ıkma tutumunu anlamli şekilde yordadığı grlmştur.

Kuyumcu ve Güven (2011), niversite ğrencilerinin bağlanma stilleri, duygusal farkındalık ve duygularını ifade etme düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilifkiyi kültürlerarası bir karşılaştırma ile incelemişlerdir. Bu amaçla araştırma örneklemini ABD ve Türkiye’de niversite öğrenimine devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinin ve duygusal farkındalığın düşük düzeyde olmasının negatif duygu düzeyini yordadığı grlmştur. Aynı grupta sadece saplantılı bağlanmanın pozitif duygu düzeyini yordadığı bulunmuştur. ABD’deki çalışma grubunda saplantılı ve korkulu bağlanma stillerinin ve duygusal farkındalığın düşük düzeyde olmasının negatif duygu düzeyini yordadığı bulunmuştur. Aynı grupta yalnızca duygularını ifade etmenin düşük düzeyde olması pozitif duygu düzeyini yordamıştır. Cinsiyet açısından yapılan karşılaştırmada ise pozitif duygu ve duygusal farkındalık düzeylerinde anlamli farklılıklar bulunmuştur. Kızların duygusal farkındalığının erkeklerden yüksek olduğu bulunurken, erkeklerin pozitif duygu düzeyi kadınlardan daha yüksek olduğu grlmştur.

Yamawaki, Nelson ve Omori (2011), genç yetişkin Japon örneklemini üzerinde yaptıkları çalışmada ebeveyne bağlanma ve ruh sağlığı arasında öz sayđı ve yaşam doyumunu aracı değişken olarak test etmişlerdir. z sayđı ve yaşam doyumunun ebeveyne bağlanma ve ruh sağlığındaki aracı ilifkiyi tamamen açıkladığını belirtmişlerdir.

Wei vd. (2011), niversite öğrencileri ve yetişkinlerin örnekleme grubunu oluşturduğu çalışmada bağlanma stili ve öznel iyi oluş arasında öz duyarlılığın ve empatinin aracı rolünü incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre öz duyarlılık ve kaygılı bağlanmanın negatif yönde anlamli ilifkili olduğu, öz duyarlılığın ve öznel iyi oluşun pozitif yönde anlamli ilifkili olduğu grlmştur. z duyarlılığın kaygılı bağlanma ve öznel iyi oluş arasında anlamli olarak aracı olduğu bulunmuştur. Empatinin, kaçınan bağlanma ile negatif

yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu, empati ve öznel iyi oluş arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Empatinin, kaçınan bağlanma ve öznel iyi oluş arasında anlamlı olarak aracı olduğu bulunmuştur

Hem akrana hem de ebeveyne bağlanmanın bireylerin öznel iyi oluşları ile yakından ilişkili olduğu, bunun yanında güvenli bağlanan bireylerin daha iyi kişisel ve sosyal uyum gösterdikleri, daha az stres yaşadıkları ve daha empatik davranış sergiledikleri görülmektedir.

2.4.4 Bağlanma, Kişilerarası Yeterlik ve Öznel İyi Oluş ile İlgili

Araştırmalar

Rice vd. (1997), siyah ve beyaz geç ergenleri ebeveyne bağlanma, sosyal yeterlik ve duygusal iyi oluş açısından karşılaştırmışlardır. Araştırmada ebeveyne bağlanma ve duygusal uyum arasında sosyal yeterliğin aracı etkisi test edilmiştir. Sosyal yeterlik ve duygusal uyumun beyaz öğrencilere göre siyah öğrenciler için daha önemli olacağı öne sürülmüştür. Ancak gruplar arası farklılık anlamlı bulunmamıştır. Yapılan analizlerde, büyük bir örneklem grubu için modelin doğrulandığı görülmüştür. Ebeveyne bağlanma ve sosyal yeterlik ilişkisinde ebeveyn cinsiyeti açısından farklılığın olduğu, babaya bağlanmanın anneye bağlanmaya göre sosyal yeterliğin daha iyi bir yordayıcısı olduğu görülmüştür. Tüm analizlerde sosyal yeterliğin duygusal iyi oluşun anlamlı bir yordayıcı olduğu bulunmuştur.

Laible vd. (2004), ebeveyn ve akrana bağlanma ile öz saygı arasında empati ve sosyal davranışın aracı rolünü incelemişlerdir. Araştırma örneklemini geç ergenler oluşturmuştur. Ebeveyne ve akrana güvenli bağlanma ile öz saygı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, ebeveyne bağlanmanın öz saygıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Akrana güvenli bağlanma ve öz saygının anlamlı olarak ilişkili olduğu ancak bu ilişkiye empati ve olumlu sosyal davranışın aracılık ettiği bulunmuştur. Ebeveyne güvenli bağlanma ve öz saygı arasındaki ilişki erkeklerde kızlara göre anlamlı olarak daha güçlü bulunmuştur. Kızlarda akran bağlanması ve öz saygı arasında, olumlu sosyal davranış ve empatinin tamamen aracı etkisi olduğu bulunmuştur. Arkadaşa güvenli bağlanmanın empati ile olumlu ilişkili olduğu, bunun da olumlu sosyal davranışlarla pozitif yönde

anlamli ilişki gsterdiği bulunmuştur. Özetle, destekleyici ebeveyn ve akran ilişkisinin ergenin öz saygısı ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Rubin vd. (2004), n ergenlikte bağlanma, arkadaşlık ilişkileri ve psikolojik uyum arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Algılanan ebeveyn ve arkadaşlık niteliğinin bağımsız ve etkileşimli katkılarının n ergenlerin uyum ve uyumsuzluklarını yordadığı görülmüştür. Hem anneden hem babadan destek alan ergenlerin kendilerini daha değerli ve sosyal olarak yeterli algıladıkları, bunun yanında daha az içsel (depresyon vb) ve dışsal (saldırđanlık vb) problem sergiledikleri görülmüştür. Babalarından daha fazla destek alan ergenlerin arkadaşları tarafından daha az hedef gsterildiği, daha az zorbalığa maruz kaldığı ve daha az reddedildiği bulunmuştur. Ergenlerin algıladıkları arkadaşlık niteliği arttıka öz saygılarının, algıladıkları sosyal yeterliklerinin arttığı, içsel problemlerinin ise azaldığı görülmüştür. Düşük anne desteği alan içsel problemlere (depresyon vb) sahip kızlar için yüksek nitelikli arkadaşlığın koruyucu etkisi olduğu görülmüştür.

Laible (2007), geç ergenlerin ebeveyn ve arkadaşa güvenli bağlanması ve sosyal davranışları arasında duygusal yeterliğin aracı rolünü incelemiştir. Ebeveyn ve arkadaşa güvenli bağlanma, duygusal yeterlik ve sosyal davranış arasında anlamli bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yol analizi sonuçlarına göre ebeveyn ve akrana bağlanmanın sosyal davranışla doğrudan ilişkili olmadığı, duygusal yeterlik aracı ile dolaylı olarak ilişkili olduğu bulunmuştur. Güvenli bağlanan ergenlerin daha az agresif davranışlar ve daha az olumsuz anlatımcılık sergiledikleri görülmüştür. Akrana bağlanmanın ebeveyne bağlanmaya göre sosyo-duygusal yeterlikle daha güçlü ilişkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak güvenli bağlanma ilişkisinin, empati, duygusal farkındalık, anlatımcılık yoluyla sosyal davranışı beslediği önerilmiştir.

Bayraktar vd. (2009) Laible vd.'nin (2004) oluşturmuş olduğu modeli lise ve niversite öğrencilerinden oluşan Türk rnekleme üzerinde sınımişlardır. Yapısal eşitlik modeli ile yapılan analizlerde lise grubu için oldukça benzer sonuçlar elde edilmiştir. Modeldeki temel farklılık ise erkeklerde akran ve ebeveyne bağlanmanın benlik saygısını doğrudan yordaması kızlarda ise bu doğrudan ilişkinin sadece ebeveyne bağlanma ve benlik saygısı arasında olduğunun görülmesidir. Kız ergenlerde ebeveyn ve akran bağlanmasının ilişkili olmadığı, kızlardaki benlik saygısı ve ebeveyn bağlanmasına empati ve saldırgan davranışların azlığının aracılık ettiği görülmüştür. Ebeveyne ve akrana bağlanma erkek ergenlerde ve niversiteli gençlerde anlamli olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Her iki

modelde de empatinin olumlu sosyal davranışları arttırdığı, saldırgan davranışları azalttığı bulunmuştur. Her iki modelde de akrana bağlanma ile empati arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Ebeveyne güvenli bağlanma ile empati arasındaki ilişki ise sadece lise kız ergenler için elde edilmiştir. Öte yandan, her iki cinsiyet grubu için akrana bağlanma ile olumlu sosyal davranış arasındaki anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Olumlu sosyal davranışın, kız ergenler haricinde benlik saygısı ile ilişkili olduğu, saldırganlığın ise tüm gruplarda benlik saygısı ile negatif yönde anlamlı olduğu görülmüştür.

Eken (2010), üniversite öğrencilerinin anne babaya bağlanma biçimleri ile öznel iyi oluş durumlarının sosyal yetkinlik beklentisi ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda ergenlerin algıladıkları anne-babaya bağlanma biçimi ile sosyal yetkinlik beklentisi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde anne-babaya bağlanma düzeyi ile öznel iyi oluş ve alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Olumlu ve olumsuz duygular, amaçlar, kendine güven, iyimserlik, ilgi duyulan etkinlikler, arkadaşlık ilişkileri, geleceğe bakış, aile ilişkileri ve yaşamın zorluklarıyla baş etme ile anneye ve babaya ilgili bağlanma arasında pozitif yönde anlamlı ilişkili olduğu; karamsarlık ile anne babaya ilgili bağlanma arasında anlamlı ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırmanın demografik değişkenlerine göre ergenlerin anne-babaya bağlanma biçimi ile öznel iyi oluş ve sosyal yetkinlik beklentileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Kocayörük (2010a), psikolojik iyi oluş, psikolojik uyum ve ebeveyne bağlanma arasında yetkinliğin aracı rolünü incelediği çalışmasının örneklem grubunu 282 lise öğrencisi oluşturmuştur. Analizler için yapısal eşitlik modelinin kullanıldığı çalışmada yetkinliğin iyi oluş ve anneye bağlanma arasında tamamen aracı olduğu ancak anneye bağlanma ve uyum arasında kısmi olarak aracı olduğu görülmüştür. Öte yandan babaya bağlanma direkt olarak uyumla ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, ebeveyne bağlanmanın artan yetkinlik aracılığı ile iyi oluş ve uyumunu arttıracığı önerilmiştir.

Ross ve Fuertes (2010) çalışmalarında, ana-babaya bağlanmanın duygusal iyi oluşu doğrudan yordadığını ancak anneye ve babaya bağlanmayı ayrı ayrı olarak değerlendirdiklerinde daha iyi anlaşıldığını çünkü iyi oluşu yordayan aracı değişkenlerin farklılaştığını bulmuşlardır. Babaya bağlanmanın, daha iyi sosyal beceriyi yordadığını ve bunun da daha çok ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiğini, anneye

bağlanmanın ise çatışma çözme davranışını daha iyi yordadığını, bunun da daha çok ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiğini bulmuşlardır.

Bağlanma, kişilerarası yeterlik ve öznel iyi oluş çalışmalarına ilişkin literatür incelendiğinde güvenli bağlanma, sosyal yeterlik, duygusal ve öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişkiler vardır. Bunun yanında ebeveyne ve akrana güvenli bağlanma ile psikolojik uyum ve öznel iyi oluş arasında sosyal yeterliklerin aracı rolünün olduğu görülmektedir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeline, araştırma grubunu oluşturan katılımcılara, veri toplama araçlarına ve veri analiz sürecine yönelik tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Tarama modeli Karasar'a (1994) göre geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme söz konusu değildir. Bu çalışmada da ergenlerin ebeveyn ve akranlarına bağlanmaları, kişilerarası yeterlikleri ve öznel iyi oluşları arasındaki ilişki olduğu gibi tanımlanmıştır.

3.2 Çalışma Grubu

Bu çalışmada, ergenlerin kişilerarası yeterliğini ölçmek için Buhrmester vd. (1988) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması ve ileri sürülen modelin test edilmesi için üç farklı katılımcı gruptan veri toplanmıştır. Bu üç gruba ilişkin tanıtıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.2.1 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Benzer Ölçekler Geçerliği ve Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı Birinci Grup

Araştırmanın birinci çalışma grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Amasya'nın çeşitli liselerinde (Amasya Lisesi, N =185; Fen Lisesi, N = 160; Endüstri Meslek Lisesi, N=121) 9.10.11 ve 12 sınıfta öğrenimlerine devam eden 466 (231 erkek ve 235 kız) öğrenci oluşturmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bunun yanında benzer ölçekler geçerliği Sıfatlara Dayalı Kişilik Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılarak incelenmiştir. Ölçeğin güvenirligi için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

3.2.2 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Dış Geçerliği ve Test Tekrar Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı İkinci Grup

Araştırmanın ikinci çalışma grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Amasya merkezde yer alan bir Anadolu Lisesinin 9.10.11 ve 12. sınıfta öğrenimlerine devam eden 317 (150 erkek ve 167 kız) lise öğrencileri oluşturmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bunun yanında daha önceki çalışma grubundan elde edilen geçerlik bulgularının başka bir grupta geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Ölçeğin güvenirligi Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ve test tekrar güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır.

3.2.3 Araştırmada İleri Sürülen Modelin Test Edilme Çalışmasının Yapıldığı Üçüncü Grup

Üçüncü çalışma grubunu Amasya'daki beş farklı liseye devam eden yaşları 14-18 arası değişen ($\bar{x}$ = 15,85; SS = 1,02) 462 öğrenci oluşturmuştur. Üçüncü çalışma grubuna ait istatistiki bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Üçüncü Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Çeşitli Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler	N
Cinsiyet	1 Erkek	229
	2 Kız	233
	Toplam	462
Yaş	14	37
	15	150
	16	142
	17	113
	18	20
	Toplam	462
Sınıf Düzeyi	9. sınıf	166
	10.sınıf	131
	11.sınıf	118
	12. sınıf	47
	Toplam	462
Okul Türü	Anadolu Lisesi	115
	Fen Lisesi	94
	Sağlık Meslek Lisesi	95
	Endüstri Meslek Lisesi	78
	İmam Hatip Lisesi	80
	Toplam	462

3.3 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, ergenlerin ebeveyn ve akranlarına bağlanmalarını ölçmek için Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilen ve Kocayörük (2010b) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Anne-Baba ve Akrana Bağlanması Envanteri (ABABE) ve ergenlerin öznel iyi oluşlarını ölçmek için Eryılmaz (2009) tarafından geliştirilen Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Ergenlerin kişilerarası yeterliğini ölçmek için Buhrmester vd. (1988) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından Türkçe'ye uyarlanması yapılan ölçek kullanılmıştır. Uyarlama çalışmalarında benzer ölçekler geçerliği için Bacanlı, İlhan ve

Aslan (2009) tarafından geliştirilen Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Eryılmaz (2009) tarafından geliştirilen Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklere ilişkin örnek maddeler Ek 1'de yer almaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin tanımlayıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.3.1 Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği

Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği Eryılmaz (2009) tarafından ergenlerin öznel iyi oluşlarını ölçmek için geliştirilmiştir. Araştırma örneklemini, 14-18 yaş arası liseli gençler oluşturmuştur. Ölçek dört boyutlu olup toplam 15 maddeden oluşmaktadır. Birinci boyut aile ile ilişkilerinde doyum (1,2,3 ve 4. maddeler), ikinci boyut önemli diğerleri ile ilişkide doyum (5,6,7,8), üçüncü boyut yaşam doyumunu (9,10 ve 11 maddeler) ve son olarak dördüncü boyut olumlu duygulardır (12,13 ve 14 maddeler).

Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla, açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan ve varyansın % 63,248'ini açıklayan dokuz faktör elde edilmiştir. Temel bileşenler analizi ile belirlenen bu dokuz faktör, yapılan incelemede isimlendirilmemiştir. Ölçeğin geliştirilmesinde düşünülen boyutlara ve diğer boyutlara ulaşabilmek için faktör analizi uygulamalarına varimax dik döndürme yöntemiyle devam edilmiştir. Tekrarlanan rotasyonlar sonucunda birden fazla etmene girip aralarındaki farklar ,10 ve daha az olan maddeler ölçekten çıkarılmış, böylece 15 maddeden oluşan dört boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Bir sonraki aşamada ergen öznel iyi oluş ölçeğinin madde analizi çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sırasında ölçeğin kendi içinde madde toplam korelasyonları incelenmiş ve alt-üst gruplara ilişkin t testi yapılmıştır. Bir boyutun kendi içinde hesaplanan madde toplam korelasyon değerleri ,01 düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Her alt boyutun kendi içinde hesaplanan t değerlerinin de ,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüş bunun sonucunda tüm maddelerin ölçekte kalmalarına karar verilmiştir. Faktör analizi sonucunda dört faktörün toplam varyansın %61,64'ünü açıkladığı ortaya çıkmıştır.

Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık ve madde-toplam korelasyon yöntemleri ile belirlenmiştir. Sırasıyla Cronbach alfa ve Spearman Brown değerleri şu şekildedir; Aile ile ilişkilerde doyum (,83; ,83; ,73; ,61; ,81; ,79; ,66; ,54). Ölçeğin tümü için Cronbach alfa katsayısı ,86

ve Spearman Brown değeri ,83'tür. Ayrıca test tekrar test yöntemiyle de ölçeğin güvenilirliği hesaplanmıştır. Bu amaçla ölçek aynı gruba iki hafta ara ile uygulanmıştır. Kararlılık katsayısı ,83 olarak bulunmuştur

3.3.2 Anne-Baba ve Akrana Bağlanması Envanteri (ABABE)

Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiş ve Kocayörük (2010b) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. ABABE'nin orta-ergenlik dönemi (middle-adolescent) örneklemini üzerinde güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları incelenmiştir.

Yapılan ilk doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ABABE'nin orijinal yapısının (Zero Model M0) ürettiği uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir değerlerin altında olduğunu göstermektedir. Analiz stratejisi gereği, ABABE'nin faktör yapılarını belirlemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları, anne, baba ve akran bağlanmasında üç faktörlü bir yapının olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak her bir alt boyutta, annede 19, babada 24 ve akranda 24 olmak üzere farklı madde sayıları gözlenmiştir.

ABABE'nin üç alt boyutunu karşılaştırma olanağı sağlamak ve boyutlar arasında bir paralel form oluşturmak için anne, baba ve akran boyutunda ,45'in altında faktör yükü olan maddeler boyutlardan çıkarılmıştır. Sonuçta her üç boyutta (anne, baba ve akran), 18 maddeden oluşan kısa bir form elde edilmiştir. Ortaya çıkan bu yeni formun ölçme modelinin, uyum iyiliği değerleri ikinci doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. İkinci doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, ortaya çıkan yeni kısa form, bağımsız bir örneklem üzerinde test edilmiş, sonuçlar uyum iyiliği değerlerinin aynı şekilde kabul edilebilir düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. İkinci aşamada gerçekleştirilen test-tekrar test sonuçları, anne ve baba toplam puanlar ilişkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşın akran bağlanması toplam puanları ve alt ölçekleri ile anne ve baba bağlanması alt ölçekleri test-tekrar test ilişkisinin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Üçüncü ve son aşamada ise, ABABE'nin Benlik Saygısı ve Olumlu-Olumsuz Duygu Ölçeği ile ilişkisi ölçüt bağımlı geçerlik olarak incelenmiştir. Sonuçlar, ABABE'nin Benlik saygısı ve olumlu duygu ile olumlu yönde, olumsuz duygu ile olumsuz yönde bir ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır.

3.3.3 Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)

Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından geliştirilen ölçek beş boyuttan ve 40 sıfat çiftinden oluşmaktadır. Beş boyut (dışa dönüklük, yumuşak başlılık, sorumluluk, duygusal dengesizlik ve deneyime açıklık) toplam varyansın %52,6'sını açıklamaktadır. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği için, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sosyotrop ölçeği kullanılmış ve sonuçlar ölçeğin geçerli olduğunu göstermiştir. Ölçeğe ilişkin hesaplanan güvenirlik katsayıları ,73 ile ,89 arasında değişmektedir. Test tekrar güvenirlik katsayılarının ise ,68 ile ,86 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin güvenilir ve geçerli bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3.4 Kişilerarası Yeterlik Ölçeği

Bu çalışmada Buhrmester vd.'nin (1988) yakın arkadaşlık ilişkilerinde kişilerarası yeterliği ölçmek için geliştirdikleri ölçek, uyarlanarak kullanılmıştır. Buhrmester vd.'nin (1988) geliştirdikleri ölçek 5'li likert tipinde olup kişilerarası yeterliğe ilişkin beş görev alanını ölçmektedir. Bunlar 1) İlişki başlatma; diğerleri ile sosyal etkileşimi başlatmayı, 2) Gücünü ortaya koyma; istemediği bir durum ortaya çıktığında bundan hoşlanmadığını ifade etmeyi, 3) Kendini açma; kişisel bilgilerini diğerleri ile paylaşmayı, 4) Duygusal destek sağlama; ihtiyaç duyduğunda ya da zor durumda kaldığında birine içten ve empatik olarak yaklaşmayı 5) Çatışma çözme; anlaşmazlıkları ve çatışmaları yönetebilmeyi ifade etmektedir. Her bir boyutta sekiz madde yer almakta ve ölçek toplam 40 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan kişilerarası yeterliğin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmalarında, kuramsal olarak beklendiği üzere kişilerarası yeterlik ile sosyal beceri ölçeğinin alt boyutları arasında negatif ve pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu, öznel iyi oluşla pozitif yönde, kaygı, yalnızlık ve depresyon ile negatif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında ise Cronbach alfa katsayıları beş boyut için ,77 ve ,87 arasında değiştiği ortaya çıkmıştır. Dört hafta arayla yapılan test tekrar güvenirliğinde ilişkiyi başlatma alt boyutu için ,89, gücünü ortaya koyma alt boyutu için ,79, kendini açma alt boyutu için ,75, duygusal

destek sağlama alt boyutu için ,76 ve çatışma çözme alt boyutu için ,69 olduğu ortaya çıkmıştır (Buhrmester vd., 1988).

Ayrıca zaman içerisinde kişilerarası yeterliğin istikrarlığına ilişkin yapılan boylamsal çalışmada 6. sınıftan 12. sınıfa kadar 2'şer yıl ara ile yapılan ölçümlerde sırasıyla ilk iki yıl için ,72, dört yıl sonra ,55 ve altı yıl sonrası için ,43 korelasyon değerleri elde edilmiştir. Yine bu boylamsal çalışmada kişilerarası yeterlik ölçeği, depresyon ve yalnızlıkla negatif yönde anlamlı, öz saygı ile pozitif yönde anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kişilerarası yeterlik ölçeğinin güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır (Buhrmester, 2002).

3.3.5 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Süreci

Ölçeğin uyarlanması aşamasında öncelikli olarak ölçeği geliştiren yazarlarla e-posta aracılığıyla iletişim kurulmuş ve uyarlama için gerekli izin alınmıştır. Ölçek, alanında uzman ve her iki dili iyi bilen üç kişi ile İngilizceye hakim olan iki kişi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Tüm çeviriler düzenlenip ortak bir çeviri metni oluşturulduktan sonra tekrar İngilizce'ye çevrilerek çevirilerinin tutarlılığı incelenmiştir. Eksiklikler ve anlam kaymaları düzenlenmiş ve çevirinin eş değerliliği için alan uzmanlarından anlamsal, deyimsel, kavramsal ve deneyimsel bakımdan ölçek maddelerini değerlendirmeleri istenmiştir. Görüşler doğrultusunda ölçek düzenlenmiş ve son olarak tereddüt edilen maddeler alternatifleri ile uzmanlara gösterilmiştir. Uzmanların en çok uygun gördüğü maddeler dikkate alınarak ölçek hazırlanmıştır. Ölçek hazırlandıktan sonra 20 öğrenciye ön uygulama yapılmış ve anlaşılmayan madde olmadığı görülmüştür.

Kişilerarası yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği için iki farklı çalışma grubu üzerinde uygulama yapılarak her iki grup için ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği incelenmiştir. Birinci çalışma grubundan elde edilen veriler üzerinden yapı geçerliği, benzer ölçekler geçerliği ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Birinci çalışma grubunda yapı geçerliğini test etmek için kullanılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonrasında standardize edilmiş faktör yük değerleri düşük olan ve hata varyansı büyük olan maddeler odak grup görüşmesi tekniği ile değerlendirilmiştir. Odak grup görüşmesinde psikolojik danışma ve rehberlik alanında uzman üç kişi, ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir kişi ve yabancı dil alanında uzman bir kişi görüş ve önerilerini ifade etmişlerdir. Görüş ve öneriler doğrultusunda 8. 9.

14. 35. ve 40. maddeler yeniden düzenlenmiş ve ikinci uygulamaya gidilmiştir. İkinci uygulamada birinci uygulamada ortaya çıkan geçerlik sonuçlarının başka bir grupta geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra ölçeğin test tekrar güvenirlik puanları hesaplanmıştır.

3.3.6 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama

Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Kişilerarası yeterlik ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması, iki farklı çalışma grubunda gerçekleştirilmiştir. Öncelikle birinci çalışma grubundan elde edilen bulgulara sonra ise ikinci çalışma grubundan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

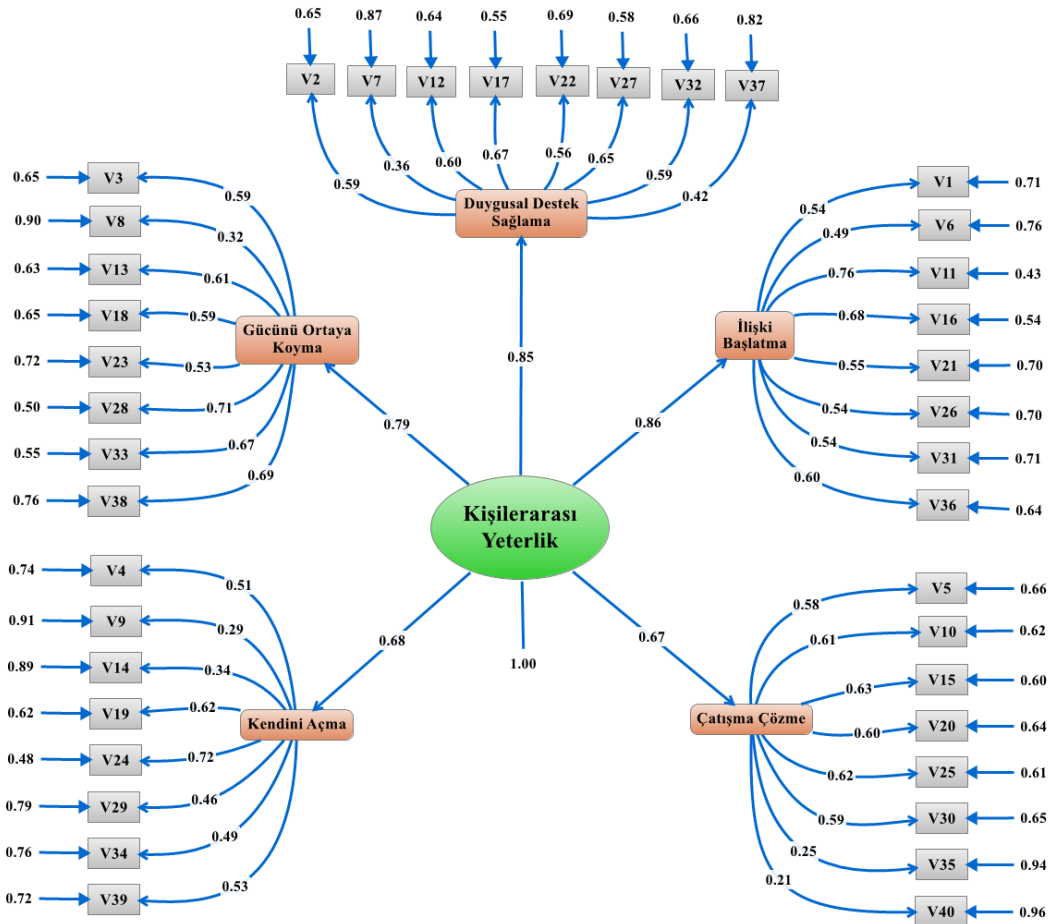
3.3.7 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Benzer Ölçekler

Geçerliği ve Güvenirlik Çalışmasının Yapıldığı Birinci Gruba İlişkin

Bulgular

3.3.7.1 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Geçerliği

Kişilerarası yeterlik ölçeğinin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda yer alan beş faktör ve 40 madde için ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı (Ek 2) ve modelin kabul edilebilir uyum değerleri gösterdiği görülmüştür. Ölçeğin faktör yüklerine ilişkin bulgular Şekil 3'te, yapı geçerliğine ilişkin yapılan doğrulayıcı faktör analizi uyum istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Şekil 3. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Tablo 2. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum Değerleri

Uyum Göstergeleri	χ^2 /sd (1905,06/735)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	2,6	,059	,068	,94	,94	,90	,83

Doğrulayıcı faktör analizi uyum değerleri incelendiğinde AGFI değerinin zayıf, diğer değerlerin ise iyi uyum gösterdiği görülmektedir.

Kişilerarası yeterlik ölçeğinin benzer ölçekler geçerliği için Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ve Ergen Öznel İyi Oluş ölçeği kullanılmıştır. Ölçekler arası korelasyonlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Ölçekler Arası Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.IB											
2.DDS	,52**										
3.GO	,56**	,52**									
4.KA	,44**	,43**	,36**								
5.CT	,36**	,45**	,36**	,25**							
6.NV	-,21**	-,08	-,21**	-,06	-,34**						
7.DD	,54**	,38**	,55**	,29**	,21**	-,09					
8.DA	,46**	,34**	,42**	,27**	,29**	-,12*	,62**				
9.YB	,13**	,23**	,12**	,09*	,40**	-,33**	,18**	,30**			
10.SR	,28**	,24**	,39**	,13**	,35**	-,25**	,38**	,33**	,50**		
11.OZ	,21**	,18**	,18**	,12**	,24**	-,26**	,28**	,18**	,26**	,25**	

*p< 0,01, **p<0,05

Not: IB: İlişki Başlatma, DDS:Duygusal Destek Sağlama, GO: Gücünü Ortaya Koyma, KA: Kendini Açma, CT: Çatışma Çözme, NV: Nevrotiklik, DD: Dışadönüklük, DA; Deneyime Açıklık, YB: Yumuşak Başlılık, SR: Sorumluluk, OZ: Öznel İyi Oluş

Tablo 3'te görüldüğü gibi kuramsal olarak beklendiği üzere sıfatlara dayalı kişilik ölçeğinin nevroitiklik boyutunun kişilerarası yeterlik ölçeğinin ilişki başlatma, gücünü ortaya koyma, çatışma çözme ile negatif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu, dışa dönüklük alt boyutu ile de kişilerarası yeterlik ölçeğinin tüm alt boyutlarının pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Yine öznel iyi oluş ve kişilerarası yeterlik ölçeğinin tüm alt boyutlarının pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmektedir.

3.3.7.2 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Güvenirliği

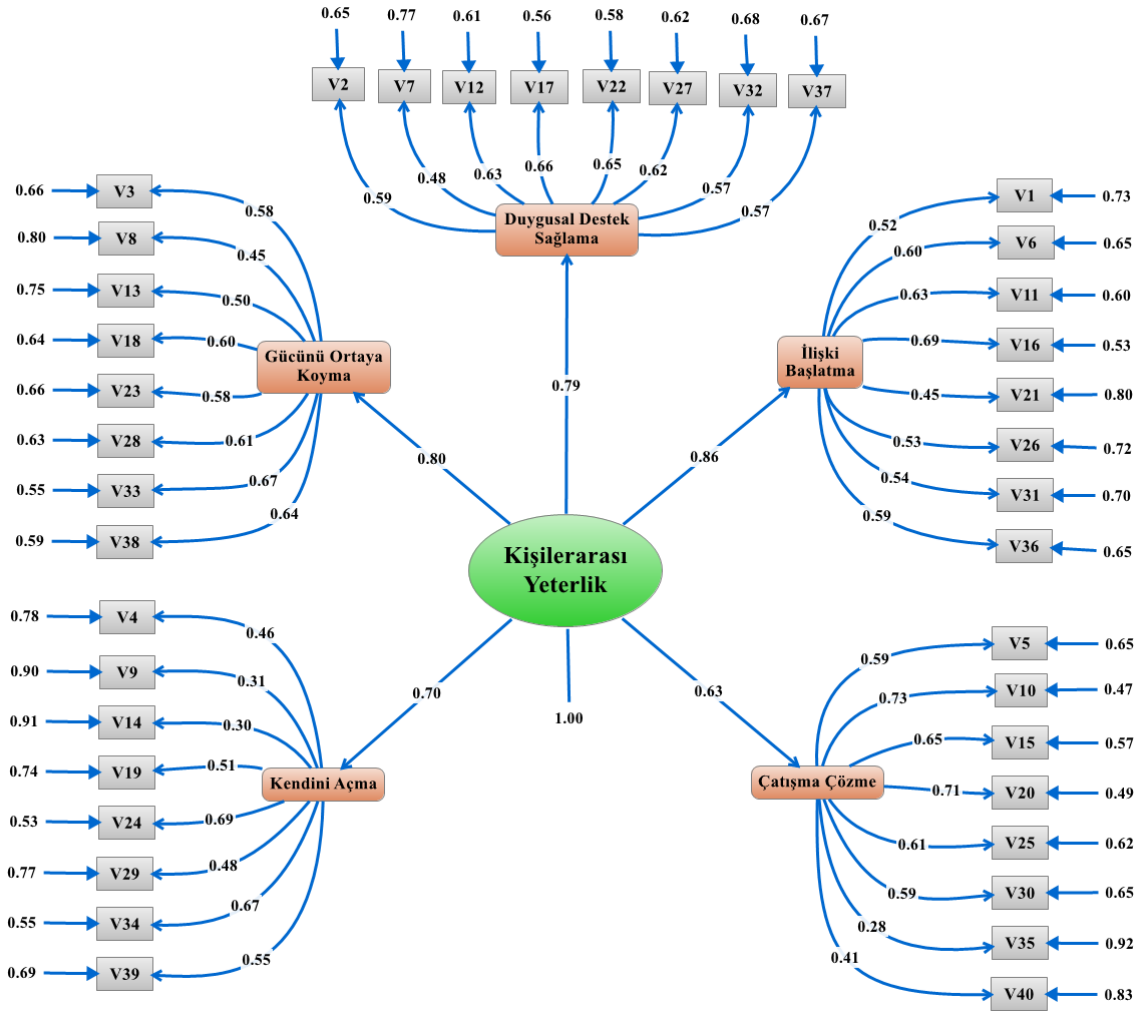
Ölçeğin tümü için Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı ,90'dır. Sırasıyla Cronbach alfa katsayıları, ilişki başlatma alt boyutu için ,81, gücünü ortaya koyma boyutu için ,78, duygusal destek sağlama alt boyutu için ,78, çatışma alt boyutu için ,74, kendini açma alt boyutu için ,70 olduğu bulunmuştur. Kendini açma boyutu için en düşük güvenirlilik değerini verdiği ancak tüm alt boyutların kabul edilir düzeyde güvenirlilik katsayısı verdiği görülmektedir.

3.3.8 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Yapı Geçerliği, Dış Geçerliği ve Test Tekrar Güvenirlilik Çalışmasının Yapıldığı İkinci Gruba İlişkin Bulgular

3.3.8.1 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Geçerliği

Kişilerarası yeterlik ölçeğinin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda yer alan beş faktör ve 40 madde için ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı (Ek 3) ve modelin kabul edilebilir uyum değerleri gösterdiği görülmüştür. Ölçeğin faktör yüklerine ilişkin bulgular Şekil 4'te, yapı geçerliğine ilişkin yapılan doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum istatistikleri Tablo 4'te verilmiştir.

Şekil 4. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizine İlişkin Faktör Yük Değerleri

Şekil 4'te görüldüğü üzere alt boyutlara ilişkin standardize edilmiş yol katsayılarının ilişkiyi başlatma alt boyutu için ,53 ile ,80 arasında, duygusal destek sağlama alt boyutu için ,56 ile ,77 arasında, gücünü ortaya koyma için ,55 ile ,75 arasında, kendini açma alt boyutu için ,30 ile ,69 arasında, Çatışma çözme alt boyutu için ,28 ile ,71 arasında değiştiği görülmektedir. Çatışma çözme ve kendini açma alt boyutlarının diğer boyutlara göre standardize edilmiş yol katsayılarının daha zayıf olduğu ancak bir bütün olarak modelin kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

Tablo 4. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin Uyum Değerleri

Uyum Göstergeleri	χ^2 /sd (1409/735)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	1,92	,054	,07	,95	,95	,90	,82

İkinci çalışma grubundan elde edilen ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının birinci uygulamaya benzer sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Birinci uygulamanın sonucunda odak grup görüşmesi ile tekrar değerlendirilen 8., 9., 14., 35., 40., maddelerinin ikinci uygulamada daha iyi faktör yük değerleri ve daha az hata varyansları ürettiği görülmektedir (bkz. Şekil 3). Uyum değerlerine bakıldığında AGFI değerinin zayıf diğer değerlerin ise iyi uyum gösterdiği görülmektedir.

3.3.8.2 Kişilerarası Yeterlik Ölçeğinin Güvenirliği

Tüm grup için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ,91, ilişkiyi başlatma alt boyutu için ,80, duygusal destek sağlama alt boyutu için ,81, gücünü ortaya koyma alt boyutu için ,80, kendini açma alt boyutu için ,74 ve çatışma çözme alt boyutu için ,79 olduğu ortaya çıkmıştır. Ölçeğin beş hafta arayla elde edilen test tekrar güvenilirlik katsayıları ise tüm ölçek için ,85, ilişki başlatma boyutu için ,81, duygusal destek sağlama alt boyutu için ,74, gücünü ortaya koyma alt boyutu için ,83, kendini açma alt boyutu için ,60, çatışma çözme alt boyutu için ,69 olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3.9 Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Uyarlaması Çalışma Grubu I ve Çalışma Grubu II'nin Özeti

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması iki farklı grupta iki ayrı zamanda gerçekleştirilmiştir. Birinci uygulama verileri üzerinden elde edilen bulgularda ölçeğin orijinal formunda olan beş faktörlü yapısının doğrulandığı görülmüştür. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliği sonuçları ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir. Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları ölçeğin tümü ve alt boyutları için kabul edilebilir seviyede olduğu

belirlenmiştir. Ölçeğin ikinci çalışma grubu verileri üzerinden elde edilen bulgular ilk uygulamada olduğu gibi başka bir örnekleme de beş faktörlü yapının doğrulandığı görülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayılarının ve beş hafta arayla hesaplanan test tekrar güvenilirlik katsayılarının ölçeğin tümü ve alt boyutları için yeterli düzeyde olduğu bulunmuştur. Bunun yanısıra ilk uygulama sonucunda düşük faktör yük değerlerine ve yüksek hata varyanslarına sahip olan maddeler odak grup görüşmesi ile değerlendirilmiş ve bu maddelerin ikinci uygulama sonucunda daha iyi istatistiksel değerler ürettiği görülmüştür. Ölçeğin Türkçe uyarlamasının geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

3.4 Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesi SPSS 21.0 ve LISREL 8.8 istatistik paket programlarında yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler, korelasyonlar SPSS programında ölçme modelleri ve yapısal modeller LISREL 8.8 programında gerçekleştirilmiştir. İlk olarak toplanan veriler hatalı kodlama açısından incelenmiş boş ya da eksik bırakılan veriler analiz dışı tutulmuştur.

Örneklem grubundan toplanan verilerde “doğrusallık” ve “normallik” sayıltılarına zarar verecek uç değerler olup olmadığını anlamak amacıyla Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanmıştır. Mahalanobis uzaklık değeri $\chi^2_{16;.001} = 40.79$ 'dan büyük 53 gözlem (multivariate outlier) değerlendirme dışında bırakılmıştır. Değişkenlere ilişkin histogram grafikleri incelenmiştir. Normalden fazla sola çarpıklık gösteren anneye bağlanma değişkeninin alt boyutlarından anne güven, babaya bağlanma değişkeninin alt boyutlarından baba güven ve öznel iyi oluş değişkeninin alt boyutlarından aile ilişkilerinde doyum ve önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum alt boyutlarına logaritmik dönüşüm uygulanmıştır. Bunların dışında kalan diğer değişkenler ılımlı sola çarpıklık gösterdiğinden kare kök dönüşümü uygulanmıştır. Normallik ve doğrusallık sayıltıları incelendikten sonra 462 veri üzerinden Maximum Likelihood yöntemi ile analizler yapılmıştır. Araştırmada öne sürülen aracılık modelinin test edilmesi için yapısal eşitlik modeli, gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için çoklu grup yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modelleri test edilmeden önce gizil değişkenlerin ölçüm modelleri sınanmıştır.

3.5 Gizil Değişkenlerin Ölçüm Modelleri

Anderson ve Gerbing (1988), aracılık modellerinin test edilmesinde iki aşamalı yaklaşım önermişlerdir. Yapısal model test edilmeden önce, ölçme modelinin kabul edilebilir uyum değerleri üretilip üretilmediği “doğrulayıcı faktör analizi” ile incelenir. Ölçme modeli sonucunda kabul edilebilir uyum değerleri ortaya çıkınca yapısal model test edilir. Bu çalışmada öncelikle her bir ölçek için doğrulayıcı faktör analiz yapıldıktan sonra hipotez ölçüm modeline yer verilmiştir. Ancak hipotez ölçüm modelinin doğrulanmaması sonucunda alternatif ölçüm modelleri sınanmıştır. Alternatif ölçüm modellerinden en iyi uyum değerleri üreten alternatif model kabul edilmiştir.

İlk olarak anneye bağlanma ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 4). Uyum istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Anneye Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (459,18/132)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,48	,073	,051	,97	,95	,90	,87

Tablo 5'te anneye bağlanma ölçeğinin uyum değerleri incelendiğinde iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

İkinci olarak babaya bağlanma ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 5). Uyum istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Babaya Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (455,41/132)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,45	,069	,044	,98	,97	,91	,88

Tablo 6'da babaya bağlanma ölçeğinin uyum değerleri incelendiğinde iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

Üçüncü olarak akrana bağlanma ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 6). Uyum istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Akrana Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (432,98/132)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,28	,07	,051	,97	,96	,91	,88

Tablo 7'de akrana bağlanma ölçeğinin uyum değerleri incelendiğinde iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

Dördüncü olarak kişilerarası yeterlik ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 7). Uyum istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (1531,77/735)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	2,08	,048	,065	,97	,93	,86	,84

Tablo 8'de kişilerarası yeterlik ölçeğinin uyum değerleri incelendiğinde iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

Son olarak ergen öznel iyi oluş ölçeği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda tüm t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 8). Uyum istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

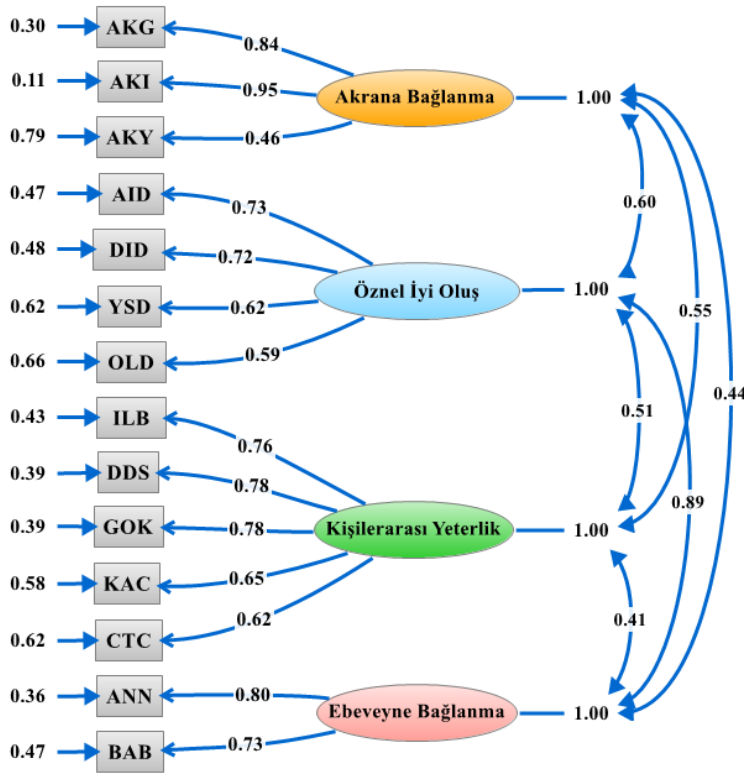
Uyum Göstergeleri	χ^2 /sd (326,26/84)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,88	,079	,073	,96	,95	,91	,88

Tablo 9'da ergen öznel iyi oluş ölçeğinin uyum değerleri incelendiğinde iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir.

Sonuç olarak her bir ölçek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının iyi uyum değerleri ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmüştür.

3.5.1 Hipotez Ölçüm Modeli

Araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan hipotez modele ilişkin ölçüm modeli Şekil 5'te verilmiştir. Hipotez ölçüm modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 10'da sunulmuştur.

Chi-Square=387.28, df=71, P-value=0,00000, RMSEA=0.098

Şekil 5. Hipotez Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Not: AKG: Akran güven, AKI: Akran iletişim, AKY: Akran yabancılaşma, AID: Aile ilişkilerinde doyum, DID: Önemli diğerleri ile ilişkide doyum, YSD: Yaşam doyumunu, OLD: Olumlu duygular, ILB: İlişki başlatma, DDS: Duygusal destek sağlama, GOK: Gücünü ortaya koyma, KAC: Kendini açma, CTC: Çatışma çözme, ANN: Anneye Bağlanma, BAB: Babaya Bağlanma

Tablo 10. Hipotez Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (387,28/71)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	5,45	,098	,066	,94	,93	,89	,84

Ölçüm modelinde model uyum değerleri incelendiğinde uyum değerlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle ebeveyn ve öznel iyi oluş arasında standardize edilmiş ilişki katsayısının çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum ölçme modeli açısından olumsuz bir durumdur. Bir başka deyişle ebeveyne bağlanma ve öznel iyi oluşun benzer

yapıya sahip olduğunu, benzer yapıyı ölçtüğünü düşündürmektedir. Bu durum ölçek maddelerinde de rahatça görülmektedir. Örneğin Anneye Bağlanma ölçeğinin maddelerinden bir tanesi "annem benim duygularıma saygı duyar" Öznel İyi Oluş Ölçeğinin aile ilişkileri doyum boyutunda yer alan "ailem bana saygı duyar" maddesinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Modifikasyon önerileri incelendiğinde Ebeveyne bağlanma ile öznel iyi oluşun alt boyutlarından aile ilişkilerinde doyumun (AID) en yüksek modifikasyona sahip olduğu (modifikasyon halinde ki kare'nin 68 düzeyinde düşeceği) ikinci en yüksek modifikasyon önerisi ise yine ebeveyne bağlanma ile öznel iyi oluşun alt boyutlarından önemli diğerleri ile ilişkilerde doyumun (modifikasyon halinde ki kare'nin 30 düzeyinde düşeceği) olduğu görülmektedir. Bu göstergelerden yola çıkıp ölçme modeli için açımlayıcı faktör analizi yapılarak gizil değişkenlerin göstergeleri temsil edip edilmediği incelenmiştir. AFA sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Gizil Değişken ve Göstergeler İçin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Gizil Değişken ve Göstergeler	Faktörler ve Faktör Yük Değerleri			
	1	2	3	4
Ebeveyne Bağlanma				
Anneye Bağlanma	,78			
Babaya Bağlanma	,78			
Akrana Bağlanma				
Akran Güven			,87	
Akran İletişim			,80	
Akran Yabancılaşma			,67	
Kişilerarası Yeterlik				
İlişki Başlatma		,79		
Duygusal Destek Sağlama		,77		
Gücünü Ortaya Koyma		,78		
Kendini Açma		,76		
Çatışma Çözme		,65		
Öznel İyi Oluş				
Aile İlişkilerinde Doyum	,80			
Önemli Diğerleri ile İlişkide Doyum	,60			
Yaşam Doyumu	,61			
Olumlu Duygu	,58			

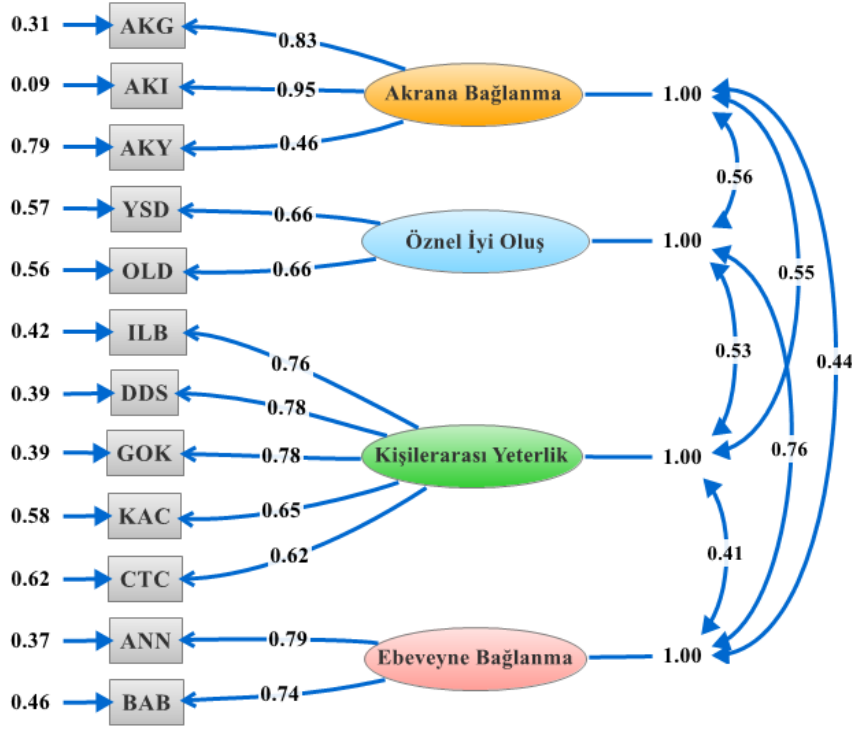
Tablo 11'de görüldüğü üzere ölçme modelinde dört gizil değişken ve dört gizil değişkeni temsil eden 14 gösterge yer alırken açımlayıcı faktör analizi sonrasında üç gizil değişken altında 14 göstergenin olduğu ortaya çıkmıştır. Birinci boyutta ebeveyne bağlanma gizil değişkeninin göstergeleri olan anneye ve babaya bağlanma göstergelerinin, öznel iyi oluşun göstergeleri olan aile ilişkilerinde doyum, önemli diğerleri ile ilişkilerde doyum, yaşam doyumu, olumlu duygu göstergeleri ile iç içe geçtiği benzer yapı altında yer aldığı görülmektedir. Myers ve Diener'e (1995) göre, öznel iyi oluş olumlu duygunun sıklığı, olumsuz duygunun azlığı ve yaşamdan alınan doyumdur. Ölçüm modelinde yer alan modifikasyon önerileri doğrultusunda ve kuramsal alan dikkate alınarak en yüksek modifikasyon önerisi veren göstergeler (AID ve DID) ölçüm modelinden çıkartılarak geriye kalan yaşam doyumu ve olumlu duygu göstergeleri için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. İki Boyutlu Öznel İyi Oluş Ölçeği İçin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler ve Faktör Maddeleri	Faktör Yük Değerleri	
	1	2
Yaşam Doyumu (YSD)		
Hayatı dilediğim gibi yaşarım	,88	
Hayatın tadını çıkartarak yaşarım	,92	
Hayatı doya doya yaşarım	,91	
Olumlu Duygular (OLD)		
Genellikle güler yüzlüyüm		,77
Genellikle neşeliyim		,77
İnsanlara karşı hoşgörülüyüm		,75
İnsanlara karşı sabırlıyım		,62

İki boyutun toplam varyansın % 69,59'unu açıkladığı görülmektedir. Bu bakımdan ergen öznel iyi oluş ölçeğinin iki alt boyutunun açıkladığı varyans da dikkate alınarak öznel iyi oluşu yaşam doyumu ve olumlu duygu göstergeleri oluşturmuştur. Alternatif ölçüm modeli Şekil 6'da verilmiştir.

3.5.2 Alternatif Ölçüm Modeli

Chi-Square=268.90, df=48, P-value=0,00000, RMSEA=0.100

Şekil 6. Alternatif Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Alternatif Ölçüm Modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 13'te sunulmuştur.

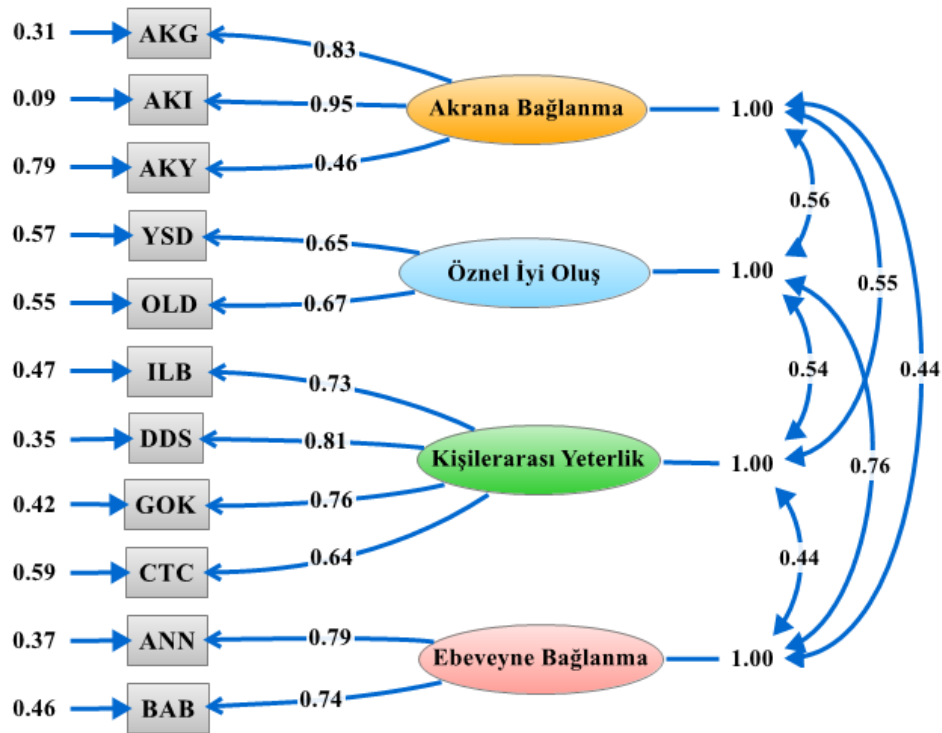
Tablo 13. Alternatif Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (268,90/48)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	5,60	,10	,061	,94	,93	,91	,86

Alternatif ölçüm modelinde görüleceği üzere ebeveyne bağlanma ve öznel iyi oluş arasındaki çok yüksek olan ilişkinin orta düzeye gerilediği görülmekte ancak model uyum değerlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Veriyi en iyi açıklayan alternatif modele ulaşmak için gösterge azaltma yoluna gidilmiştir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda öznel iyi oluşu yordamada kişilerarası yeterliğin aracılığı test edildiğinden sonuç değişkeni olan

öznel iyi oluş ile kişilerarası yeterliğin alt boyutları arasındaki korelasyon değerleri incelenerek olası en iyi alternatif modelin bulunması amaçlanmıştır (bkz. Tablo 17). Kişilerarası yeterliğin alt boyutlarından öznel iyi oluşun boyutları ile en düşük korelasyona sahip olan kendini açma boyutu eşitlikten çıkarılmış ve analiz tekrar edilmiştir. Alternatif ölçüm modeli 1'e ilişkin sonuçlar Şekil 7'de verilmiştir.

3.5.3 Alternatif Ölçüm Modeli - 1

Chi-Square=203.08, df=38, P-value=0,00000, RMSEA=0.097

Şekil 7. Alternatif Ölçüm Modeli 1'e İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

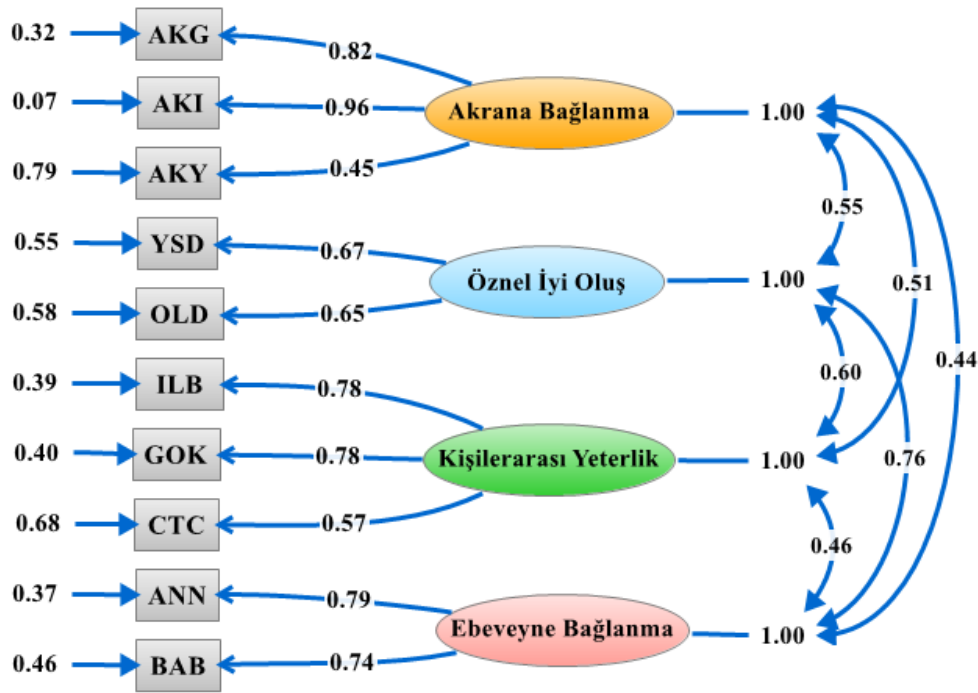
Alternatif Ölçüm Modeli 1'e ilişkin uyum istatistikleri Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Alternatif Ölçüm Modeli 1'e İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (268,90/48)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	5,34	,097	,056	,95	,94	,93	,87

Alternatif ölçüm modeli 1'e ait değerler incelendiğinde bir önceki modele göre uyum değerlerinde iyileşme görülmesine rağmen uyum değerlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Korelasyon değerleri incelendiğinde (bkz. Tablo 17) kişilerarası yeterliğin alt boyutlarından öznel iyi oluşun alt boyutları ile ikinci en düşük korelasyona sahip duygusal destek sağlama boyutu eşitlikten çıkarılmış ve analiz tekrar edilmiştir. Alternatif ölçüm modeli 2'ye (nihai model) ilişkin analiz sonuçları Şekil 8'de verilmiştir.

3.5.4 Alternatif Ölçüm Modeli - 2 (Nihai Model)

Chi-Square=108.51, df=29, P-value=0,00000, RMSEA=0.077

Şekil 8. Alternatif Ölçüm Modeli 2'ye (nihai model) İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Alternatif ölçüm modeli 2'ye (nihai model) ilişkin uyum istatistikleri Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. Alternatif Ölçüm Modeli 2'ye (nihai model) İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (108,51/29)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,74	,077	,053	,97	,95	,96	,91

Alternatif ölçüm modeli 2'ye (nihai model) ait uyum istatistiği değerleri incelendiğinde modelin iyi ve kabul edilebilir uyum değerleri ürettiği görülmektedir. Alternatif ölçme modelleri içerisinde en güçlü uyum değerleri üreten modelin alternatif ölçüm modeli 2 olduğu görülmüştür. Yapısal eşitlik modellerinin test edilmesi doğrulanmış ölçüm modeli üzerinden gerçekleştirilmiştir.

3.6 Ölçüm Modellerinin Özeti

Araştırma kapsamında ele alınan gizil değişkenleri temsil eden göstergelerin gizil yapıyı ne ölçüde güvenilir temsil ettiğini ortaya çıkarmak için bir dizi doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Öncelikle tüm ölçekler için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarında tüm parametrelerin anlamlı çıktığı ve uyum değerlerinin yeterli olduğu görülmüştür. Gizil değişkenlerin yapıları doğrulandıktan sonra hipotez ölçüm modeline yer verilmiştir. Ancak hipotez ölçüm modelinin yeterli uyum değerleri üretmediği ortaya çıkmıştır. Hipotez ölçme modeli için açıklayıcı faktör analizi yapılarak gizil değişkenlerin göstergeleri temsil edip edilmediği incelenmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde anneye ve babaya bağlanma ölçekleri ile ergen öznel iyi oluş ölçeğinin benzer yapı içerisinde yer aldığı görülmüştür. Modifikasyon önerileri ve kuramsal alan dikkate alınarak öznel iyi oluş yaşam doyumu ve olumlu duygular olmak üzere iki gösterge ile bir sonraki alternatif ölçüm modeline alınmıştır. Alternatif ölçüm modeli sonuçları incelendiğinde modelin iyi uyum değerleri üretmediği ortaya çıkmıştır. Veriyi en iyi açıklayan alternatif modele ulaşmak için araştırmanın amaçları kapsamında sonuç değişkeni olan öznel iyi oluşla aracılığı test edilen kişilerarası yeterliğin alt boyutları arasında en düşük korelasyon üreten kendini açma boyutu

analizden çıkartılarak analiz tekrar edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde alternatif ölçüm modeli 1'in bir önceki modele göre uyum değerlerinde artış olsa da yeterli uyum değerleri üretmediği ortaya çıkmıştır. Bir sonraki alternatif model 2'de (nihai model) sonuç değişkeni olan öznel iyi oluş ile aracı değişken olan kişilerarası yeterliğin alt boyutlarından ikinci en düşük korelasyon üreten duygusal destek sağlama boyutu analizden çıkartılmış ve analiz tekrar edilmiştir. Sonuç olarak alternatif ölçüm modeli 2'nin diğer modellere göre en iyi uyum değerleri üreten model olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece kişilerarası yeterliği, ilişkiyi başlatma, gücünü ortaya koyma ve çatışma çözme göstergeleri oluşturmuştur. Yapısal eşitlik modelinde yer alan gizil değişken ve göstergeler Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. Yapısal Eşitlik Modelinde Yer Alan Gizil ve Gözlenen Değişkenler

Gizil Değişkenler	Gözlenen Değişkenler	Gözlenen Değişkenlerin Tanımlanması
Ebeveyne Bağlanma		
	ANB	Anneye Bağlanma Ölçeği (18 madde)
	BAB	Babaya Bağlanma Ölçeği (18 madde)
Akrana Bağlanma		
	AKG	Akran Güven (7 madde)
	AKI	Akran İletişim (5 madde)
	AKY	Akran Yabancılaşma (6 madde)
Kişilerarası Yeterlik		
	ILS	İlişki Başlatma Boyutu (8 madde)
	GOK	Gücünü Ortaya Koyma Boyutu (8 madde)
	CTC	Çatışma Çözme Boyutu (8 madde)
Öznel İyi Oluş		
	YSD	Yaşam Doyumu (3 madde)
	OLD	Olumlu Duygular (4 madde)

Tablo 16'da görüldüğü üzere ebeveyne bağlanmayı iki gösterge, akrana bağlanmayı üç gösterge, kişilerarası yeterliği üç gösterge ve öznel iyi oluşu iki gösterge temsil etmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak hipotez ölçüm modelinde yer alan gözlenen değişkenlere ilişkin betimleyici istatistiklere yer verilmiştir. Ayrıca hipotez ölçüm modelinde yer alan ölçme araçlarına ilişkin tanımlayıcı bilgiler sunulmuştur. Gözlenen değişkenlere ilişkin verilen korelasyon katsayılarından yola çıkılarak ölçüm modelinde değişkenler arası ilişkilere bakılmış ve en iyi alternatif ölçüm modeline (nihai model) ulaşılmıştır (bkz. Ölçüm ve alternatif ölçüm modelleri s.91-98). Nihai ölçüm modeli üzerinden araştırmada öne sürülen problemlere cevap aramak için yapısal eşitlik analizleri yapılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda ilk olarak ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide kişilerarası yeterliğin aracılığına ilişkin öne sürülen modele ilişkin yapısal eşitlik modeli bulgularına, ikinci olarak araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin çoklu grup yapısal eşitlik modeli bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 17. Hipotez Ölçüm Modelinde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Korelasyonlar, Ortalama ve Standart Sapmalar

	ANN	BAB	AKG	AKI	AKY	ILB	DDS	GOK	KAC	CTS	AID	DID	YSD	OLD	$\bar{x}$	SS
ANN															6,47	2,00
BAB	,58**														7,38	2,37
AKG	,26**	,22**													2,66	1,00
AKI	,34**	,31**	,80**												2,30	0,84
AKY	,35**	,33**	,43**	,43**											2,62	0,89
ILB	,28**	,23**	,28**	,38**	,10*										3,84	0,84
DDS	,26**	,21**	,44**	,48**	,18**	,56**									3,16	0,80
GOK	,28**	,25**	,29**	,41**	,15**	,63**	,60**								3,30	0,81
KAC	,11*	,08	,36**	,34**	,04	,55**	,47**	,53**							3,85	0,73
CTS	,33**	,28**	,23**	,29**	,11*	,44**	,61**	,43**	,36**						3,67	0,72
AID	,62**	,58**	,26**	,34**	,24**	,23**	,25**	,26**	,09	,31**					1,39	0,50
DID	,47**	,39**	,46**	,47**	,38**	,30**	,26**	,30**	,22**	,29**	,54**				1,58	0,62
YSD	,40**	,38**	,25**	,32**	,23**	,39**	,18**	,34**	,21**	,24**	,38**	,50**			2,06	0,67
OLD	,38**	,39**	,33**	,39**	,25**	,30**	,28**	,22**	,13**	,37**	,39**	,43**	,47**		1,81	0,59

**p< .01, *p< .05, ANN: Anneye bağlanma, BAB: Babaya bağlanma, AKG: Akran güven, AKI: Akran iletişim, AKY: Akran yabancılaşma, ILB: İlişki başlatma, DDS: Duygusal destek sağlama, GOK: Gücünü ortaya koyma, KAC: Kendini açma, CTS: Çatışma çözme, AID: Aile ilişkilerinde doyum, DID: Önemli diğerleri ile ilişkide doyum, YSD: Yaşam doyum, OLD: Olumlu duygular

Tablo 17'de görüldüğü üzere, babaya bağlanma, akrana bağlanmanın akrana yabancılaşma boyutu, öznel iyi oluş ölçeğinin aile ilişkilerinde doyum alt boyutunun kişilerarası yeterliğin kendini açma ile olan ilişkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı ($p > ,05$) görülmektedir. Anneye bağlanma ve kendini açma, akrana bağlanmanın akrana yabancılaşma boyutunun kişilerarası yeterliğin alt boyutu olan ilişki başlatmayla ve çatışma çözmeyle anlamlı ($p < ,05$) ancak düşük ilişkisinin olduğu görülmektedir. En yüksek ilişkilerin ise akrana bağlanma ölçeğinin alt boyutları olan akrana güven ve akrana iletişim boyutları, kişilerarası yeterliğin alt boyutları olan ilişki başlatma ve gücünü ortaya koyma boyutları, gücünü ortaya koyma ve duygusal destek sağlama alt boyutları, çatışma çözme ve duygusal destek sağlama alt boyutları ve anneye bağlanma ile öznel iyi oluşun alt boyutlarından olan aile ilişkilerinden doyum alt boyutu arasında olduğu görülmektedir. Diğer değişkenler arasındaki ilişkilerin ise düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 18. Hipotez Ölçüm Modelindeki Ölçme Araçlarına İlişkin Tanımlayıcı Bilgiler

Gizil Değişkenler	Göstergeler	Erkek (n =229)		Kız (n=233)		α
		$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS	
Öznel iyi oluş	Aile ilişkilerinde doyum	1,41	,51	1,37	,48	,75
	Önemli diğerleri ile ilişkide doyum	1,65	,64	1,51	,58	,79
	Yaşam doyumu	1,96	,70	2,15	,61	,92
	Olumlu duygular	1,84	,60	1,78	,58	,72
Kişilerarası yeterlik	İlişki başlatma	3,73	,88	3,95	,79	,80
	Duygusal destek sağlama	3,32	,75	2,99	,82	,79
	Gücünü ortaya koyma	3,30	,79	3,30	,83	,81
	Kendini açma	3,84	,73	3,86	,73	,73
	Çatışma çözme	3,69	,69	3,65	,76	,75
Ebevyne bağlanma	Anneye bağlanma	6,62	1,85	6,31	2,11	,89
	Babaya bağlanma	7,36	2,31	7,40	2,43	,92
Akrana bağlanma	Güven	3,00	,99	2,32	,88	,83
	İletişim	2,48	,85	2,11	,79	,84
	Yabancılaşma	2,75	,91	2,50	,85	,72

Tablo 18'de görüldüğü üzere, tüm grup için öznel iyi oluşun göstergelerinin Cronbach alfa değerlerinin ,72 ile ,92 arasında değiştiği, kişilerarası yeterlikliğin göstergelerinin ,73 ile ,81 arasında değiştiği, ebeveyne bağlanmanın göstergelerinin ,89 ve ,92 olduğu, akrana bağlanmanın göstergelerinin ise ,72 ile ,84 arasında değiştiği görülmektedir. Bunun yanında kız ve erkeklerin göstergelere ilişkin ortalamalarının birbirine yakın olduğu, sadece kişilerarası yeterliğin göstergelerinden duygusal destek sağlama ve akrana bağlanma göstergelerinde erkeklerin puan ortalamalarının kızlardan yüksek olduğu görülmektedir.

4.1 Yapısal Eşitlik Modeli Analizleri

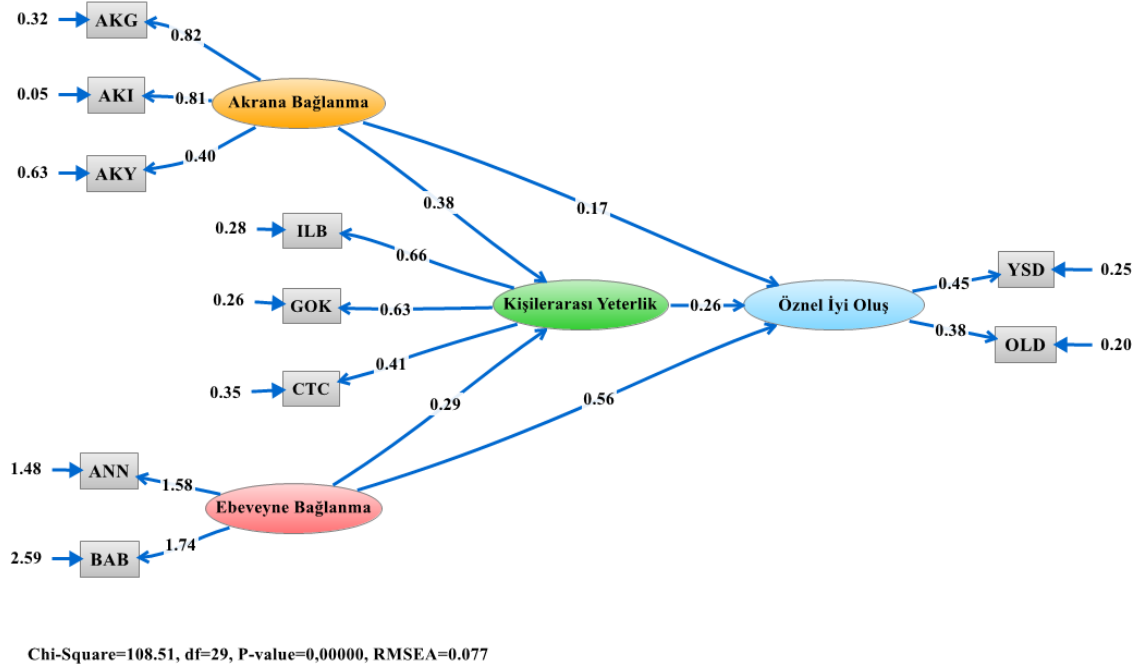
Çoklu grup yapısal eşitlik modellemesi stratejisi gereği öncelikle tüm grup için yapısal eşitlik modeli test edilmiştir. Yapısal modelin tüm grup için iyi değerler ürettiği görüldükten sonra çoklu grup yapısal eşitlik modellemesinin ön şartı olan kız ve erkek gruplar için ayrı ayrı ölçüm modelleri test edilmiştir. Her iki grup içinde ölçüm modelleri ve çoklu grup doğrulayıcı faktör analizi ile her iki grubun özdeş olduğu doğrulandıktan sonra çoklu yapısal modeller test edilmiştir. Özetle çoklu grup yapısal eşitlik modelinde izlenen aşama Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Çoklu Grup Yapısal Eşitlik Modelinde İzlenen Adımlar

Aşamalar	Analizler
Adım 1	Tüm Grup İçin Yapısal Model
Adım 2	Erkek Grup İçin Ölçüm Modeli
Adım 3	Kız Grup İçin Ölçüm Modeli
Adım 4	Kız ve Erkek Gruplar İçin Çoklu Grup DFA
Adım 5	Çoklu Grup Yapısal Modeller

4.1.1 Ebeveyn ve Akarana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığına İlişkin Bulgular

Tüm grup için yapısal model sonuçlarına bakıldığında tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı görülmüştür (Ek 9). Tüm grup yapısal modele ilişkin analiz sonuçları Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9. Tüm Grup Yapısal Modele İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Tüm grup yapısal modele ilişkin uyum istatistikleri Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20. Tüm Grup Yapısal Modele İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (108,51/29)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	3,74	,077	,053	,97	,95	,96	,91

Tablo 20'de görüldüğü üzere, tüm grup için yapısal model iyi ve kabul edilebilir değerler üretmiştir. Baron ve Kenny (1986) yöntemine göre, aracılık ilişkisinin olabilmesi için belli şartların olması gerekmektedir. Bu durumda ilk şart, akran ve ebeveyne bağlanma öznel iyi oluşla ilişkilidir. İkinci şart, akran ve ebeveyne bağlanma kişilerarası yeterlikle ilişkilidir.

Üçüncü şart, kişilerarası yeterlik öznel iyi oluşla ilişkilidir (bkz. Şekil 8: Alternatif Ölçüm Modeli 2). Öne sürülen tüm şartların karşılandığı görülmektedir. Aracı değişken olan kişilerarası yeterliğin etkisi kontrol edildiğinde akrana ve ebeveyne bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin düşmesi ya da tamamen anlamsız olması beklenmektedir. Standardize edilmiş katsayılara baktığımızda ebeveynden öznel iyi oluşa giden yolun ,76'dan ,56'a düştüğü ancak hala t değerinin anlamlı çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde akrandan öznel iyi oluşa giden yolun ise ,55 den ,17' ye düştüğü ve t değerinin hala anlamlı olduğu görülmektedir.

Toplam etkiler incelendiğinde, akrana bağlanmanın kişilerarası yeterlik üzerinde toplam etkisinin ,38 ($t = 6,35$, $p < ,01$), öznel üzerindeki toplam etkisinin ,27 ($t = 4,29$, $p < ,01$) olduğu, ebeveyne bağlanmanın kişilerarası yeterlik üzerindeki toplam etkisinin ,29 ($t = 4,52$, $p < ,01$), öznel üzerindeki toplam etkisinin ise ,64 ($t = 8,52$, $p < ,01$) olduğu görülmektedir. Dolaylı etkiler incelendiğinde akrana bağlanmanın öznel üzerindeki dolaylı etkisinin ,10 ($t = 3,03$, $p < ,01$), ebeveyne bağlanmanın öznel üzerindeki dolaylı etkisinin ise ,07 ($t = 3,06$, $p < ,01$) olduğu görülmüştür. Bu durumda, ebeveyne bağlanma ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kişilerarası yeterliğin kısmi aracı rolü olduğu söylenebilir. Kısmi aracılıkta akrana bağlanmanın ebeveyne bağlanmaya göre ,03 düzeyinde daha fazla etkisinin olduğu söylenebilir.

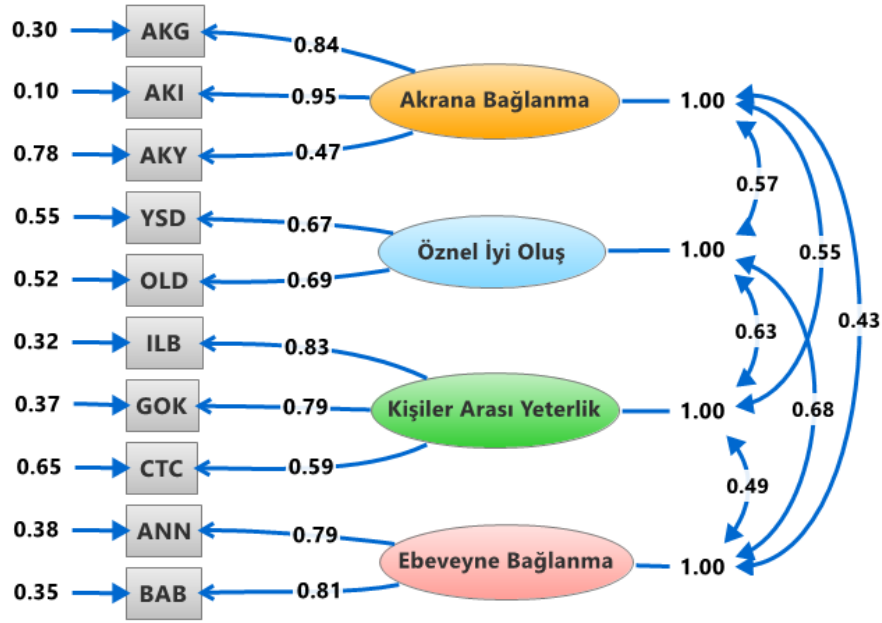
4.1.2 Araştırmada Yer Alan Gizil Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Bulgular

Genellikle yapısal model düzeyinde karşılaştırmalar yapmak için öncelikle ölçüm modelinin gruplara göre değişmediğinin ortaya konması gerekmektedir (Hair vd., 2010). Bu bakımdan, önce erkek grubu sonra kız grubu için ölçüm modeli devamında her iki grup için ölçüm modelinin gruplara göre değişip değişmediği incelenmiştir. Ölçüm modellerinin her iki grup için geçerli olduğu görüldükten sonra araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin çoklu grup yapısal eşitlik bulgularına yer verilmiştir.

4.1.2.1 Yapısal Model İçin Ölçüm Değişmezliği

Erkek ölçüm modeli sonuçlarına bakıldığında tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı görülmüştür (Ek 10). Erkek ölçme modeline ilişkin analiz sonuçları Şekil 10'da sunulmuştur.

Erkek Grubu Ölçüm Modeli

Chi-Square=61.05, df=29, P-value=0,00046, RMSEA=0.070

Şekil 10. Erkek Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

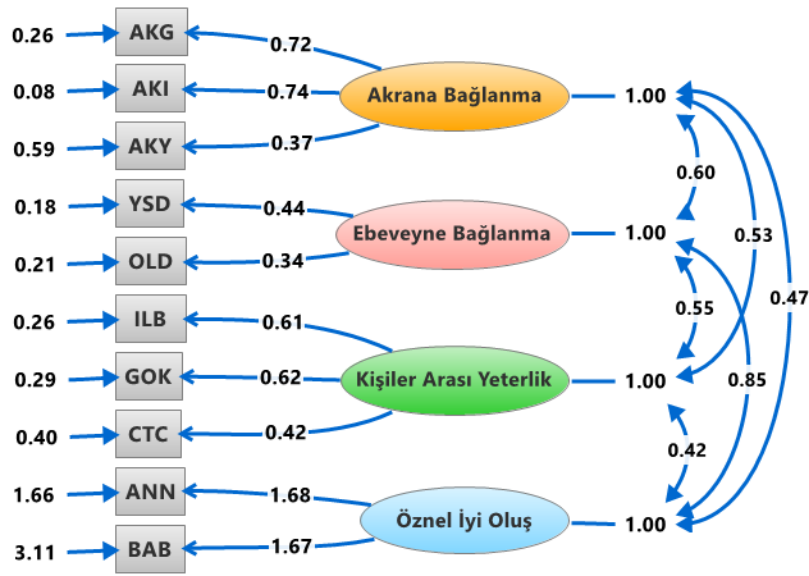
Erkek ölçüm modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21. Erkek Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2/sd (61,05/29)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	2,11	,07	,05	,97	,95	,95	,90

Tablo 21'de görüldüğü üzere, erkek grup için ölçüm modeli uyum istatistik değerlerinin iyi olduğu, modelin doğrulandığı görülmektedir. Kız ölçüm modeli sonuçlarına bakıldığında tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı görülmüştür (Ek 11). Kız grubu ölçüm modeline ilişkin analiz sonuçları Şekil 11'de gösterilmiştir.

Kız Grubu Ölçüm Modeli

Chi-Square=73.42, df=29, P-value=0,00001, RMSEA=0.081

Şekil 11. Kız Ölçüm Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Kız ölçüm modeline ilişkin uyum istatistikleri Tablo 22'de sunulmuştur.

Tablo 22. Kız Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2 /sd (73,42/29)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI	AGFI
Değerler	2,53	,081	,069	,96	,94	,94	,89

Tablo 22'de görüldüğü üzere, kız grubu için ölçüm modelinin uyum değerleri erkek grubuna göre daha zayıf ancak kabul edilebilir uyum değerleri gösterdiği görülmektedir. Her iki grup için ölçme modeli doğrulandıktan sonra çoklu grup doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Kız ve Erkek Grup İçin Çoklu Grup Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçüm değişmezliğinin kız ve erkek grup açısından doğrulanıp doğrulanmadığı ilişkin bir dizi analiz yapılmıştır. İlk olarak her iki grubun tüm parametreler açısından özdeş sayıldığı temel (base) model test edilmiştir (Model A). Her iki grup için özdeş model doğrulandıktan sonra sırasıyla her iki grup faktör yükleri açısından karşılaştırılmıştır. Model karşılaştırmalarında ki kare ve df farkları ölçüt alınmıştır. Çoklu grup doğrulayıcı faktör analizine ilişkin sonuçlar Tablo 23'de sunulmuştur.

Tablo 23. Kız ve Erkek Gruplar İçin Ölçüm Değişmezliği Sonuçları ve Uyum Değerleri

Model Testleri	Model Uyum Ölçütleri			Model Farklılıkları		
	χ^2	df	RMSEA	CFI	$\Delta\chi^2$	Δdf^*
Model A (Base Model)	175,86	84	,069	,96		
Model B	173,31	78	,073	,96	2,55	6 (12,59)

* Δdf değerlerine ilişkin kritik χ^2 değeri parantez içerisinde verilmiştir.

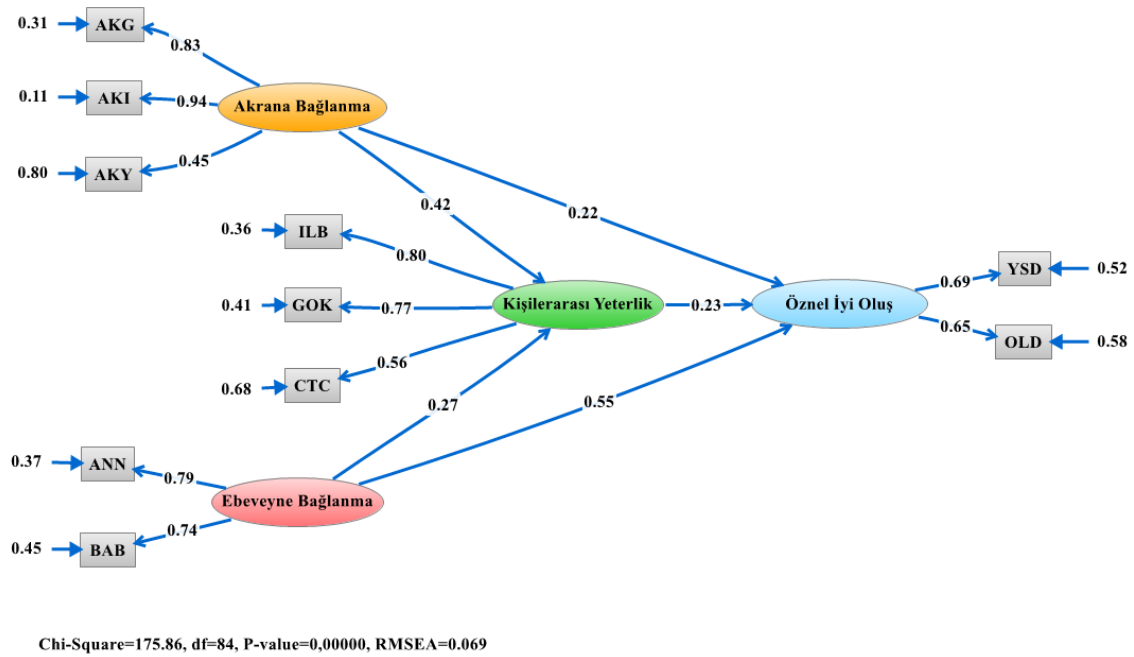
Tablo 23'de görüldüğü üzere, kız ve erkek grupları için yapılan ölçüm değişmezliği sonucunda tüm parametrelerin iki grup açısından özdeş kabul edildiği temel (base) model A'nın geçerli model olduğu görülmüştür. Model B'de faktör yüklerinin her iki grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar Model A ile karşılaştırılmıştır. Ki kare farklılığına ilişkin elde edilen değerler (2,55, 6: $p > ,05$) ve diğer parametreler (RMSEA ve CFI) incelendiğinde model B, temel modele göre daha iyi uyum değerleri üretmemiştir. Çoklu grup yapısal modele geçmek için her iki grubun özdeş olduğu ön şartı sağlanarak çoklu grup yapısal modelin testine geçilmiştir.

4.1.2.2 Çoklu Grup Yapısal Eşitlik Modeli Analizi

Çoklu grup yapısal eşitlik için bir dizi analiz gerçekleştirilmiştir. Her iki grubun özdeş kabul edildiği ilk analizin ardından her bir gizil değişken arasındaki yolun kız ve erkek grupları açısından farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir. Modeller arasında karşılaştırmalar ki kare ve df farklılıklarına göre değerlendirilmiştir.

İlk olarak her iki grup için özdeş sayılan çoklu grup yapısal model testi yapılmıştır (Çoklu Yapısal Model 1). Analiz sonuçlarına bakıldığında tüm t değerlerinin anlamlı çıktığı görülmüştür (Ek 12). Analiz sonuçları Şekil 12'de verilmiştir.

Şekil 12. Çoklu Grup Yapısal Model 1'e İlişkin Standardize Edilmiş Yol Katsayıları

Çoklu grup yapısal model 1'e ilişkin uyum istatistikleri Tablo 24'de sunulmuştur

Tablo 24. Çoklu Grup Yapısal Model 1'e İlişkin Uyum İstatistikleri

Uyum Göstergeleri	χ^2 /sd (175,86/84)	RMSEA	SRMR	CFI	NFI	GFI
Değerler	2,09	,069	,087	,96	,93	,92

Görüldüğü üzere, her iki grup için özdeş sayılan çoklu grup yapısal model, tüm grup için yapılan yapısal modele benzer değerler üretmiştir. Bundan sonra her bir gizil değişken arasındaki yolun gruplar açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 25'te sunulmuştur.

Tablo 25. Çoklu Grup Yapısal Modelleri Sonuçları ve Uyum Değerleri

Model Testleri	Model Uyum Ölçütleri					Model Farklılıkları	
	χ^2	df	χ^2/df	RMSEA	CFI	$\Delta\chi^2$	Δdf^*
Çoklu Grup Yapısal 1 (Base Model)	175,86	84	2,09	,069	,96		
Çoklu Grup Yapısal 2	175,71	83	2,12	,07	,96	,15	1 (3,84)
Çoklu Grup Yapısal 3	173,12	83	2,09	,069	,96	2,74	1 (3,84)
Çoklu Grup Yapısal 4	173,88	83	2,09	,069	,96	1,98	1 (3,84)
Çoklu Grup Yapısal 5	175,74	83	2,12	,07	,96	,12	1 (3,84)
Çoklu Grup Yapısal 6	176,19	83	2,12	,07	,96	,33	1 (3,84)

* Δdf değerlerine ilişkin kritik χ^2 değeri parantez içerisinde verilmiştir.

Tablo 25'te görüldüğü üzere, kız ve erkek grupları için yapılan çoklu grup yapısal eşitlik modelleri sonucunda her iki grubun özdeş kabul edildiği temel (base) model olan çoklu grup Yapısal 1'in geçerli model olduğu görülmüştür.

Çoklu grup yapısal 2'de, akrana bağlanmadan kişilerarası yeterliğe giden yola ilişkin standardize edilmiş yol katsayısının (erkek için ,44 ve kız için ,40) kız ve erkek grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar çoklu grup yapısal 1 (base model) ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle her iki grup için t değerleri kontrol edilmiş ve t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 13-14). Ki kare farklılığa ilişkin elde edilen değerler (,15, 1: p >,05) incelendiğinde çoklu grup yapısal 2 modeli, temel modele göre daha iyi değerler üretmemiştir. Başka bir ifade ile akrana bağlanmadan kişilerarası yeterliğe giden yol iki grup açısından anlamlı fark yaratmamıştır.

Çoklu grup yapısal 3'te, ebeveyne bağlanmadan, kişilerarası yeterliğe giden yola ilişkin standardize edilmiş yol katsayısının (erkek için ,35 ve kız için ,20) her iki grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar temel model ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle her iki grup için t değerleri kontrol edilmiş ve t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 15-16). Ki kare farklılığa ilişkin elde edilen değerler (2,74, 1: p >,05)

incelendiğinde çoklu grup yapısal 3 modeli, temel modele göre daha iyi değerler üretmemiştir. Başka bir ifadeyle ebeveyne bağlanmadan kişilerarası yeterliğe giden yol kız ve erkek grup için anlamlı fark yaratmamıştır.

Çoklu grup yapısal 4'te, kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yola ilişkin standardize edilmiş yol katsayısının (erkek için ,29 ve kız için ,17) her iki grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar temel model ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle her iki grup için t değerleri kontrol edilmiş ve t değerlerinin kız grup için anlamsız olduğu ($t = 1,86, p >,05$) görülmüştür (Ek 17-18). Kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yolun kız ve erkeklerde farklılaştığı, erkekler için kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yol anlamlı iken kızlarda bu ilişkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Çoklu grup yapısal 5'te, akrana bağlanmadan öznel iyi oluşa giden yola ilişkin (doğrudan etki) standardize edilmiş yol katsayısının (erkek için ,24 ve kız için ,20) her iki grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar temel model ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle her iki grup için t değerleri kontrol edilmiş ve t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 19-20). Ki kare farklılığa ilişkin elde edilen değerler ($F(12, 1: p >,05)$) incelendiğinde çoklu grup yapısal 5 modeli, temel modele göre daha iyi değerler üretmemiştir. Başka bir ifade ile akrana bağlanmadan öznel iyi oluşa giden yol kız ve erkek grup için anlamlı bir fark oluşturmamıştır.

Çoklu grup yapısal 6'da, ebeveyne bağlanmadan öznel iyi oluşa giden yola ilişkin (doğrudan etki) standardize edilmiş yol katsayısının (erkek için ,24 ve kız için ,20) her iki grup için farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiş ve sonuçlar temel model ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle her iki grup için t değerleri kontrol edilmiş ve t değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür (Ek 21-22). Ki kare farklılığa ilişkin elde edilen değerler ($F(12, 1: p >,05)$) incelendiğinde çoklu grup yapısal 5 modeli, temel modele göre daha iyi değerler üretmemiştir. Başka bir ifade ile akrana bağlanmadan öznel iyi oluşa giden yol kız ve erkek grup için anlamlı bir fark oluşturmamıştır.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA ve YORUM

Bu çalışmanın bulgularının tartışılmasında araştırmanın amaçları doğrultusunda öncelikle ebeveyne ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide kişilerarası yeterliğin aracı rolüne ilişkin bulguların tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. İkinci olarak araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyet bakımından farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular tartışılıp yorumlanmıştır.

5.1 Ebeveyne ve Akrana Bağlanma ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkide Kişilerarası Yeterliğin Aracılığına İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bu araştırma sonuçlarına göre, akrana ve ebeveyne bağlanma ergenin kişilerarası yeterliğini yordamaktadır. Bu sonucun alanyazınla tutarlı olduğu görülmektedir. Coleman'a (2003) göre, bakıcı ile olan güvenli bağlanma yüksek seviyede arkadaş kabulü, sosyal yeterlik ve popülerlik ile ilişkilendirilir. Allen vd.'nin (2002) yaptıkları çalışmada, anneye güvenli bağlanan ergenlerin sosyal becerilerinin güvensiz bağlanan ergenlere göre daha yüksek olduğu, güvensiz bağlanan ergenlerin suça eğilimli davranışlar sergiledikleri görülmüştür. Güvenli bağlanan ergenlerin daha iyi çatışma çözme becerisi sergiledikleri (Ben –Ari ve Hirshberg, 2009; Matzoi, 2011), güvenli bağlananların daha çok atılgan davranış sergiledikleri (Onur, 2006) bu çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir. Yine Little'in (2003) ergenler üzerinde yaptığı çalışmada, ebeveyn ve akrana güvenli

bağlanmanın olumlu sosyal etkileşim ve arkadaşları arasında popüler olmakla pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Ayrıca bu araştırma bulgularından yola çıkılarak akrana bağlanmanın ebeveyne bağlanmaya göre kişilerarası yeterliğin daha güçlü bir yordayıcı olduğu söylenebilir. Çocukluk sürecinden ergenliğe geçtikçe arkadaşlık daha yakın kişisel duygu ve düşüncelerini açmayı ve duygusal destek karşılamayı içerir (Buhrmester ve Furman, 1987; Buhrmester, 1990). Çocuklukta arkadaş ilişkilerinde daha çok paylaşma, oynama, eğlenme, yardım etme çocuğun sosyal yeterliği ile ilişkili iken; ergenlikle birlikte, akranlarla geçirilen süre artmakta, yakın ilişkiler gelişmektedir (Buhrmester, 1990). Ergenlikle birlikte ilişkilerin doğası değişmektedir. Ergen hala ebeveynlerinden pek çok açıdan destek almaya devam etse de dönemin özelliklerinden dolayı gelişim dönemine özgü yaşadıklarını ailesinden ziyade arkadaşları ile paylaşmak istemektedir. Çalışmalarda görüldüğü kadarıyla ergenler yakınlık arama ve güvenli sığınak gibi önemli bağlanma işlevlerini (bkz. Nickerson ve Nagle, 2005; Paterson, Field ve Pryor, 1994) akranlarından karşılamaya başlamaktadırlar. Arkadaşları ile nitelikli ilişkiler kuran, arkadaşlarından kabul ve onay gören ergenin akranları ile beraber olmak istemesi ve daha iyi kişilerarası yeterlik sergilemesi makul görünmektedir. Buhrmester (1990), arkadaşları ile daha yakın ilişkiler kuranların, kuramayanlara göre, daha yetkin, daha sosyal olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmada, ergenlerin kişilerarası yeterliğinin öznel iyi oluşlarını yordadığı bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bulguların alanyazınla paralel olduğu görülmektedir. Sosyal becerinin öznel iyi oluşla olumlu yönde ilişkili olduğu (Canbay, 2010; Demir vd., 2012; Segrin ve Taylor, 2007) yapılan çalışmalarda bulunmuştur. Diener ve Seligman (2004), sosyal ilişkilerin kalitesinin kişinin öznel iyi oluşunda kritik önemini olduğunu, olumlu ilişkilerin ve destekleyici ilişkilerin, sosyal aidiyetin öznel iyi oluşun sürdürülmesinde etkili olduğunu belirtmektedirler. Buna göre belki de yakın ilişkiler kurma yeteneği kişinin öznel iyi oluşunu temel olarak etkilemektedir. Benzer bir şekilde, Myers (1999), başkaları ile yakın ilişkiler kurmanın hayati önemini olduğunu ve destekleyici yakın ilişkilerin fiziksel ve duygusal iyi oluşa katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Bu araştırma sonuçlarına göre, akrana ve ebeveyne güvenli bağlanma ergenin öznel iyi oluşunu yordamaktadır. Bu bulgular, alanyazındaki bulgularla örtüşmektedir. Armsden ve

Greenberg (1987) geç ergenler üzerinde yaptıkları çalışmalarında, ebeveyn ve akrana güvenli bağlanmayla öznel iyi oluş arasında olumlu yönde anlamlı ilişkinin olduğu grlmştir. Benzer şekilde, Wilkinson ve Walford (2001) yaptıkları çalışmada, ebeveyne güvenli bağlanma ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı ilişkinin olduğu başka deyişle, ebeveyne güvenli bağlanma arttıkça psikolojik iyi oluşun arttığı bulunmuştur. Ma ve Huebner (2008), erken ergenlerde ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmalarında, ebeveyn ve akrana bağlanmanın öznel iyi oluşla olumlu yönde ilişkili olduğu, yine zer (2009), güvenli bağlanma ile öznel iyi oluş arasında olumlu; kayıtsız, korkulu ve saplantılı bağlanma ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, yalnızca güvenli bağlanmanın öznel iyi oluşu açıklamada önem taşıdığı bulunmuştur.

Ayrıca bu çalışmada, akrana bağlanmaya göre ebeveyne bağlanmanın ergenin öznel iyi oluşunu yordamada daha güçlü bir etkisinin olduğu söylenebilir. Alanyazındaki araştırma bulgularının bu konuda tutarsız olduğu görülmektedir. Bazı araştırmacılar ebeveyne bağlanmanın, akrana bağlanmaya göre öznel iyi oluşu ve uyumu daha iyi açıkladığını (Ma ve Huebner, 2008; Wilkinson ve Walford, 2001), diğer bazı araştırmacılar ise akran bağlanmasının ebeveyn bağlanmasına göre öznel iyi oluşu ve uyumu daha iyi açıkladığını ne sürmektedirler (Laible vd., 2000; Laible, 2007). Bu çalışmanın sonuçları ebeveyne bağlanmanın öznel iyi oluşu daha iyi yordadığı araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Her ne kadar ergenlik döneminde yakın arkadaşlarla çok zaman geçirilip derin paylaşımlar yapılırsa da ergen duygusal ihtiyaçlarını aileden karşılamaya devam etmektedir. Başka bir ifadeyle, ergenin mutluluğunda ebeveynlerin rolü hala oldukça önemlidir. Bireyin iyi oluşunda ebeveynin etkisinin yaşam boyu olduğu söylenebilir. Bağlanmanın yaşam boyu devam eden duygusal bir bağ olduğu düşünüldüğünde bireyin her yaşta ebeveynlerine ihtiyaç duyması makul görünmektedir. Ainsworth'un (1989) ifade ettiği gibi bireylerin ebeveynlerinin ölümüne verdikleri tepkiler duygusal bağın yaşam boyu sürdüğünü göstermektedir.

Son olarak bu çalışmada, kişilerarası yeterliğin ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kısmi aracılığının olduğu grlmştir. Ancak hipotez modelde ne sürülen kişilerarası yeterliğin beş alt boyutunun tümünün aracı olmadığı grlmştir. Kişilerarası yeterliğin beş alt boyutundan kendini açmanın ve duygusal destek sağlamasının yer aldığı hipotez ve alternatif modeller yeterli uyum değerleri üretmemiştir. İlişki başlatma, gücünü

ortaya koyma ve çatışma çözme alt boyutlarının yer aldığı nihai model yeterli uyum değerleri üretmiştir. Değişkenler arası korelasyon değerlerinde görüleceği üzere diğer üç boyuta göre, kendini açma ve duygusal destek sağlama öznel iyi oluşla daha düşük bir korelasyona sahiptir. Özellikle kendini açmanın babaya bağlanma, akrana bağlanmanın boyutlarından akrana yabancılaşma ve öznel iyi oluşun boyutlarından aile ilişkilerinde doyum ile istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur. Buhrmester vd.'nin (1988), çalışmalarında öznel iyi oluşla olumlu yönde en güçlü, kaygı ve depresyonla olumsuz yönde en yüksek ilişkinin ilişki başlatma ve gücünü ortaya koyma olduğu görülmektedir. Yine benzer şekilde Gudleski ve Shean (2000) yaptıkları çalışmada, depresyonda olan bireylerin ilişki başlatma ve gücünü ortaya koymada zayıf oldukları bulunmuştur. Kuramsal olarak ilişkiyi başlatma ve gücünü ortaya koyma atılganlıkla ilişkilendirilirken, kendini açma, duygusal destek sağlama ve çatışma çözme daha çok yakın ilişkilerle (evlilik vb.) ilişkilendirilmektedir (Buhrmester vd., 1988; Gorska, 2011).

Kendini açma yakın ilişkiler geliştirilmesine ve ruh sağlığının olumlu yönde olmasına katkı yapsa da (Derlaga ve Berg, 1987) kendini açma ve olumlu ruh sağlığı arasındaki ilişki her zaman doğrusal değildir. Onlara göre kendini az açma gibi kendini çok açma da yani kendini açmanın miktarının uygun olmaması da zararlı olabilir. Orta seviyede kendini açma psikolojik olarak yararlıdır. Farber (2006), kendini açmanın olumlu yönlerinin olduğu gibi olumsuz yönlerinin de olduğunu ifade etmekte kendini açmanın her zaman olumlu sonuçlanmadığını belirtmektedir. Ayrıca kendini açmanın zamanlamasının yanlış olması nahoş bir durum ve uyumsuzluk olarak görülebilir (Collins ve Miller, 1994).

Bunun yanında yakın ilişkilerde karşılıklı kendini açma ilişkinin devamlılığını sağlayıp ilişki doyumunu arttırırken başkalarına özel hayatı ile ilgili paylaşımlarda bulunması bireyi mutlu etmeyebilir. Başkalarıyla çok yakın paylaşım da uygun karşılanmayabilir. Ya da birey paylaşımının karşılığını bulamayabilir. Bu araştırmada kullanılan kişilerarası yeterlik ölçeğinin alt boyutu olan kendini açma boyutunun maddelerine baktığımızda örneğin: "*Birisine kendinizle ilgili utanç verici şeyler söylemede ne kadar iyisiniz?*" ya da "*Bir başkasına açılmada ve kendinizle ilgili her şeyi bilmesine izin vermede ne kadar iyisiniz?*" maddelerinde görüldüğü üzere birey herhangi biriyle çok özel durumlarını paylaşmaktan kaçınabilir. Çünkü bireyin kendini açmaya ilişkin tutumu içinde yaşadığı kültürden (bkz. Cross ve Madson, 1997; Kağıtçıbaşı, 2012) bağımsız düşünülemez.

Hipotez modelden çıkartılan kişilerarası yeterliğin alt boyutlarından olan bir diğer değişken duygusal destek sağlama bir bütün olarak modelin içerisinde yer aldığı model uyum değerlerini düşürmektedir. Ölçek maddelerine bakıldığında "*Birisi üzgün ve mutsuz olduğunda onun kendisini daha iyi hissetmesini sağlama konusunda ne kadar iyisiniz?*" ya da "*İnsanlara önemli kararlarıyla ilgili duygu ve düşünceleri üzerinde düşünmeleri konusunda yardım etmede ne kadar iyisiniz?*" biçimindeki ölçek maddelerinde görüleceği üzere duygusal destek sağlama boyutunda birey bir başkasından duygusal destek almak yerine bir başkasını duygusal olarak desteklemeyi ifade etmektedir. Bu çalışmada yer alan duygusal destek sağlama, empati olarak düşünülebilir. Empati ile iyi oluş arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Totan, Doğan ve Sapmaz, 2013; Wei vd., 2011). Bu çalışmada da kişilerarası yeterliğin duygusal destek sağlama boyutu öznel iyi oluşla pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili bulunmuştur. Ancak duygusal destek sağlama boyutu model içerisinde yer aldığı model yeterli uyum değerleri vermemiştir. Değişkenler arası korelasyonlar incelendiğinde duygusal destek sağlama ile gücünü ortaya koyma ,60 ve duygusal destek sağlama ile çatışma çözenin ,61 düzeyinde ilişkili olduğu görülmektedir. Belki de ilişkili boyutların baskın olmasından dolayı duygusal destek sağlama boyutu model içerisinde uyum değerlerini düşürmektedir.

Bir bütün olarak model düşünüldüğünde duygusal destek sağlama ve kendini açmanın dışındaki aracı değişkenin alt boyutları olan ilişki başlatma, gücünü ortaya koyma ve çatışma çözenin ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kısmi aracı rolü olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın bulguları alanyazınla tutarlılık göstermektedir. Ülkemizde yapılan çalışmaların birinde Eken (2010), ebeveyne bağlanma, sosyal yetkinlik ve öznel iyi oluş arasında olumlu yönde ilişkiler bulunmuştur. Ross ve Fuertes'in (2010) çalışmalarında, anneye bağlanmanın daha iyi çatışma çözmeyi yordadığı bunun da ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiği, babaya bağlanmanın da daha iyi sosyal beceriyi yordadığı bunun da ilişkisel yeterliği ve duygusal uyumu geliştirdiği yönündeki bulguları bu araştırma bulguları ile tutarlılık göstermektedir. Yine benzer bir çalışmada Rubin vd. (2004) akrana ve ebeveyne bağlanmanın ergenin sosyal yeterliğini arttırdığı bunun da psikolojik uyum düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Rice vd.'nin (1997) çalışmasında da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Onların çalışmasında ebeveyne bağlanmanın sosyal yeterliği arttırdığı bunun da ergenin duygusal iyi oluşunu arttırdığı görülmüştür.

Sonuç olarak, kişilerarası yeterliğin bağlanma ve öznel iyi oluş arasındaki kısmi aracılığına ilişkin bulgular alanyazınla örtüşmektedir. Ebeveyn ve akrana güvenli bağlanma arttıkça ergenlerin kişilerarası yeterlikleri artmakta ve bu da ergeni daha mutlu etmektedir. Ergenlik döneminde birey yakınlık, güven, ilgi vb. ihtiyaçlarını karşılamak için hem ailesine hemde arkadaşlarına ihtiyaç duyduğu bu ihtiyaçlarının karşılanması durumunda Bowlby'nin (2012a) belirttiği üzere, birey keşfetme davranışı sergilemekte, başkaları ile daha iyi etkileşime girebilmektedir. Bağlanma kuramına göre bebek bakıcısı ile olan ilişkisi sonucunda hem kendi değerine hemde başkalarının değerine ilişkin olumlu ya da olumsuz içsel temsiller geliştirmektedir. Bu içsel temsiller yaşam boyu sürme eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla güvenli bağlanmaya sahip ergenler, başkalarını güvenilir ve ihtiyaç duyduğunda yardım edebilir olarak gördüklerinden rahatlıkla ilişkiyi başlatabilirler. Ya da kendilerine ilişkin içsel temsilleri olumlu olduklarından rahatsız oldukları bir durumda rahatlıkla gücünü ortaya koyabilirler. Aynı şekilde, güvenli bağlanan ergen hem kendini hem de karşısındaki bireyi değerli gördüğünden ortaya çıkan bir çatışmayı olumlu olarak sonuçlandırabilir. Gücünü ortaya koyma ve ilişkiyi başlatma, dışa dönük kişilik özelliği ile olumlu yönde ilişkilidir (Gorska, 2011; Kanning, 2006). Alanyazın incelendiğinde dışa dönüklüğün mutluluğun önemli bir yordayıcısı (Cenkseven ve Akbaş, 2007; González Gutiérrez, Jiménez, Hernández ve Puente, 2005; Hills ve Argyle 2001) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmadaki nihai modelde yer alan değişkenlerin ebeveyne ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında aracılık etmesi makul görünmektedir.

Buhrmester vd. (1988), kişilerarası yeterlikleri yüksek olan bireylerin yaşamlarında daha az sorun olabileceği ve dolayısıyla bu kişilerin yaşamlarını daha iyi yönetip daha çok mutlu olacaklarını belirtmektedir. Yine onlara göre belki de yaşanan olumsuz duygular sosyal etkileşimlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ergenler ailesiyle, arkadaşlarıyla nitelikli ilişkiler kurdukça kişilerarası yeterlikleri artacaktır. Böylece ergenler arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle ya da herhangi birisiyle daha uygun ve etkili ilişkiler geliştirdikçe daha çok mutlu olacaklardır.

5.2 Araştırmada Yer Alan Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Çoklu grup yapısal eşitlik modellerinde ebeveyn ve akrana bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişkinin cinsiyete göre değişmediği görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde çalışmaların önemli bir kısmında cinsiyet bakımından ebeveyne bağlanmada farklılık görülmez iken; akrana bağlanmada kızların erkeklere göre akranlarına daha fazla bağlandığı görülmektedir (Laible vd., 2004; Ma ve Huebner, 2008; Nickerson ve Nagle, 2005; Raja vd., 1992). Kızlar erkeklere göre akranlarına kendilerini daha çok açmakta ve akranlarıyla daha çok yakınlık kurmaktadır (Berndt, 1992; Buhrmester vd., 1988; Furman ve Buhrmester, 1985; Windle, 1994). Bunun yanında, gücünü ortaya koyma ve ilişkiyi başlatmada erkeklerin kızlara göre daha iyi olduğu görülürken (Buhrmester vd., 1988), başka bir çalışmada (Gorska, 2011) gücünü ortaya koyma ve ilişkiyi başlatmanın cinsiyet açısından farklılaşmadığı görülmüştür. Cinsiyet bakımından kişilerarası yeterliğin hemcins akrana ve karşı cinsten romantik eşe göre değişeceğinden yola çıkan Bartle-Haring ve Sabatelli'nin (1997) çalışmalarında, erkeklerin romantik eşlerine göre hemcins akranlarına kendini açma ve çatışma yönetmede daha zayıf olduğu ortaya çıkarken hemcins akranlarıyla ilişkiyi başlatma açısından romantik eşe göre rahat oldukları görülmüştür. Kızların hemcins akranlarına göre romantik eşleriyle olan ilişkilerinde çatışma çözme ve gücünü ortaya koymada daha iyi oldukları görülürken romantik eşlerine göre ilişki başlatmada ve duygusal destek sağlamada hemcins akranlarına karşı daha rahat oldukları görülmüştür (Bartle-Haring ve Sabatelli, 1997).

Alanyazın incelendiğinde akrana ve ebeveyne bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişkinin cinsiyete göre değişip değişmediğini inceleyen araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmaların birinde (Bayraktar vd., 2009) cinsiyet açısından akrana bağlanma ile olumlu sosyal davranışlar arasında anlamlı bir fark olmadığı hem kızların hem de erkeklerin bu bakımdan benzer olduğu görülmüştür. Aynı çalışmanın lise örnekleminde ebeveyne bağlanma ile empati arasındaki anlamlı ilişki sadece kız ergenler için elde edilmiştir. Başka bir çalışmada, Laible vd. (2004) kızların erkeklere göre daha çok akranlarına bağlandıkları görülmüştür. Buna ek olarak kızlar erkeklere göre daha fazla empatik ve olumlu sosyal davranış göstermişlerdir. Sınırlı sayıda çalışmalarda görüldüğü üzere kızların erkeklere göre daha empatik davranması beklenilebilir bir durumdur. Kızların erkeklere göre akranlarına daha fazla bağlandığı, buna bağlı olarak da

kişilerarası yeterliklerinin yüksek olması beklenilebilir. Ancak bu çalışma bulguları incelendiğinde erkeklerin akrana bağlanma puan ortalamalarının kızlardan yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte nihai modelde yer alan kişilerarası yeterlik alt boyutları puanları açısından kız ve erkek puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu, hatta beklenenin aksine modelde yer almayan duygusal destek sağlama puan ortalamalarının erkeklerde kızlardan yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla belki de bu çalışmada erkekler kızlara göre akranlarına daha çok bağlanıp, aynı zamanda akranlarına daha çok duygusal destek sağlayıp karşılığında duygusal destek algılamakten nihai modelde duygusal destek sağlama boyutunun olmamasından dolayı anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamış olabilir.

Çoklu grup yapısal eşitlik modellerinde ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin cinsiyet açısından farklılaşmadığı görülmüştür. Cinsiyet bakımından bazı çalışmalarda ebeveyne bağlanmada farklılık görülmez iken; kızların erkeklere göre akranlarına daha fazla bağlandığı ifade edilmişti. Öznel iyi oluşun cinsiyete göre değişip değişmediğine ilişkin araştırma bulgularının ise tutarsız olduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda kadınların erkeklere göre öznel iyi oluşlarının daha iyi olduğu (Gündoğdu ve Yavuzer, 2012; Tuzgöl Dost, 2007; Wood, Rhodes ve Whelan, 1989) bazı çalışmalar da ise erkeklerin kadınlara göre öznel iyi oluşlarının daha iyi olduğu (Haring, Stock ve Okun, 1984; Saföz Güven, 2008) bazı araştırmalarda ise öznel iyi oluşun cinsiyetlere göre farklılaşmadığı (Civitçi, Civitçi ve Fiyakalı, 2009; Saygın, 2008) bulunmuştur.

Alanyazın incelendiğinde ebeveyne ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında cinsiyet açısından farklılık olup olmadığına ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Doğrudan ve dolaylı olarak bu çalışma ile ilişkili olabilecek çalışma bulgularının bu çalışma ile tutarlı olmadığı görülmektedir. Ma ve Huebner (2008), bağlanma ve yaşam doyumu ilişkisinde cinsiyet farkının önemli olabileceğini belirtmektedir. Yaptıkları çalışmada cinsiyet bakımından kızlarda akrana bağlanma, ebeveyne bağlanma ile yaşam doyumu arasında kısmen aracı etkiye sahipken erkeklerde bu ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Başka bir deyişle, kızların ebeveyne bağlanmalarının öznel iyi oluşlarına olan etkisinin dolaylı olduğu öznel iyi oluşlarının daha çok akranlarına bağlanma kalitesi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Hay ve Ashman (2003), ergenlerin benlik kavramı ve psikolojik iyi oluş gelişimleri üzerinde ebeveyn ve akranların etkisinin cinsiyet açısından göreceli olduğunu belirtmektedirler. Ancak yaptıkları çalışmada erkek ergenlerin

ebeveynleri ile olan ilişkilerinin duygusal kararlılıklarında önemli olduğu görülürken kızlarda önemli olmadığı görülmüştür. Onlara göre kızlara ve erkeklere aile içinde farklı rollerin yüklenmesi ya da ailelerin erkek çocuklarla daha fazla zaman geçirmesi, daha fazla ilgilenmesi bu durumun olası nedenlerindedir. Cinsiyet açısından sınırlı sayıda araştırma bulgularının farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Bu bakımdan, daha sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için cinsiyet açısından ebeveyne ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi açıklayan daha çok araştırmaya ihtiyaç duyulacağı söylenebilir.

Bu çalışmada, çoklu grup yapısal eşitlik modellerinde sadece kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yolun cinsiyet açısından farklılaştığı bulunmuştur. Erkekler için kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yol anlamlı iken kızlarda bu ilişkinin anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Buhrmester vd. (1988), kişilerarası yeterlik açısından araştırmaların cinsiyet karşılaştırmalarında tutarsız olduğunu ancak kuramsal olarak ilişkiyi başlatma ve gücünü ortaya koymanın erkeklerde kızlara oranla daha güçlü olduğu duygusal destek sağlama ve kendini açmanın ise kızlarda erkeklere göre daha güçlü olabileceğini ifade etmişlerdir. Başka bir çalışmada (Gorska, 2011) kendini açma, çatışma çözme, gücünü ortaya koyma ve ilişkiyi başlatmanın cinsiyet açısından farklılaşmadığı, sadece duygusal destek sağlamanın kızlar lehine farklılaştığı görülmüştür.

Bu çalışmaya bakıldığında, nihai modelde kişilerarası yeterlik alt boyutlarından ilişkiyi başlatma, gücünü ortaya koyma ve çatışma çözmenin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu alt boyutların etkileşimli etkilerinin sonucu olarak erkeklerin kızlara göre bu alanlarda daha güçlü olabileceği ve bunun da erkeklerin öznel iyi oluşlarını arttırdığı söylenebilir. Bu durumun olası nedenlerinden bir tanesi içinde yaşanan kültürün erkek ve kadınlara attığı farklı roller olabilir. Markus ve Kitayama (1991), kültürler göre benlik yapılarının değiştiğini doğu toplumlarında daha çok ilişkisel benlik yapısının, batı toplumlarında ise daha çok bağımsız benlik yapısının olduğunu ifade etmektedirler. Kadın ve erkekler çocukluktan sonra toplumsal cinsiyet rolleri açısından değişik beceri ve yetenek gerektiren işlerde çalıştıklarından farklı yollarla topluma dahil olmaktadır. Kadın ve erkeklerin belli bir kültür bağlamında benlik yapıları, amaçları, etkileşimleri ve değerleri şekillenmektedir (Cross ve Madson, 1997). Kadınlar ve erkekler ilişkilerinde farklı davranışlar sergilemektedirler. Kadınlar daha çok ilişkisel benlik kurgusu geliştirirken erkekler bağımsız benlik kurgusu geliştirmektedirler (Cross ve Madson, 1997). Bireyin cinsiyet rolü içinde yaşadığı toplum kuralları ile uygun olarak öğretilmekte

ve bireyin bu cinsiyet rolü kalıpları içinde davranması beklenmektedir (Özbay, Terzi, Erkan, Cihangir-Çankaya, 2011). Örneğin toplumun önemli bir çoğunluğunda, cinsiyet rolleri bakımından kızların daha edilgen ve duygusal; erkeklerin ise daha atılgan ve sorun çözmede becerikli olarak davranması beklenir (Kısaç, 1999). Aileler akran ilişkilerinde, sosyal etkinliklere katılımda erkeklere daha fazla özgürlük tanırken kızları sınırlayabilmektedir. Dolayısıyla erkeklerin sosyal ilişkilere katılımı, akranlarıyla daha çok vakit geçirmesi desteklenirken, kızlar aynı desteği göremeyebilir. Bunun yanında kızların girişken ve konuşkan olması özellikle toplumun bazı kesimlerinde hoş karşılanmayabilir. Bu nedenle kızların ilişki başlatma, gücünü ortaya koyma ve çatışma çözme girişimleri belki de toplumun beklentileri ve değer yargıları ile uyuşmamaktadır. Böylece kızların atılgan davranışlar göstermeleri, toplumun beklentilerine ters düşebileceğinden kendilerini iyi hissetmemelerine neden olabilir.

BÖLÜM 6

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda araştırmacılar ile psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlara yönelik öneriler sunulmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide kişilerarası yeterliğin aracı rolünün test edilmesidir. Diğer bir amacı ise, araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin cinsiyet açısından değişip değişmediğinin incelenmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Ebeveyn ve akrana bağlanma kişilerarası yeterliği doğrudan etkilemektedir.
- Kişilerarası yeterlik öznel iyi oluşu doğrudan etkilemektedir.
- Ebeveyn ve akrana bağlanma öznel iyi oluşu doğrudan etkilemektedir.
- Ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasında kişilerarası yeterlik kısmen aracılık etmektedir.
- Ebeveyn ve akrana bağlanma ile kişilerarası yeterlik arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmemektedir.

- Ebeveyn ve akrana bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki cinsiyete göre değişmemektedir.
- Kişilerarası yeterlik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişki cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Erkekler için kişilerarası yeterlikten öznel iyi oluşa giden yol anlamlı iken; kızlarda bu ilişkinin anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Bu çalışma, ergenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, bu araştırma sonuçları ergenler için yorumlanabilir. Ancak kişilerarası yeterlik ve kişilerarası yeterliğin bileşenleri ilişkinin farklı aşamalarında, farklı ilişki türlerinde ve farklı yaşam dönemlerinde değişebilir. Dolayısıyla farklı yaş gruplarında ve farklı ilişki türlerinde kişilerarası yeterliğin rolü incelenebilir. Bu kişilerarası yeterliğin ayrıntılandırılmasında ve kişilerarası yeterliğe daha bütüncü bir bakış açısı sunmasında önemli olabilir.
- Araştırmada yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin çoklu grup yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan bulgular önemli bir sonuç olarak düşünülebilir. Alanyazın incelendiğinde, bu türde çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, gelecek araştırmalarda bu değişkenler arasındaki ilişkiler cinsiyet bakımından incelenebilir.
- Bu çalışmada, kişilerarası yeterlik "self report" türünde bireyin ifadesine başvurularak ölçülmüştür. Bu bir sınırlılık olarak düşünülebilir. İleride yapılacak çalışmalarda şartlar uygun ise kişinin kendi ifadesinin yanı sıra kişiyi çok iyi tanıyan arkadaşlarının ya da ailesinin bildirimlerine başvurulabilir.
- Bu çalışmada, kişilerarası yeterliğin tüm boyutlarının olduğu hipotez modeli yeterli uyum değerleri üretmemiştir. Farklı bir örnekleme kişilerarası yeterliğin beş boyutunun da yer aldığı model denenebilir.
- Boylamsal çalışmalar yapılarak kişilerarası yeterliğin gelişim seyri incelenebilir.

- Bu çalışmada, kullanılan anne-baba ve akrana bağlanma ölçeği ile ergen öznel iyi oluş ölçeği bir araştırmacı tarafından aynı çalışma içinde kullanılmak istenirse, bu ölçeklerden elde edilen puanların ortak varyansları çok yüksek bulunduğundan, en az ölçeklerden birinin alternatifine başvurulabilir.
- Psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının ailelere yönelik olarak verdikleri konferans ve seminerlerde öğrencilerin duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasında ailelerin rolünün yanında akran ilişkilerinin de önemine dikkat çekilebilir.
- Güvensiz bağlanmaya sahip olan öğrenciler belirlenerek kişilerarası yeterliğe ilişkin yapılacak eğitimlerde öncelik bu öğrencilere verilebilir.
- Kişilerarası yeterliği arttıran ve azaltan faktörlerin öznel iyi olmayla birlikte etkileşimi bir modelde incelenebilir.
- Fark analizleri ile bağlanma türünün yeterliği ve uygunluğuna rağmen öznel iyi olmaya veya iletişim yeterliğine katkı sağlamayan nedensellikler keşfedilerek daha açıklanabilir yeni unsurlar açığa çıkartılabilir.
- Kişilerarası ilişki yeterliği ve öznel iyi olma durumsal faktörlere göre sürekli değişebilir. Bağlanma daha çok erişilen bir sonuçtur. Bu bakış açısından değişim üreten kaynakların bağlanma türlerine göre nedensel ilişki bağlamında sürekli karşılaştırılması yeni yorum ve nedensellik keşifleri getirebilir.

Araştırma planlamasından sonra süreç içerisinde bazı durumlar olmuştur. Bu çalışmada ileri sürülen modelin testinde kişilerarası yeterliğin beş boyutundan üç tanesinin aracılık ettiği görülmüştür. Genelleme yapılırken bu durum göz önüne alınmalıdır. Ayrıca kişilerarası yeterlik ölçeği uyarlama çalışmasının yapıldığı birinci grupta yer alan 35 katılımcının üç ay sonra araştırmada öne sürülen modelin test edilmesinde tekrar bildirimlerine başvurulması katılımcıların ölçeklere aşına olabileceklerinden bir sınırlılık olarak görülebilir.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, M. S. (1979). Infant–mother attachment. *American psychologist*, 34(10), 932-937.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44 (4), 709-716.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Psychology Press.
- Allen, J. P., Marsh, P., McFarland, C., McElhaney, K. B., Land, D. J., Jodl, K. M., & Peck, S. (2002). Attachment and autonomy as predictors of the development of social skills and delinquency during midadolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 56-66.
- Allen, J. P., Moore, C., Kuperminc, G., & Bell, K. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child development*, 69(5), 1406-1419.
- Allen, J. P., & Land, D. (1999). Attachment in adolescence. J. Cassidy & P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 319-335). New York: Guilford Press.
- Allen, J. P. (2008). The attachment system in adolescence. J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment Theory, Research, and Clinical Applications* (pp. 419-435). New York: Guilford Press.
- Akhtar, Z. (2012). Attachment styles of adolescents: characteristics and contributing factors. *Academic Research International*, 2 (2), 613-621.
- Anders, S.L., & Tucker, J.S. (2000). Adult attachment style, interpersonal communication competence, and social support. *Personal Relationships*, (7), 379-389.

- Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411-423.
- Armsden, G.C., & Greenberg, M.T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16 (5), 427-454.
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, 12(4), 339-373.
- Aslan, E. (2008). *Bağlanma ve uyum arasındaki ilişkide ayrışma bireyleşmenin aracılığı*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Argyle, M. (1971). *The Psychology of Interpersonal Behaviour*. London: Penguin Books.
- Antaramian, S. P., Huebner, E. S., & Valois, R. F. (2008). Adolescent life satisfaction. *Applied Psychology*, 57(s1), 112-126.
- Ash, C., & Huebner, E. S. (2001). Environmental events and life satisfaction reports of adolescents a test of cognitive mediation. *School Psychology International*, 22(3), 320-336.
- Aypay, A., & Eryılmaz, A. (2011). Relationships of high school student's subjective well-being and school burnout. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(1), 181-199.
- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H., İlhan, T., & Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 261-279.
- Bahadır, Ş. (2006). *Romantik ilişkilerde bağlanma stilleri, çatışma çözme stratejileri ve olumsuz duygu durumunu düzenleme arasındaki ilişki*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baker, R. (2005). Runaway street children in Nepal: social competence away from home. *Children and social competence: Arenas of action*. London & Washington, D.C.: The Falmer Press.

- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment. From J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 25-45). New York: Guilford Press.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: an attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147-178.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bartle-Haring, S., & Sabatelli, R. M. (1997). Emotional reactivity toward parents and interpersonal competence: Differences across gender and type of relationship. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(4), 399-413.
- Buist, K. L., Deković, M., Meeus, W., & van Aken, M. A. (2002). Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(3), 167-176.
- Bayraktar, F., Sayıl, M., & Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 48-63.
- Ben-Ari, R., & Hirshberg, I. (2009). Attachment styles, conflict perception, and adolescents' strategies of coping with interpersonal conflict. *Negotiation Journal January*, 25 (1), 59-82.
- Benson, M.J., McWey, L.M., & Ross, J.J. (2006) Parental attachment and peer relations in adolescence: a meta-analysis. *Research in Human Development*, 3 (1), 33-43.
- Berndt, T. J. (1992). Friendship and friends' influence in adolescence. *Current Directions in Psychological Science*, 1(5), 156-159.
- Bochner, A.P., & Kelly, C.W. (1974). Interpersonal competence: Rationale, philosophy, and implementation of a conceptual framework. *The Speech Teacher*, 23(4), 279-301.

- Botvin, G. J. (2000). Preventing drug abuse in schools: social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiologic factors. *Addictive Behaviors, 25* (6), 887–897.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: vol. 2. separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma: bağlanma ve kaybetme I* (T.V. Soylu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (2012a). *Güvenli bir dayanak: ebeveyn-çocuk bağlanması ve sağlıklı insan gelişimi* (S. Güneri, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları: 84.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology, 28*(5), 759-775.
- Bretherton, I. (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50* (1/2), 3-35.
- Bretherton, I. (2005). In pursuit of the internal working model construct and its relevance to attachment relationships., K. E. Grossmann., K. Grossmann & E. Waters (Ed.), *Attachment from infancy to adulthood: The major longitudinal studies* (pp.13-47). Newyork: Guilford Press.
- Brindis, C.D., Park, M.J., Valderrama, L.T., Caron, M.L., Margolis, R., Kolbe, L.J., Achrekar, A.P., Hanman, C.,& Anglin, T. M. (2004). *Improving the Health of Adolescents & Young Adults: A Guide for States and Communities*. Atlanta, GA. 21 Ocak 2013 tarihinde <http://nahic.ucsf.edu/wp-content/uploads/2011/11/Complete2010Guide.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Buhrmester, D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child Development, 61*(4), 1101-1111.
- Buhrmester, D. (2002, April). *The development of interpersonal competence during adolescence: A six-year longitudinal study*. Poster presented at the biennial meeting of the Society for Research on Adolescence, New Orleans, LA.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1987). The Development of Companionship and Intimacy. *Child Development, 58* (4), 1101-1113.

- Buhrmester, D., Furman, W., Wittenberg, M.T., & Reis, H.T. (1988). Five domains of interpersonal competence in peer relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55 (6), 991-1008.
- Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Carroll, J.S. (2001). *The ability to negotiate or the ability to love: an investigation of interpersonal competence in marriage*. Doctoral Dissertation, University of Minnesota, USA.
- Cenkseven, F., & Akbaş, T. (2007). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 43-65.
- Ciarrochi, J., Heaven, P. C., & Davies, F. (2007). The impact of hope, self-esteem, and attributional style on adolescents' school grades and emotional well-being: A longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, 41(6), 1161-1178.
- Civitci, N., Civitci, A., & Fiyakali, N. C. (2009). Loneliness and life satisfaction in adolescents with divorced and non-divorced parents. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9(2), 513-525.
- Coleman, P. K. (2003). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy, and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12(4), 351-368.
- Cooley, E. L., Buren, A., & Cole, S. P. (2010). Attachment styles, social skills, and depression in college women. *Journal of College Counseling*, 13(1), 50-62.
- Collins, N. L., & Miller, L. C. (1994). Self-disclosure and liking: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 116(3), 457-475.
- Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663.
- Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of the self: self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122(1), 5-37.

- Crowell, J. A., & Treboux, D. (1995). A review of adult attachment measures: Implications for theory and research. *Social Development, 4*(3), 294-327.
- Cummins, R. A. (2000). Personal income and subjective well-being: A review. *Journal of Happiness Studies, 1*(2), 133-158.
- Cummings, J.A. (2010). History of depression, current depression, and interpersonal competence as predictors of daily stress generation: exploring gaps in current theory. Doctoral Dissertation, University of Delaware, ABD.
- Çankaya, Z. C. (2009). Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(31), 23-31.
- Çapan, B.E. (2009). Öğretmen adaylarının kişilerarası ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9* (2), 127-142.
- Çetinkaya, B., & Akbaba, S. (2011). Üniversite öğrencilerinin kendini açma davranışları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 3* (3), 1-18.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The " what" and " why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227-268.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies, 9*(1), 1-11.
- DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin, 124*(2), 197-229.
- Demir, M., Jaafar, B., Bilyk, N., & Ariff, M.R.M. (2012). Social skills, friendship and happiness: a cross-cultural investigation. *The Journal of Social Psychology, 152* (3), 379-385.
- Derlaga, V. J., & Berg, J. H. (Eds). (1987). *Self-disclosure: Theory, research and therapy*. New York: Springer.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95* (3), 542-575.

- Diener, E., & Diener, M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of personality and social psychology*, 68(4), 653-663.
- Diener, E., & Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40(1-2), 189-216.
- Diener, E., & Seligman, M.E.P. (2004). Beyond money toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5 (1). 1-31.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 403-425.
- Diener, E., Tay, L., & Oishi, S. (2013). Rising income and the subjective well-being of nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(2), 267-276.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302.
- DiTommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L., & Burgess, M. (2003). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences*, 35(2), 303-312.
- Doğan, T. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 56-64.
- Doğan, T., Karaman, N.G., Çoban, A.E., & Çok, F. (2012). Ergenlerde arkadaşlık ilişkilerinin yordayıcısı olarak cinsiyet ve aileye ilişkin değişkenler. *İlköğretim Online*, 11(4), 1010-1020.
- Duran, N. O., & Tan, Ş. (2013). Minnettarlık ve yaşam amaçları yazma çalışmalarının öznel iyi oluşa etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(40), 154-166.
- Diagnostic Adaptive Behavior Scale. 12 Ağustos 2014 tarihinde http://aaid.org/intellectual-disability/diagnostic-adaptive-behavior-scale#.Un0yfl_sQM sayfasından erişilmiştir.
- Dwyer, K. M. (2005). The meaning and measurement of attachment in middle and late childhood. *Human Development*, 48(3), 155-182.

- Eken, A. (2010). *Ergenlerin anne-babaya bağlanma biçimleri öznel iyi oluş durumlarının sosyal yetkinlik beklentileriyle ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Elliott, S. N., Sheridan, S. M., & Gresham, F. M. (1989). Assessing and treating social skills deficits: A case study for the scientist-practitioner. *Journal of School Psychology, 27*(2), 197-222.
- Engels, R. C., Deković, M., & Meeus, W. (2002). Parenting practices, social skills and peer relationships in adolescence. *Social Behavior and Personality: an International Journal, 30*(1), 3-17.
- Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7* (4), 975-989.
- Eryılmaz, A. (2011a). Ergenlerin öznel iyi oluşlarıyla aile ortamları arasındaki ilişki. *Aile ve Toplum, 7* (24), 93-101.
- Eryılmaz, A. (2011b). İhtiyaç doyumu ve yaşam amaçları belirleme: lise öğrenimi gören ergenler için bir öznel iyi oluş modeli. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri 11*(4), 1747-1764.
- Eryılmaz, A., & Öğülmüş, S. (2010). Ergenlikte öznel iyi oluş ve beş faktörlü kişilik modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(3), 189-203.
- Eryılmaz, A., & Atak, H. (2011). Ergen öznel iyi oluşunun öz saygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(37), 170-181.
- Fairchild, A.J. (2008). *A comparison of frameworks for the joint analysis of mediation and moderation effects*. Doctoral Dissertation, Arizona State University, ABD.
- Farber, B. A. (2006). *Self-disclosure in psychotherapy*. New York: Guilford Press.
- Fraley, R. C., & Davis, K. E. (1997). Attachment formation and transfer in young adults' close friendships and romantic relationships. *Personal Relationships, 4*(2), 131-144.
- Frankel, B. G., & Hewitt, W. E. (1994). Religion and well-being among Canadian university students: The role of faith groups on campus. *Journal for the Scientific Study of Religion, 33*(1), 62-73.

- Freeman, H., & Brown, B. B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(6), 653-674.
- Fujita, F., Diener, E., & Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: the case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 427-434.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21(6), 1016-1024.
- Garcia, D. (2011). Two models of personality and well-being among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 50(8), 1208–1212.
- Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Gilman, R., & Huebner, S. (2003). A review of life satisfaction research with children and adolescents. *School Psychology Quarterly*, 18(2), 192-205.
- Goleman, D. (2006). *Sosyal zeka*. (O. Deniztekin, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (2012). *Duygusal zeka*. (B.S. Seçkin, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- González Gutiérrez, J. L., Jiménez, B. M., Hernández, E. G., & Puente, C. P. (2005). Personality and subjective well-being: Big five correlates and demographic variables. *Personality and Individual Differences*, 38(7), 1561-1569.
- Gorska, M. (2011). Psychometric properties of the Polish version of the Interpersonal Competence Questionnaire (ICQ-R). *European Journal of Psychological Assessment*, 27(3), 186-192.
- Göçen, G. (2013). Pozitif psikoloji düzleminde psikolojik iyi olma ve dini yönelim ilişkisi: yetişkinler üzerine bir araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 97-130.
- Göçener, D. (2010). *Üniversite öğrencilerinin güvenli bağlanma düzeyleri ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gresham, F. M. (2000). Assessment of social skills in students with emotional and behavioral disorders. *Assessment for Effective Intervention*, 26(1), 51-58.

- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1987). The relationship between adaptive behavior and social skills issues in definition and assessment. *The Journal of Special Education, 21*(1), 167-181.
- Griffin, K.W., Scheier, M., Botvin, G.J. ve Diaz, T. (2001). Protective role of personal competence skills in adolescent substance use: psychological well-being as a mediating factor. *Psychology of Addictive Behaviors, 15* (3). 194-203.
- Gudleski, G. D., & Shean, G. D. (2000). Depressed and nondepressed students: Differences in interpersonal perceptions. *The Journal of Psychology, 134*(1), 56-62.
- Guerrero, L.K., & Jones, S.M. (2005). Differences in conversational skills as a function of attachment style: A follow-up study. *Communication Quarterly, 53*(3), 305-321.
- Gurtman, M. B. (1999). Social competence: An interpersonal analysis and reformulation. *European Journal of Psychological Assessment, 15*(3), 233-245.
- Gündoğdu, R., & Yavuzer, Y. (2012). Öğretmen adaylarının öznel iyi oluş ve psikolojik ihtiyaçlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(23), 115-131.
- Hair, J. F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E (2010). *Multivariate data analysis*, (7th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Hamarta, E., Deniz, M.E., & Saltalı, N. (2009). Attachment styles as a predictor of emotional intelligence. *Educational Sciences: Theory & Practice, 9*(1), 213-229.
- Hamilton, C. E. (2000) Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child Development, 71*(3), 690-694.
- Haring-Hidore, M., Stock, W. A., Okun, M. A., & Witter, R. A. (1985). Marital status and subjective well-being: A research synthesis. *Journal of Marriage and the Family, 47*(4), 947-953.
- Haring, M. J., Stock, W. A., & Okun, M. A. (1984). A research synthesis of gender and social class as correlates of subjective well-being. *Human Relations, 37*(8), 645-657.

- Hay, I., & Ashman, A. F. (2003). The development of adolescents' emotional stability and general self-concept: The interplay of parents, peers, and gender. *International Journal of Disability, Development and Education*, 50(1), 77-91.
- Hazan, C., & Shaver, P.R. (1994). BAĞLANMA*Yakın ilişkilerle ilgili araştırmalar için bir çerçeve. (A. Dönmez, Çev.), *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.
- Hawkins, D. N., & Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84(1), 451-471.
- Heaven, P. C. (1989). Extraversion, neuroticism and satisfaction with life among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 10(5), 489-492.
- Hills, P., & Argyle, M. (2001). Emotional stability as a major dimension of happiness. *Personality and individual differences*, 31(8), 1357-1364.
- Holder, M. D. (2012). *Happiness in children: Measurement, correlates and enhancement of positive subjective well-being*. New York: Springer Briefs.
- Hong, S. M., & Giannakopoulos, E. (1994). The relationship of satisfaction with life to personality characteristics. *The Journal of Psychology*, 128(5), 547-558.
- Huebner, E.S., & Diener, C. (2008). Research on life satisfaction of children and youth: implications for the delivery of school-related services. M. Eid & R. J. Larsen (Ed.), *The science of subjective well-being* (pp. 376-392). Newyork: Guilford Press.
- Huebner, E. S., Drane, W., & Valois, R. F. (2000). Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *School Psychology International*, 21(3), 281-292.
- İlhan, T. (2005). *Öznel iyi oluşa dayalı mizah tarzları modeli*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İlhan, T. (2009). *Üniversite öğrencilerinin benlik uyumu modeli: yaşam amaçları, temel psikolojik ihtiyaçlar ve öznel iyi oluş*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- İşleroglu, S. (2012). *Lise öğrencilerinde öznel iyi oluşun benlik saygısı, sosyal yetkinlik beklentisi ve duyguları ifade etme eğilimine göre yordanması*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Joronen, K., & Åstedt-Kurki, P. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11(3), 125-133.
- Judd, B. (2006). Incorporating youth development principles into adolescent health programs: a guide for state-level practitioners and policy makers. Washington, DC: The Forum for Youth Investment, Impact Strategies, Inc. and the Alaska Department of Health and Social Services. 5 Ocak 2013 tarihinde <http://www.state.nj.us/dcf/documents/behavioral/providers/IncorporatingYD.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kankotan, Z.Z. (2008). The role of attachment dimensions, relationship status, and gender in the components of subjective well-being. The Degree of Master of Science in The Department of Educational Sciences, The Middle East Technical University, Ankara.
- Kanning, U. P. (2006). Development and validation of a german-language version of the interpersonal competence questionnaire (ICQ). *European Journal of Psychological Assessment*, 22(1), 43-51.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Kennedy, J.H., & Kennedy C.E. (2004). Attachment theory: Implications for school psychology. *Psychology in the Schools*, 41(2), 247-259.
- Kerns, K.A. (2008). Attachment in middle childhood. J. Cassidy & P.R. Shaver (Ed.), *Handbook of Attachment Theory, Research, and Clinical Applications* (pp. 366-382), New York: Guilford Press.
- Kerns, K. A., Tomich, P. L., & Kim, P. (2006). Normative trends in children's perceptions of availability and utilization of attachment figures in middle childhood. *Social Development*, 15(1), 1-22.

- Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.
- Kısaç, İ. (1999). Erkeklik rolü normları. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(2), 83-93.
- Kim, H. K., & McKenry, P. C. (2002). The relationship between marriage and psychological well-being a longitudinal analysis. *Journal of Family Issues*, 23(8), 885-911.
- Kim, C., Min, K. W., Yune, S. K., Choi, H., & Gong, E. H. (2008). Employees' perceptions of interpersonal competence: The case of South Korea. *Asia Pacific Education Review*, 9(2), 221-232.
- Klonowicz, T. (2001). Discontented people: reactivity and locus of control as determinants of subjective well-being. *European Journal of Personality*, 15(1), 29-47.
- Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, (59), 135-146.
- Kocayörük, E. (2009). Anne-baba ve akran bağlanmasının ergenlerin uyum düzeylerini yordama gücü. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 8(15), 103-118.
- Kocayörük, E. (2010a). Pathways to emotional well-being and adjustment in adolescence: the role of parent attachment and competence. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2 (3), 719-737.
- Kocayörük, E. (2010b). A Turkish adaptation of the inventory of parent and peer attachment: the reliability and validity study. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, (40), 133-151.
- Kuyumcu, B., & Güven, M. (2011, Ekim). *Bağlanma stilleri, duyguları fark etme ve ifade etme ile öznel iyi oluş arasındaki ilişki: kültürlerarası bir karşılaştırılması*. XI. Ulusal Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Kongresinde sunulmuş bildiri, İzmir.
- Laible, D. (2007). Attachment with parents and peers in late adolescence: Links with emotional competence and social behavior. *Personality and Individual Differences*, 43(5), 1185-1197.

- Laible, D. J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(1), 45-59.
- Laible, D. J., Carlo, G., & Roesch, S. C. (2004). Pathways to self-esteem in late adolescence: The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours. *Journal of Adolescence*, 27(6), 703-716.
- Lent, R. W. (2004). Toward a unifying theoretical and practical perspective on well-being and psychosocial adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 51(4), 482-509.
- Lerner, R.M., Almerigi, J.B., Theokas, C., & Lerner, J.V. (2005). Positive youth development a view of the issues. *The Journal of Early Adolescence*, 25(1), 10-16.
- Leung, J. P., & Leung, K. (1992). Life satisfaction, self-concept, and relationship with parents in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(6), 653-665.
- Little, K.C. (2003). *Attachment, close friendship, and popularity in adolescence*. Distinguished Majors Thesis, University of Virginia, Charlottesville, VA, ABD.
- Locke, K. D. (2008). Attachment styles and interpersonal approach and avoidance goals in everyday couple interactions. *Personal Relationships*, 15(3), 359-374.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3), 616-628.
- Lyons, M. D., Huebner, E. S., Hills, K. J., & Shinkareva, S. V. (2012). The dual-factor model of mental health further study of the determinants of group differences. *Canadian Journal of School Psychology*, 27(2), 183-196.
- Lyubomirsky, S. (2001). Why are some people happier than others? The role of cognitive and motivational processes in well-being. *American Psychologist*, 56(3), 239-249.
- Lyubomirsky, S., Tkach, C., & DiMatteo, M. R. (2006). What are the differences between happiness and self-esteem. *Social Indicators Research*, 78(3), 363-404.
- Ma, C. Q., & Huebner, E. S. (2008). Attachment relationships and adolescents' life satisfaction: Some relationships matter more to girls than boys. *Psychology in the Schools*, 45(2), 177-190.

- Main, M., & Cassidy, J. (1988). Categories of response to reunion with the parent at age 6: predictable from infant attachment classifications and stable over a 1-month period. *Developmental Psychology*, 24(3), 415-426.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. M. T. Greenberg, D. Cicchetti, & E. M. Cummings (Ed.), *Attachment in the preschool years* (pp. 121-160). Chicago: University of Chicago Press.
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of The Society for Research in Child Development*, 50(1/2), 66-104.
- Malekpour, M. (2007). Effects of attachment on early and later development. *The British Journal of Developmental Disabilities*, 53(2), 81-95.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253.
- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.
- Masterson, J. F. (2008). *Bağlanma kuramı ve nörobiyolojik kendilik gelişimi açısından kişilik bozuklukları*. (H, Şentürk, Çev.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Matsudaira, T., Fukuhara, T., & Kitamura, T. (2008). Factor structure of the Japanese interpersonal competence scale. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 62(2), 142-151.
- McFall, R. M. (1982). A review and reformulation of the concept of social skills. *Behavioral Assessment*. (4), 1-33.
- Merrell, K. W. (2003). *Behavioral, social, and emotional assessment of children and adolescents*. Mahwah, New Jersey: Erlbaum.
- Mikulincer, M., & Nachshon, O. (1991). Attachment styles and patterns of self-disclosure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 321-331.
- Moretti, M. M., & Peled, M. (2004). Adolescent-parent attachment: Bonds that support healthy development. *Paediatrics & Child Health*, 9(8), 551-555.

- Moretti, M. M., & Holland, R. (2003). The journey of adolescence: Transitions in self within the context of attachment relationships. S. M. Johnson & V. E. Whiffen (Ed.), *Attachment processes in couple and family therapy* (pp. 234-257). New York: Guilford Press
- Morsümbül, Ü. (2011). *Ergenlikte özerkliğin ve kimlik biçimlenmesinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Morreale, S. P., Spitzberg, B. H., & Barge, J. K. (2007). *Human communication: Motivation, knowledge, and skills*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- Motzoi, C. (2011). *Adolescents' attachment style with parents and conflict management with parents and best friend: an investigation of longitudinal associations and two mediational processes*. Doctoral Dissertation, Concordia University Montreal, Quebec, Canada.
- Myers, D.G. (1999). Close relationships and quality of life. D. Kahneman., E. Diener & N. Schwartz (ed.), *Well-being: the foundations of hedonic psychology* (pp. 374-391). New York: Russell Sage Foundation.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science*, 6(1), 10-19.
- Nickerson, A. B., & Nagle, R. J. (2005). Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 25(2), 223-249.
- Ogbu, J. U. (1981). Origins of human competence: A cultural-ecological perspective. *Child Development*, 52(2), 413-429.
- Onur, N. (2006). *Lise öğrencilerinin bağlanma stilleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Oppenheimer, L. (1989). The nature of social action: Social competence versus social conformism. B.H. Schneider, G. Atili, J. Nadel & R.P. Weissberg (Ed.), *Social competence in developmental perspective* (pp. 41-69). Netherlands: Kluwer International Publishers.

- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S., & Çankaya, Z. C. (2011). Üniversite öğrencilerinin profesyonel yardım arama tutumları, cinsiyet rolleri ve kendini saklama düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 59-71.
- Özdemir, Y. (2012). Ergenlerin öznel iyi oluşlarının özerk, ilişkisel ve özerk-ilişkisel benlik kurguları açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(38), 188-198.
- Özen, Ö.(2005). *Ergenlerin öznel iyi oluş düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, G. (2009). *Öz belirleme kuramı çerçevesinde ihtiyaç doyumu, içsel güdülenme ve bağlanma stillerinin üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarına etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Park, N. (2004). The role of subjective well-being in positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 25-39.
- Paterson, J. E., Field, J., & Pryor, J. (1994). Adolescents' perceptions of their attachment relationships with their mothers, fathers, and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 23(5), 579-600.
- Paulk, A.L. (2008). *Romantic relationship attachment and identity style as predictors of adolescent interpersonal competence: a mediation model*, Doctoral Dissertation, Auburn University, ABD.
- Pavliga, G. K. (2008). *Toward a conceptual definition for social competence: an exploratory study*, Doctoral Dissertation, The University of Akron, ABD.
- Piko, B. F., & Hamvai, C. (2010). Parent, school and peer-related correlates of adolescents' life satisfaction. *Children and Youth Services Review*, 32(10), 1479-1482.
- Raja, S. N., McGee, R., & Stanton, W. R. (1992). Perceived attachments to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(4), 471-485.
- Ren, X. S. (1997). Marital status and quality of relationships: The impact on health perception. *Social Science & Medicine*, 44(2), 241-249.

- Rice, K. G., Cunningham, T. J., & Young, M. B. (1997). Attachment to parents, social competence, and emotional well-being: A comparison of black and white late adolescents. *Journal of Counseling Psychology, 44*(1), 89-101.
- Riley, P. (2011). *Attachment theory and the teacher-student relationship*. London: Routledge.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development, 6*(1), 111-135.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review, 60*(1), 141-156.
- Ross, J., & Fuertes, J. (2010). Parental attachment, interparental conflict, and young adults' emotional adjustment. *The Counseling Psychologist, 38*(8), 1050–1077.
- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth-LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B., & Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence, 24*(4), 326-356.
- Rubin, K. H., & Rose-Krasnor, L. (1992). Interpersonal problem-solving and social competence in children. V. B. Van Hasselt & M. Hersen (Ed.), *Handbook of social development: A lifespan perspective* (pp. 283-324). New York: Plenum.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology, 52*(1), 141-166.
- Rychen, D.S., & Salganik, L.H. (2000, September). Definition and selection of key competencies. *Fourth General Assembly of the OECD Education Indicators Programme*. Tokyo, Japan.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069-1081.
- Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. New York: Guilford Press.

- Saföz-Güven, İ.G. (2008). *Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik Statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1989). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185-211.
- Sapmaz, F., & Doğan, T. (2012). Mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak iyimserlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(3), 63-69.
- Saygın, Y. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Schneider, B.H., Atkinson, L., & Tardif, C. (2001). Child-parent attachment and children's peer relations: A quantitative review. *Developmental Psychology*, 37 (1), 86-100.
- Seligman, M. E. P. (2007). *Gerçek mutluluk* (çev. S. Kunt). Ankara: HYB Yayınları.
- Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology an introduction. *American Psychologist*, 55 (1), 5- 14.
- Semrud-Clikeman, M. (2007). *Social competence in children*. USA: Springer.
- Segrin, C. (2000). Social skills deficits associated with depression. *Clinical Psychology Review*, 20(3), 379-403.
- Segrin, C., & Taylor, M. (2007). Positive interpersonal relationships mediate the association between social skills and psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 637-646.
- Sheldon, K. M., & King, L. (2001). Why positive psychology is necessary. *American Psychologist*, 56(3), 216-217.
- Shomaker, L. B., & Furman, W. (2009). Parent—adolescent relationship qualities, internal working models, and attachment styles as predictors of adolescents' interactions with friends. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26(5), 579-603.
- Solomon, G.T. (1979). Interpersonal Competence and The Digital pdp-11:40. *Insight Into Experiential Pedagogy*. (6), 39-45.

- Spitzberg, W.R., & Cupach, B.H. (1989). *Handbook of Interpersonal Competence Research*. New York: Springer-Verlag.
- Spitzberg, B. H., & Hecht, M. L. (1984). A component model of relational competence. *Human Communication Research*, 10(4), 575-599.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development*, 7(4), 349-367.
- Steel, P., Schmidt, J., & Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 134(1), 138-161.
- Sun, R. C., & Shek, D. T. (2010). Life satisfaction, positive youth development, and problem behaviour among Chinese adolescents in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 95(3), 455-474.
- Şahin, G. N. (2011). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Telef, B. B., & Ergün, E. (2013). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının yordayıcısı olarak öz-yeterlik. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(3), 423-433.
- Terzi, Ş., & Cihangir Çankaya, Z. (2009). Bağlanma stillerinin öznel iyi olmayı ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (31), 1-11.
- Tofighi, D., West, S.G., & MacKinnon, D.P. (2012). Multilevel mediation analysis: the effects of omitted variables in the 1–1–1 model. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*. 66(2), 290-307.
- Totan, T., Doğan, T., & Sapmaz, F. (2013). Emotional self-efficacy, emotional empathy and emotional approach coping as sources of happiness. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 8(2), 247-256.
- Trinke, S. J., & Bartholomew, K. (1997). Hierarchies of attachment relationships in young adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(5), 603-625.

- Tucker, C. J., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2003). Conflict Resolution Links with Adolescents' Family Relationships and Individual Well-Being. *Journal of Family Issues, 24*(6), 715-736.
- Tuzgöl Dost, M. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuzgöl Dost, M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 132-142.
- Tümkaya, S. (2011). Türk üniversite öğrencilerinde öznel iyilik halini yordayan sosyo-demografik değişkenler ve mizah tarzları. *Eğitim ve Bilim, 36* (160), 158-170.
- Türkdoğan, T., & Duru, E. (2012). Üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluşun yordanmasında temel ihtiyaçların karşılanmasının rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(4), 2429-2446.
- Uchida, Y., Kitayama, S., Mesquita, B., Reyes, J. A. S., & Morling, B. (2008). Is perceived emotional support beneficial? Well-being and health in independent and interdependent cultures. *Personality and Social Psychology Bulletin, 34*(6), 741-754.
- Vaitkienė, I., & Kiliuvienė, D. (2010). Social competence and teenagers' self-assessment. *Socialiniai Mokslai Social Sciences, 3*(52), 123-132.
- Yamawaki, N., Nelson, P.J.A., & Omori, M. (2011). Self-esteem and life satisfaction as mediators between parental bonding and psychological well-being in Japanese young adults. *International Journal of Psychology and Counselling, 3*(1), 1-8.
- Yarnell, L. M., & Neff, K. D. (2013). Self-compassion, interpersonal conflict resolutions, and well-being. *Self and Identity, 12*(2), 146-159.
- Yetim, Ü. (2001). *Toplumdan bireye mutluluk resimleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yüksel, G. (1997). *Sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal beceri düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zeifman, D., & Hazan, C. (2008). Pair bonds as attachments: Reevaluating the evidence. J. Cassidy & P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of Attachment Theory, Research, and Clinical Applications* (pp. 436-455). New York: Guilford Press.

- Zimmermann, P. (2004). Attachment representations and characteristics of friendship relations during adolescence. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88(1), 83-101.
- Walker, R. E., & Foley, J. M. (1973). Social intelligence: Its history and measurement. *Psychological Reports*, 33(3), 839-864.
- Waters, E., & Sroufe, L. A. (1983). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review*, 3(1), 79-97.
- Waters, E., Merrick, S., Treboux, D., Crowell, J., & Albersheim, L. (2000). Attachment security in infancy and early adulthood: a twenty-year longitudinal study. *Child Development*, 71(3), 684-689.
- Waters, E., Crowell, J., Elliott, M., Corcoran, D., & Treboux, D. (2002). Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: Work (s) in progress. *Attachment & Human Development*, 4(2), 230-242.
- Wei, M., Liao, K. Y. H., Ku, T. Y., & Shaffer, P. A. (2011). Attachment, self-compassion, empathy, and subjective well-being among college students and community adults. *Journal of Personality*, 79(1), 191-221.
- Wei, M., Russell, D. W., & Zakalik, R. A. (2005). Adult attachment, social self-efficacy, self-disclosure, loneliness, and subsequent depression for freshman college students: A longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 602-614.
- Wiemann, J. M. (1977). Explication and test of a model of communicative competence. *Human Communication Research*, 3(3), 195-213.
- Wilkinson, R. B. (2004). The role of parental and peer attachment in the psychological health and self-esteem of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(6), 479-493.
- Wilkinson, R. B., & Walford, W. A. (2001). Attachment and personality in the psychological health of adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31(4), 473-484.
- Windle, M. (1994). A study of friendship characteristics and problem behaviors among middle adolescents. *Child Development*, 65(6), 1764-1777.

- Witter, R. A., Stock, W. A., Okun, M. A., & Haring, M. J. (1985). Religion and subjective well-being in adulthood: A quantitative synthesis. *Review of Religious Research*, 26(4), 332-342.
- Wood, W., Rhodes, N., & Whelan, M. (1989). Sex differences in positive well-being: A consideration of emotional style and marital status. *Psychological Bulletin*, 106(2), 249-264.
- Wright, M. J. (1980). Measuring the social competence of preschool children. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 12(1), 17-32.

EKLER

EK 1. Bilgi Formu ve Ölçme Araçları

Sevgili öğrenciler; Ebeveyn ve akrana bağlanma, kişilerarası yeterlik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştırmaktayım. Siz bu konuda görüşlerine başvurduğumuz değerli katılımcılersınız. Araştırmanın değeri ve başarısı tümüyle sizin katılımınıza ve içten cevaplarınıza bağlıdır. Tüm ölçeklerde doğru cevap yoktur, size uygun cevap vardır. Bunu dikkate alarak cevaplamaya çalışınız. Lütfen hiçbir maddeyi **bos** bırakmayınız.

Sorulara vereceğiniz cevaplar kesinlikle araştırma haricinde kullanılmayacak ve bilgileriniz gizli kalacaktır. İçten cevaplarınız ve yardımlarınız için teşekkür ederim. Araştırma hakkında bilgi almak ve araştırmanın sonuçlarını öğrenmek için araştırmacı ile iletişime geçiniz. Öğr. Gör. Kemal BAYTEMİR, Amasya Eğitim Fakültesi, Tel; 0 (358) 252 62 30 Dahili 3332, e-posta ; kemalbaytemir@hotmail.com

Kişisel Bilgileriniz

Cinsiyetiniz : E ( ) K ( )

Yaşınız :

Sınıf Düzeyiniz: 9.sınıf ( ) 10.sınıf ( ) 11.sınıf ( ) 12.sınıf ( )

Okul Türünüz: Anadolu Lisesi ( ) Endüstri Meslek Lisesi ( ) Fen Lisesi ( )
İmam Hatip Lisesi ( ) Sağlık Meslek Lisesi ( )

Kişilerarası Yeterlik Ölçeği (KYÖ)

Değerli Öğrenciler; Aşağıda kişilerarası ilişkilerde yaşayabileceğiniz farklı durumlara ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen bu ifadeleri okuduktan sonra bu ifadeleri değerlendirmeniz ve sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koymanızdır. Her sorunun karşısında bulunan; **(1)** Hiç bir zaman **(2)** Nadiren **(3)** Sık sık **(4)** Genellikle ve **(5)** Her zaman anlamına gelmektedir. Lütfen hiçbir maddeyi **boş** bırakmayınız. İçten cevaplarınız ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

		Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Genellikle	Her zaman
1	Yeni tanıştığınız bir kişiye "beraber oyun oynamak veya sinemaya gitmek gibi bir şeyler yapalım" deme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
2	Birisi üzgün ve mutsuz olduğunda onun kendisini daha iyi hissetmesini sağlama konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
3	Kendi isteğinizi insanlara kabul ettirmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
4	Başkalarına kendinizle ilgili özel şeyleri söyleme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
5	Anlaşmazlıkları, durumu daha çok kötüleştirmek yerine daha iyi hale getiren bir yolla çözüme ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
6	Kendi tarzınızla yeni ilişkiler geliştirme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
7	Başkalarının problemlerinin anlaşıldığını onlara hissettirmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
8	Bir sorumluluğu üstlendiğinizde kontrolü ele almada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
9	Hassas yönlerinizi başkalarının görmesine izin vermede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
10	Anlaşmazlıkları her iki tarafı da mutlu edecek şekilde çözüme ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
11	Yeni tanıştığınız insanları daha iyi tanımak için sohbeti sürdürme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
12	İnsanlara önemli kararlarıyla ilgili duygu ve düşünceleri üzerinde düşünmeleri konusunda yardım etmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
13	Kendinizi savunmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
14	Birisine kendinizle ilgili mahcup edici şeyleri söylemede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
15	Yaşadığınız anlaşmazlıkları hem karşı tarafı hem de kendinizi kırmadan ve gücendirmeden çözüme ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
16	Yeni tanıştığınız insanlara kendinizi tanıtmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
17	Zorlayıcı ya da üzücü olayların üstesinden gelme konusunda insanlara yardım etmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
18	Birisinin sizinle aynı görüşte olmasını sağlamada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5

		Hiçbir zaman	Nadiren	Sık sık	Genellikle	Her zaman
19	Bir başkasına açılmada ve kendinizle ilgili her şeyi bilmesine izin vermede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
20	Anlaşmazlıkları çözerken her iki tarafında kazançlı çıkmasını sağlama konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
21	Yeni tanıştığınız bir insanı telefonla arayıp birlikte bir şeyler yapalım deme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
22	Birisi sorunları hakkında konuştuğu zaman onunla gerçekten ilgilendiğinizi göstermede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
23	Ne yapılması gerektiğine karar vermede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
24	Kişisel düşünce ve duygularınızı başkaları ile paylaşmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
25	Anlaşmazlıkları büyük tartışmalara yol açmadan çözmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
26	Yeni insanlar tanımak için yabancı olduğunuz ortamlara gitmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
27	Başkalarına problemlerini daha iyi anlamaları için yardımcı olmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
28	Kendi görüşlerinizi ve isteklerinizi dile getirme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
29	Kimsenin bilmesini istemediğiniz şeyleri birisine anlatmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
30	Anlaşmazlıkları hızlı bir şekilde çözme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
31	Yeni tanıştığınız insanların üzerinde iyi bir ilk izlenim bırakmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
32	Başkalarının işine yarayacak tavsiye vermede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
33	Başkalarına istediğinizi yaptırma konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
34	Başka insanlarla ilgili gerçek duygularınızı birisiyle paylaşmada ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
35	Çatışma anında öfkenizi kontrol etmede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
36	Yeni tanıştığınız insanlarla beraberken ilginç ve eğlenceli olma konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
37	İnsanlar problemleri hakkında size içini dökerken onları dinlemede ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
38	Nereye gidileceği veya ne yapılacağına karar verme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
39	Önemli şeyler hakkında başkalarına kişisel düşüncenizi söyleme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5
40	Hatanın kendinizde olduğunu anladığınız bir anlaşmazlıkta hatadan geri dönme konusunda ne kadar iyisiniz?	1	2	3	4	5

Anne-Baba ve Akarana Bağlanması Envanteri (Örnek Maddeler)

AÇIKLAMA: Yaşamınızda önemli yere sahip olan insanlarla ilişkilerinize yönelik aşağıda bir takım ifadeler verilmiştir. Lütfen her bir bölümü dikkatle okuyarak cevaplayınız.

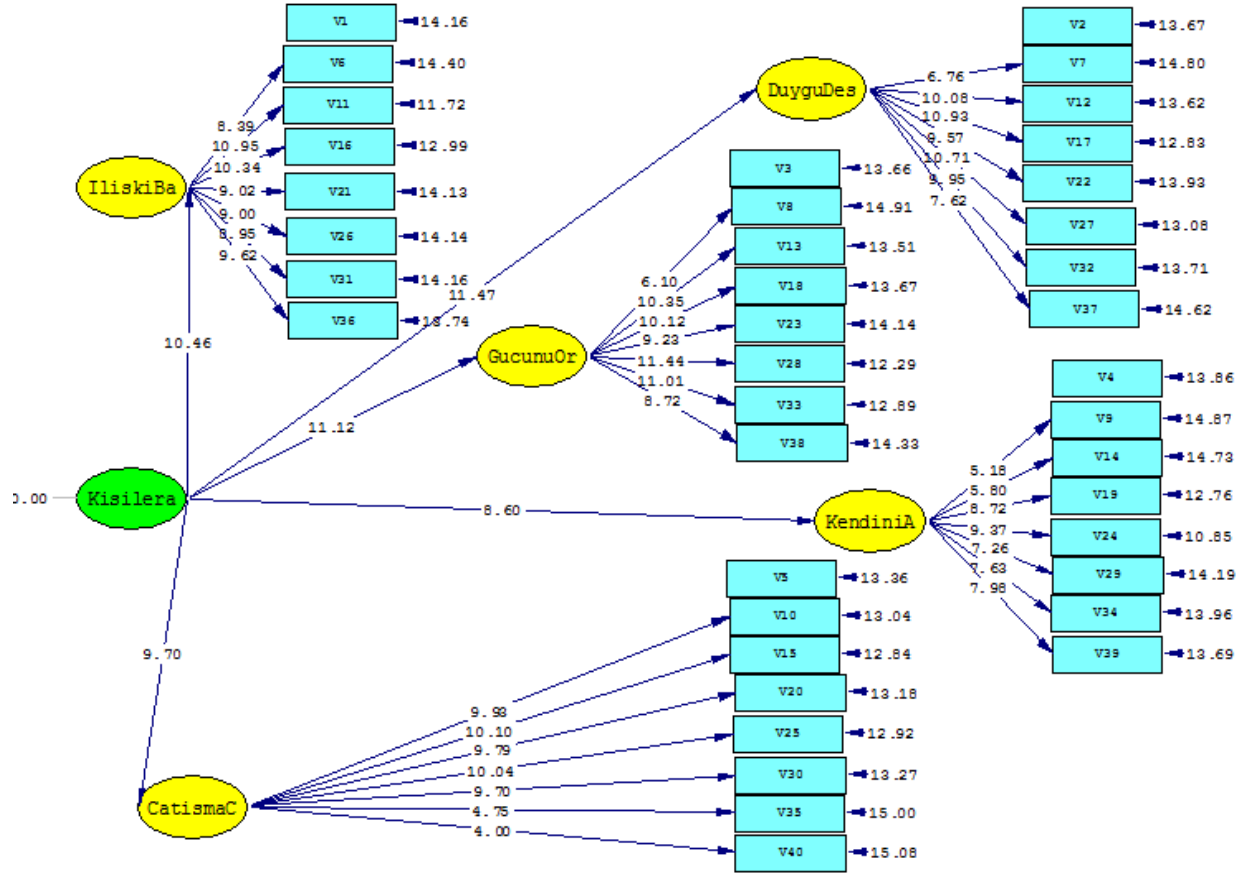
BÖLÜM I ANNENİZ İLE İLİŞKİNİZ					
	Hiçbir zaman doğru değil	Nadiren doğru	Bazen doğru	Sıklıkla doğru	Her zaman doğru
04. İlgilendiğim konularda annemin görüşünü almayı isterim	1	2	3	4	5
08. Bir şeyleri tartışırken annem benim düşüncelerime önem verir.	1	2	3	4	5
12. Annemden fazla ilgi görmem.	1	2	3	4	5
16. Anneme güvenirim.	1	2	3	4	5
BÖLÜM II BABANIZ İLE İLİŞKİNİZ					
04. İlgilendiğim konularda babamın görüşünü almayı isterim	1	2	3	4	5
08. Bir şeyleri tartışırken babam benim düşüncelerime önem verir.	1	2	3	4	5
12. Babam sorunlarımı ona anlatmamda bana yardımcı olur.	1	2	3	4	5
16. Babam bugünlerde nasıl bir dönemden geçtiğimi anlamıyor.	1	2	3	4	5
BÖLÜM III YAKIN ARKADAŞLARINIZ İLE İLİŞKİNİZ					
04. Arkadaşlarım bugünlerde nasıl bir dönemden geçtiğimi anlamıyorlar.	1	2	3	4	5
08. Arkadaşlarımla anlaşmak oldukça kolaydır.	1	2	3	4	5
12. Arkadaşlarıma kızgın olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5
16. Sebepsiz yere arkadaşlarım benden rahatsız oluyormuş gibi gelir.	1	2	3	4	5

Ergen Öznel İyi Oluş Ölçeği (Örnek Maddeler)

Açıklama: Aşağıdaki maddeler kendiniz hakkında ne düşünüp genel olarak ne hissettiğinize ilişkin olarak hazırlanmıştır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyup cevaplandırınız.

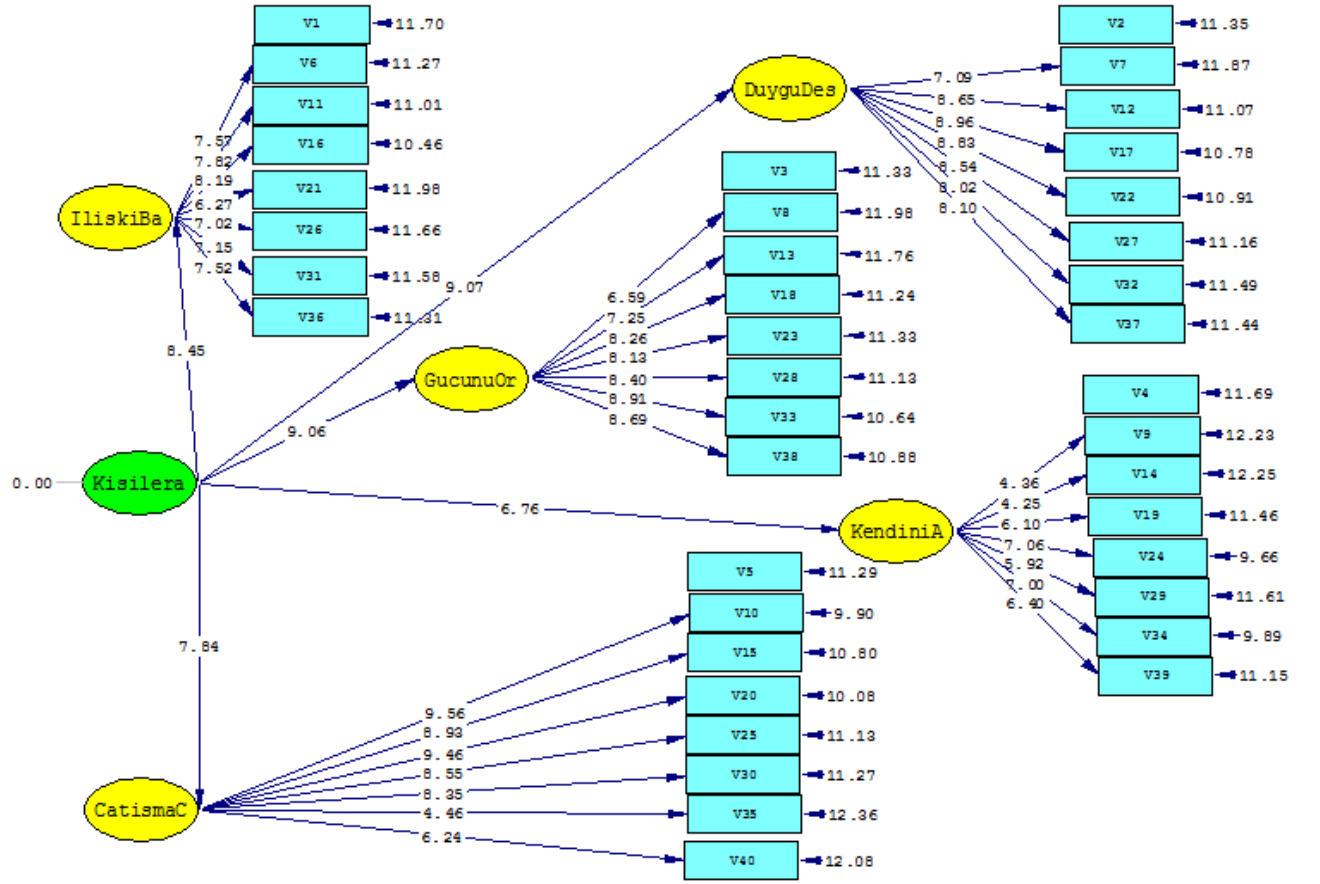
ERGEN ÖZNEL İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
4	Ailem sağlıklı	( )	( )	( )	( )
8	Arkadaşlarımla beraber vakit geçiririm	( )	( )	( )	( )
12	Genellikle güler yüzlüyüm	( )	( )	( )	( )

EK 2. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Birinci Çalışma Grubu Doğrulayıcı Faktör Analizi
Sonuçlarına İlişkin T Değerleri

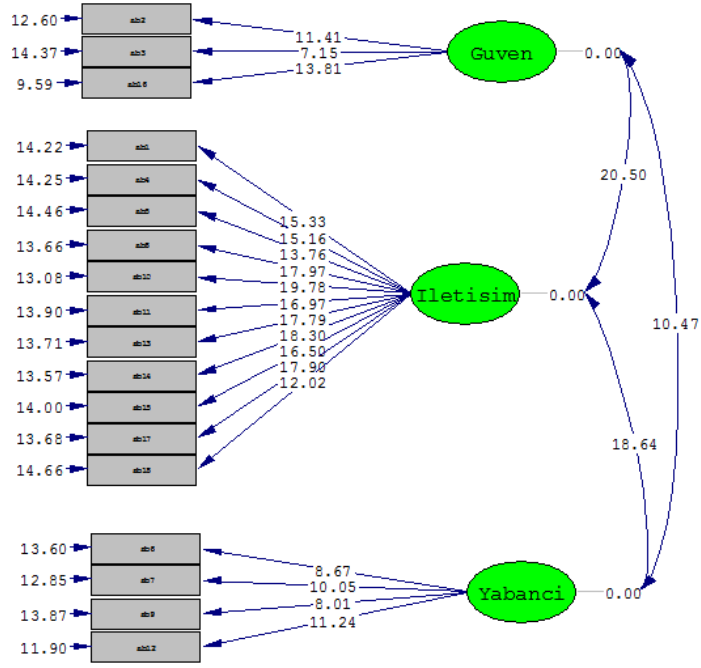

EK 3. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği İkinci Çalışma Grubu Doğrulayıcı Faktör Analizi
Sonuçlarına İlişkin T Değerleri

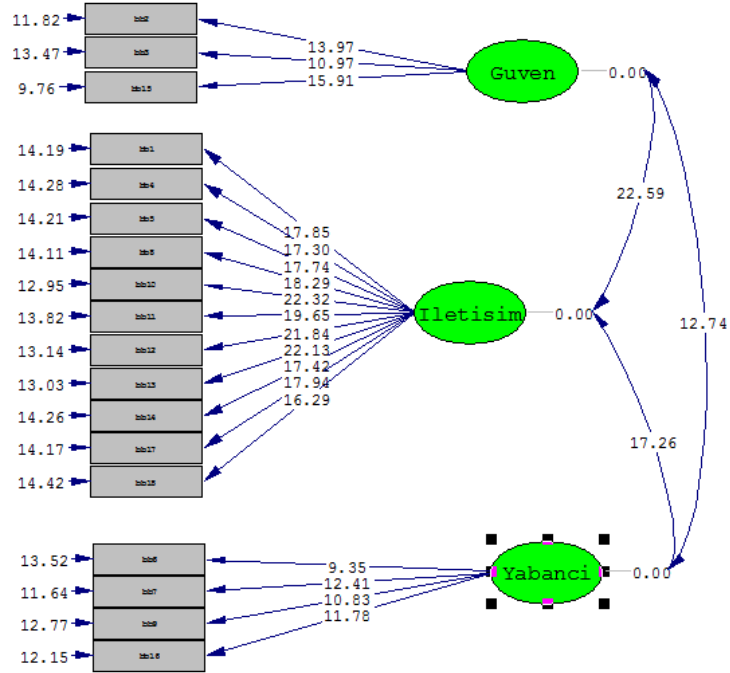

EK 4. Anneye Bağlanma Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları İlişkin T Değerleri

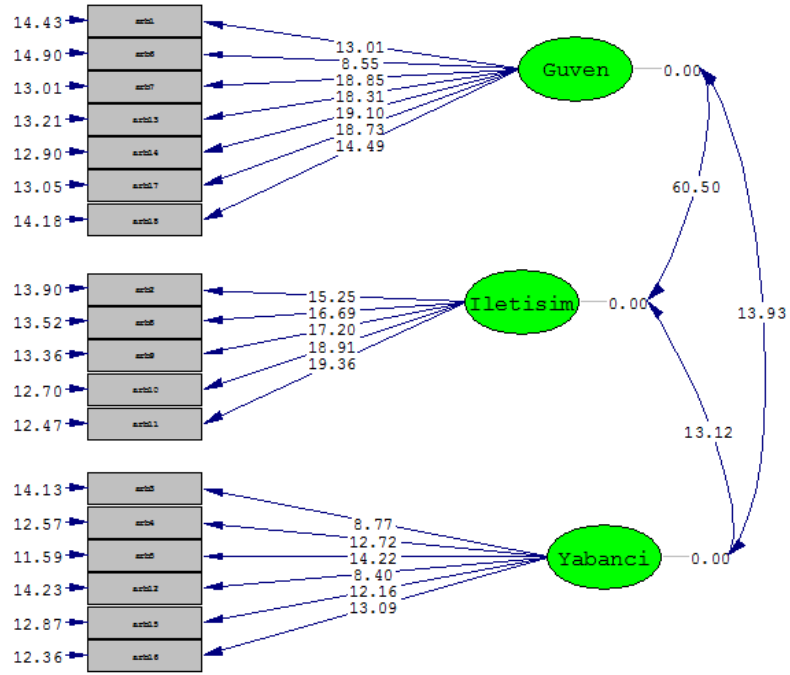
Chi-Square=459.18, df=132, P-value=0.00000, RMSEA=0.073

EK 5. Babaya Bağlanma Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları İlişkin T Değerleri

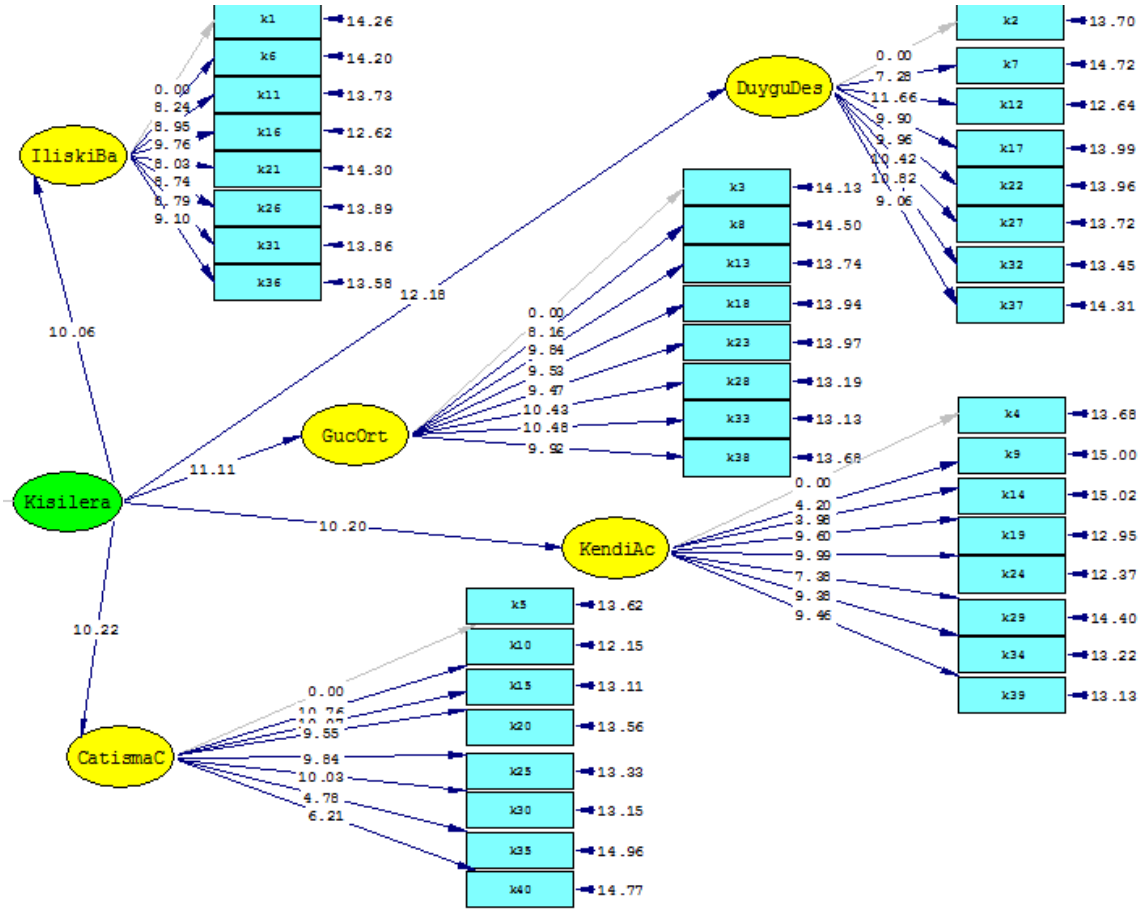
Chi-Square=425.41, df=132, P-value=0.00000, RMSEA=0.069

EK 6. Akrana Bağlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları İlişkin T değerleri

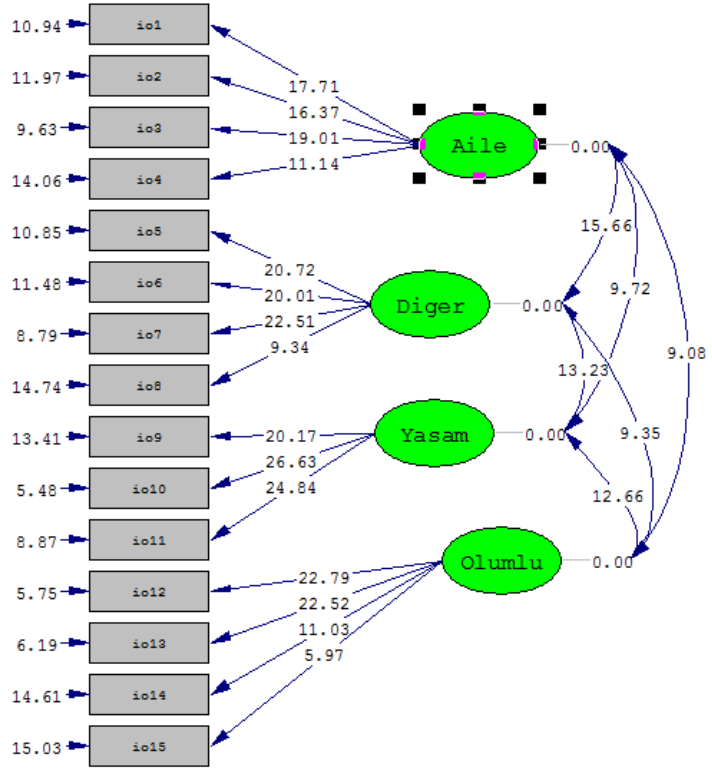

Chi-Square=432.98, df=132, P-value=0.00000, RMSEA=0.070

EK 7. Kişilerarası Yeterlik Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin T değerleri

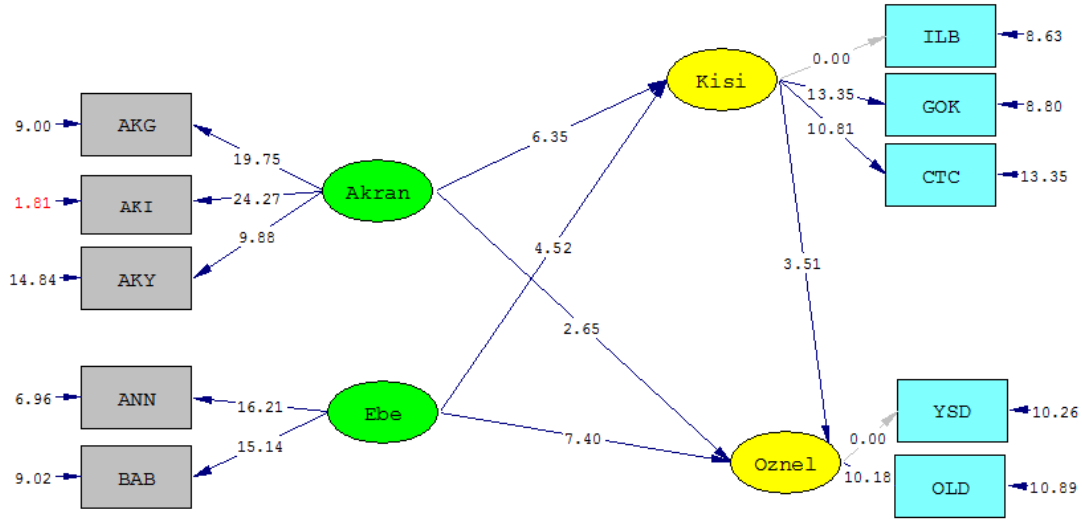

EK 8. Öznel İyi Oluş Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına İlişkin T değerleri

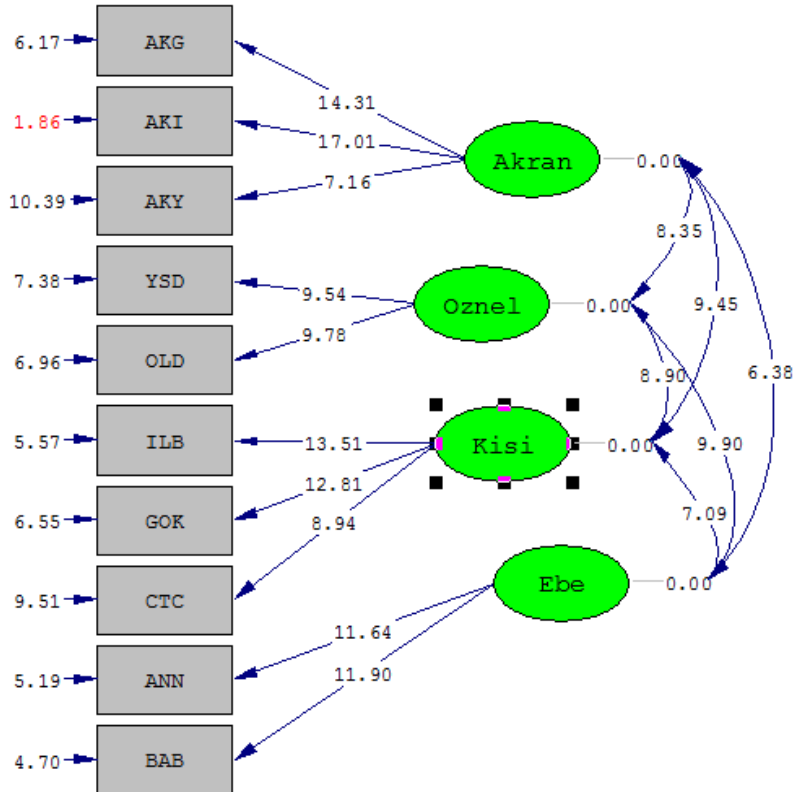
Chi-Square=326.26, df=84, P-value=0.00000, RMSEA=0.079

EK 9. Tüm Grup Yapısal Model Sonuçlarına İlişkin (Aracılık) T Değerleri

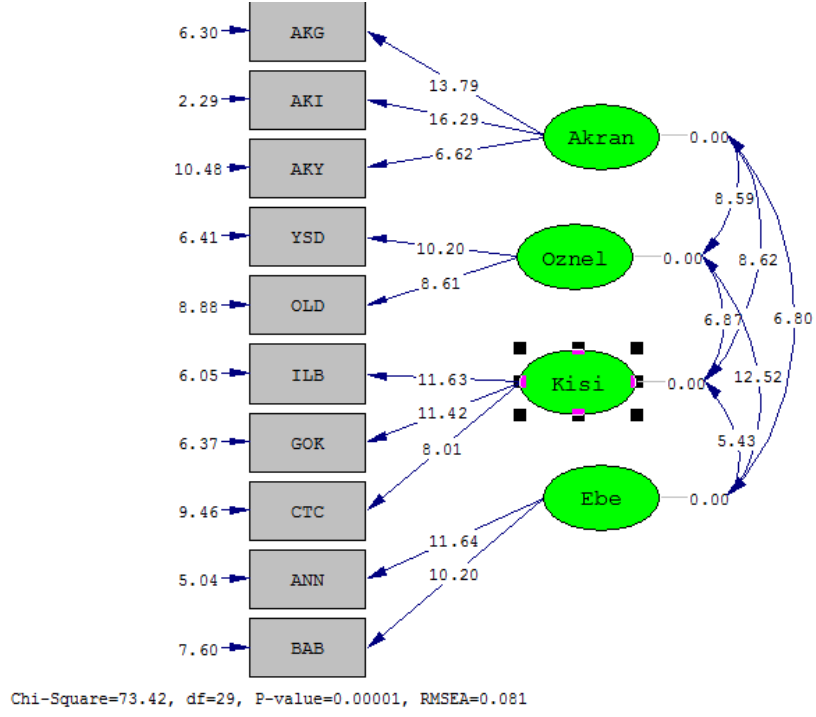
Chi-Square=108.51, df=29, P-value=0.00000, RMSEA=0.077

EK 10. Erkek Grup Ölçüm Modeli Sonuçlarına İlişkin T Değerleri

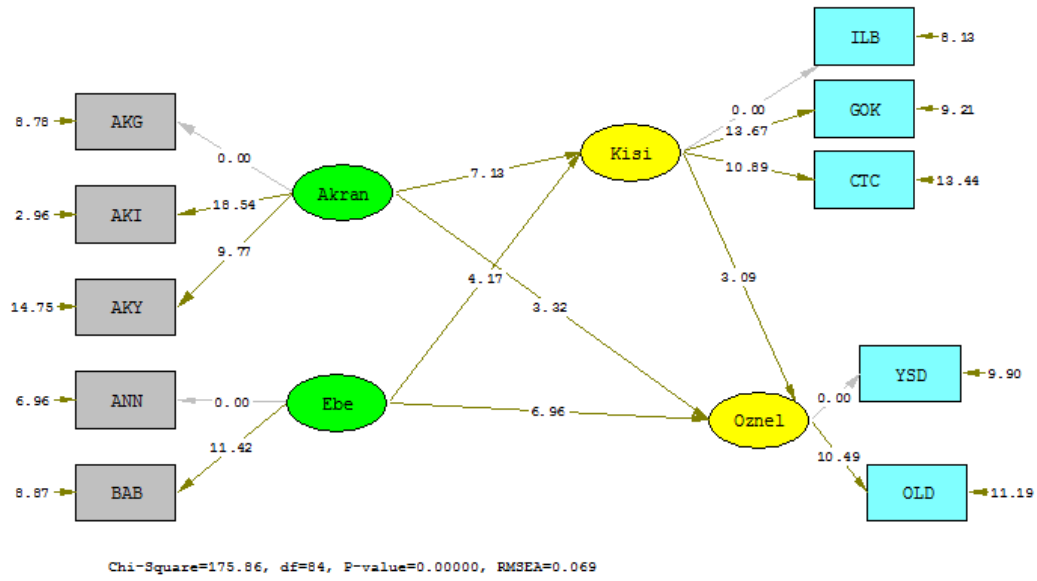

Chi-Square=61.05, df=29, P-value=0.00046, RMSEA=0.070

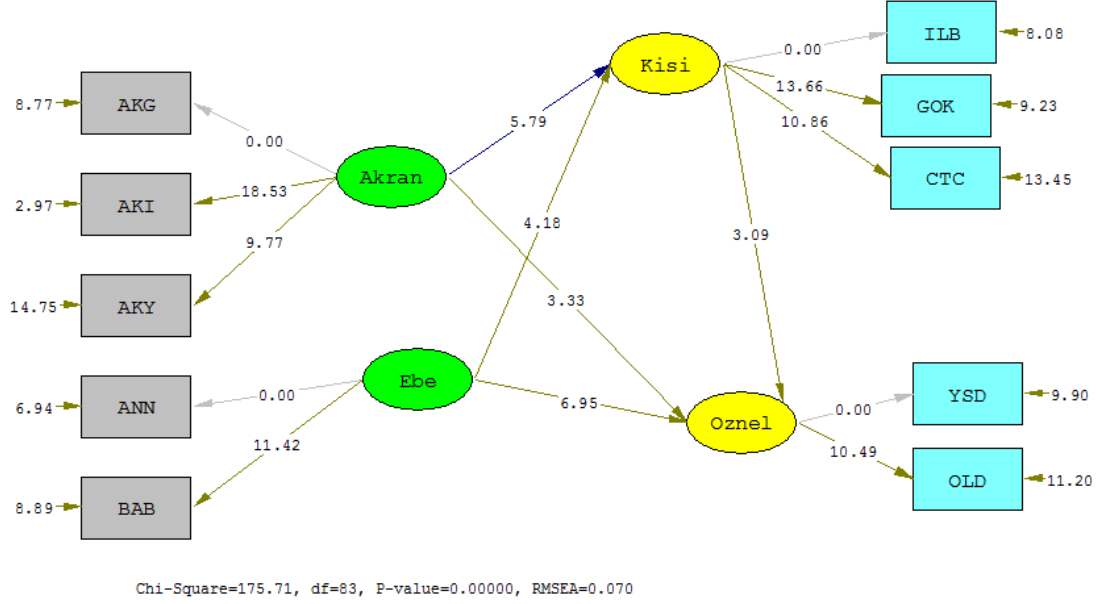
EK 11. Kız Grup Ölçüm Modeli Sonuçlarına İlişkin T Değerleri

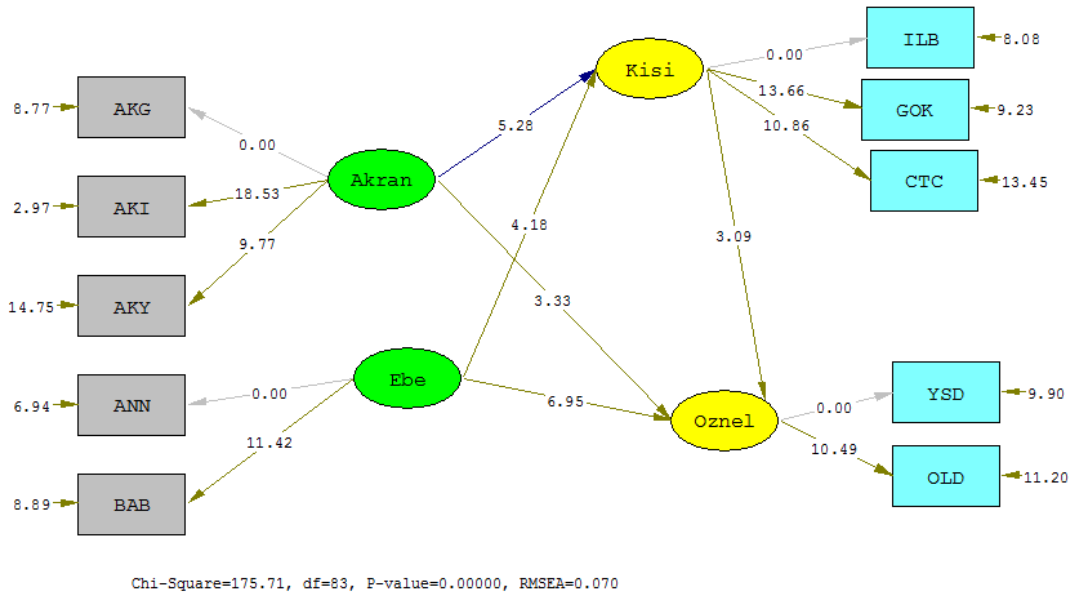
EK 12. Çoklu Grup Yapısal Model 1 Sonuçlarına İlişkin T Değerleri

EK 13. Çoklu Grup Yapısal 2 Akrana Bağlanmadan Kişilerarası Yeterliğe Giden Yola İlişkin Erkek Grup T Değerleri

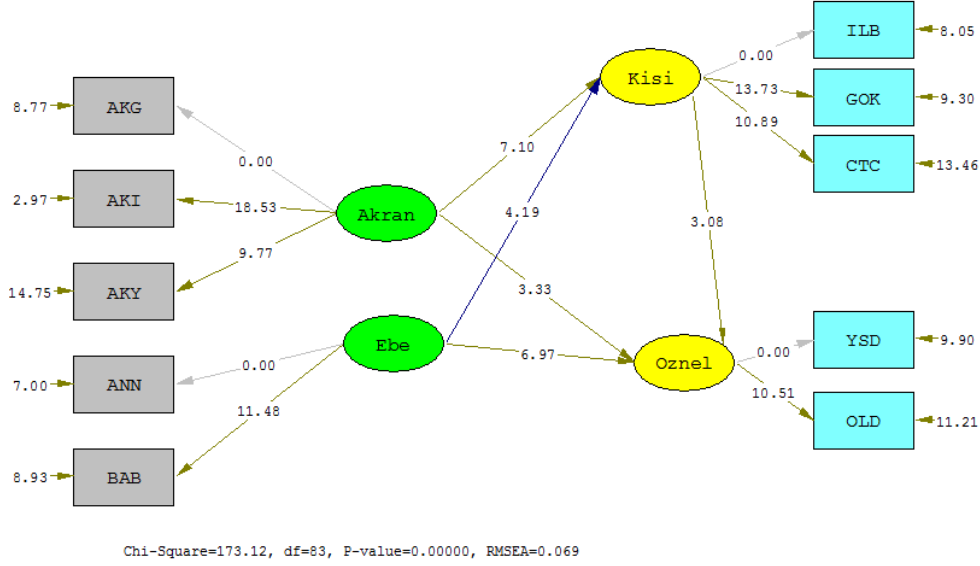

EK 14. Çoklu Grup Yapısal 2 Akrana Bağlanmadan Kişilerarası Yeterliğe Giden Yola İlişkin Kız Grup T Değerleri

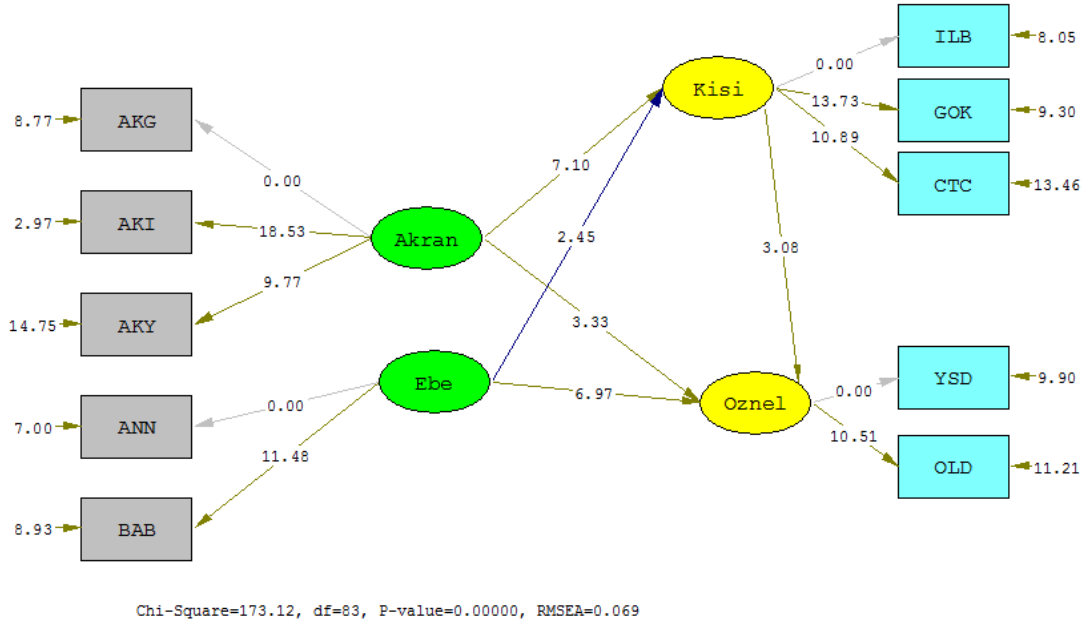

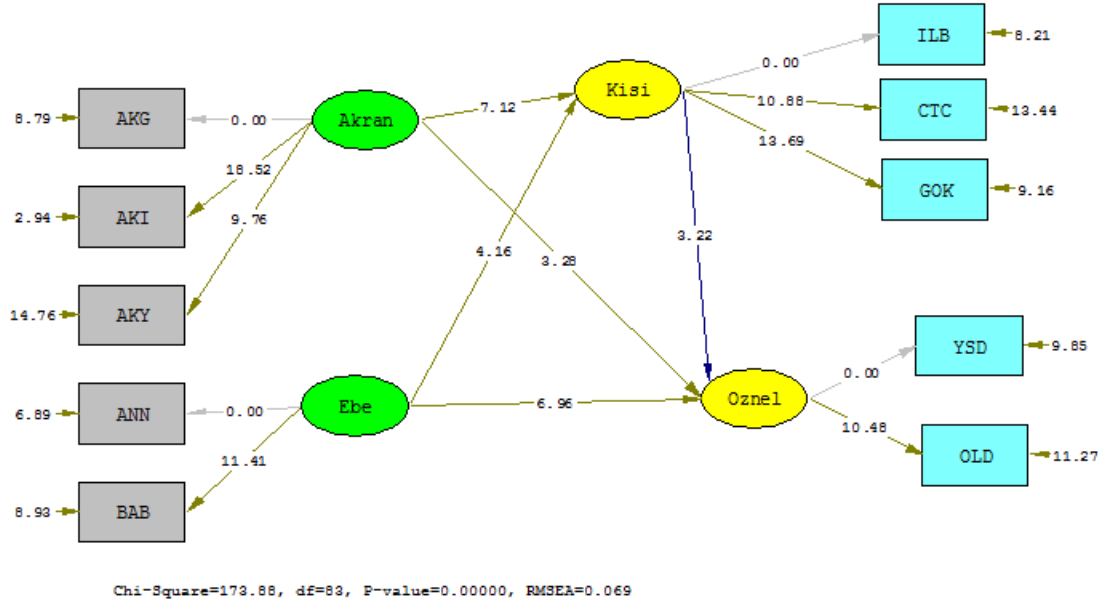
EK 15. Çoklu Grup Yapısal 3 Ebeveyne Bağlanmadan Kişilerarası Yeterliğe Giden Yola İlişkin Erkek Grup T Değerleri

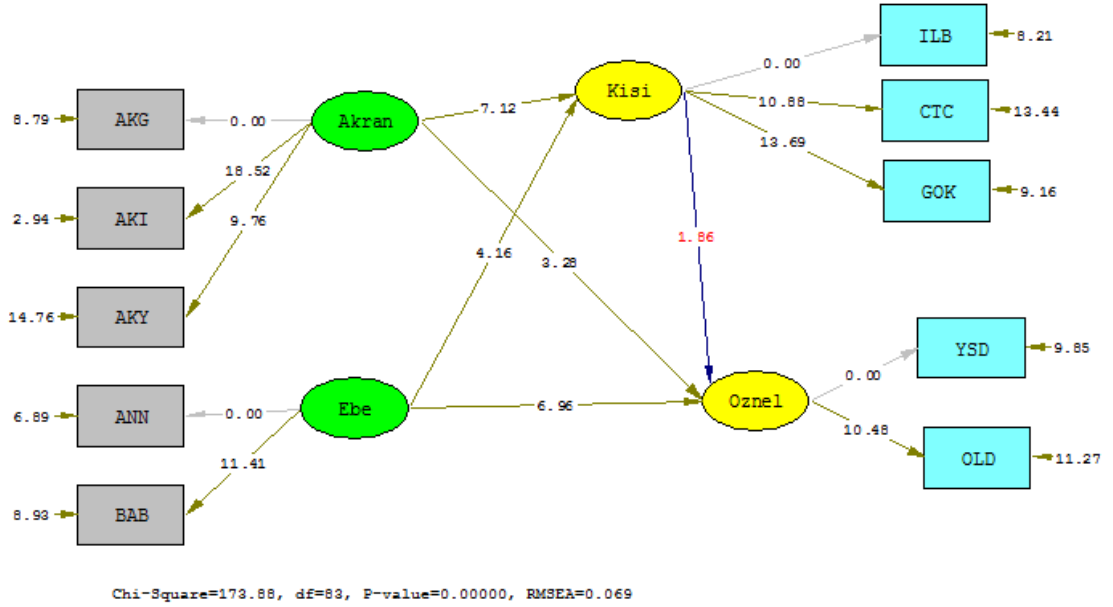
EK 16. Çoklu Grup Yapısal 3 Ebeveyne Bağlanmadan Kişilerarası Yeterliğe Giden Yola İlişkin Kız Grup T Değerleri

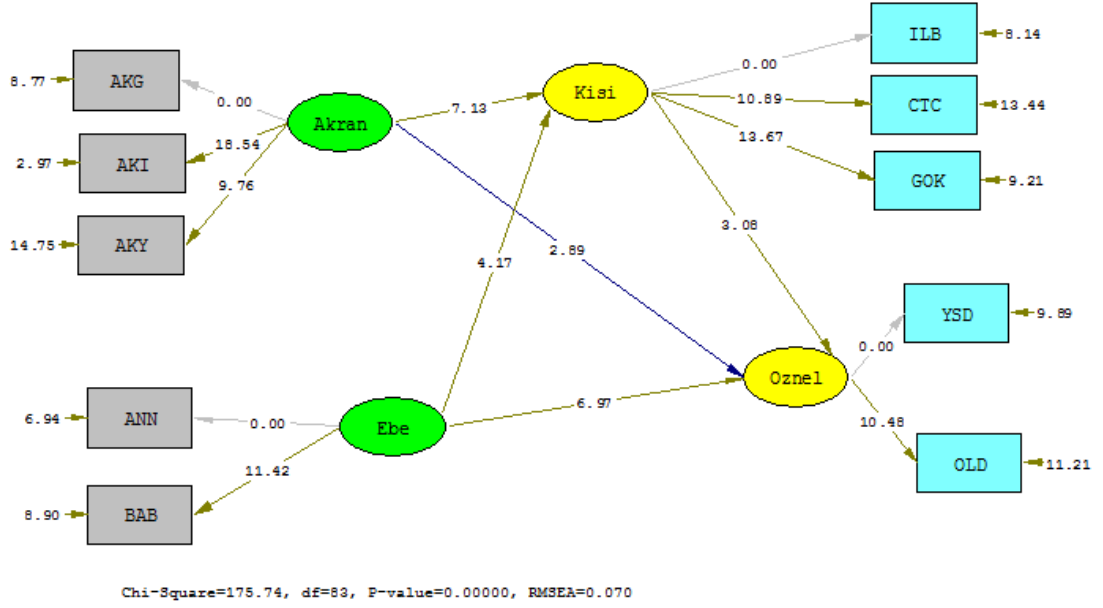
EK 17. Çoklu Grup Yapısal 4 Kişilerarası Yeterlikten Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Erkek Grup T Değerleri

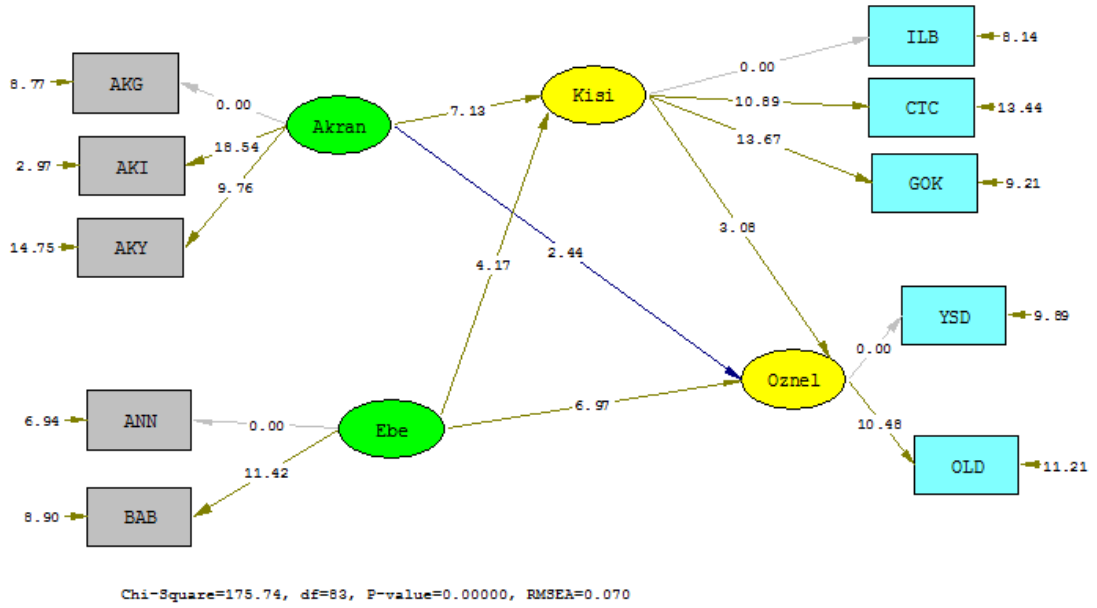
EK 18. Çoklu Grup Yapısal 4 Kişilerarası Yeterlikten Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Kız Grup T Değerleri

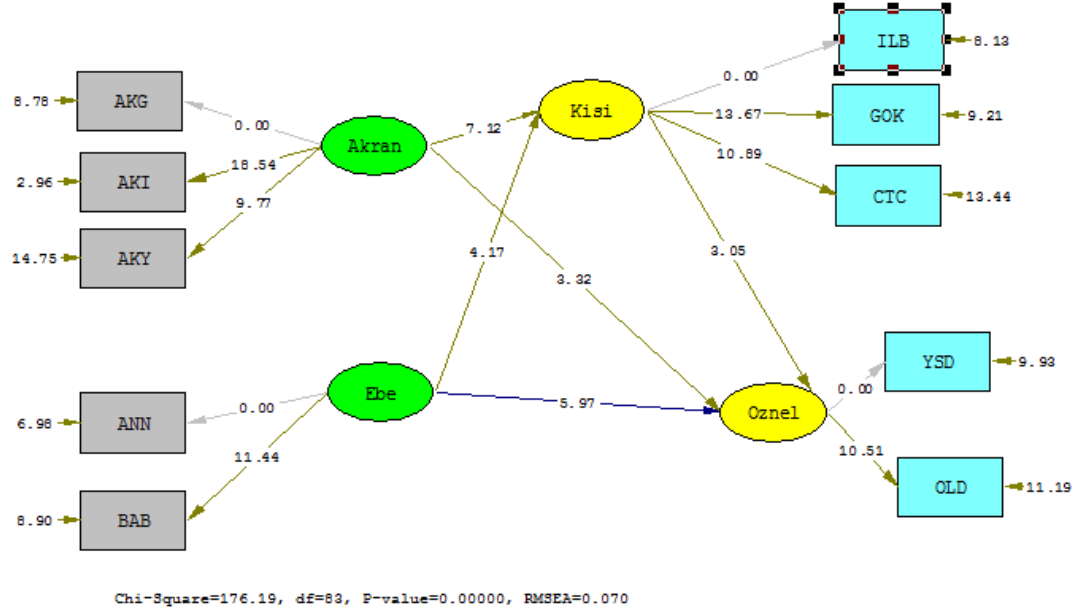
EK 19. Çoklu Grup Yapısal 5 Akrana Bağlanmadan Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Erkek Grup T Değerleri

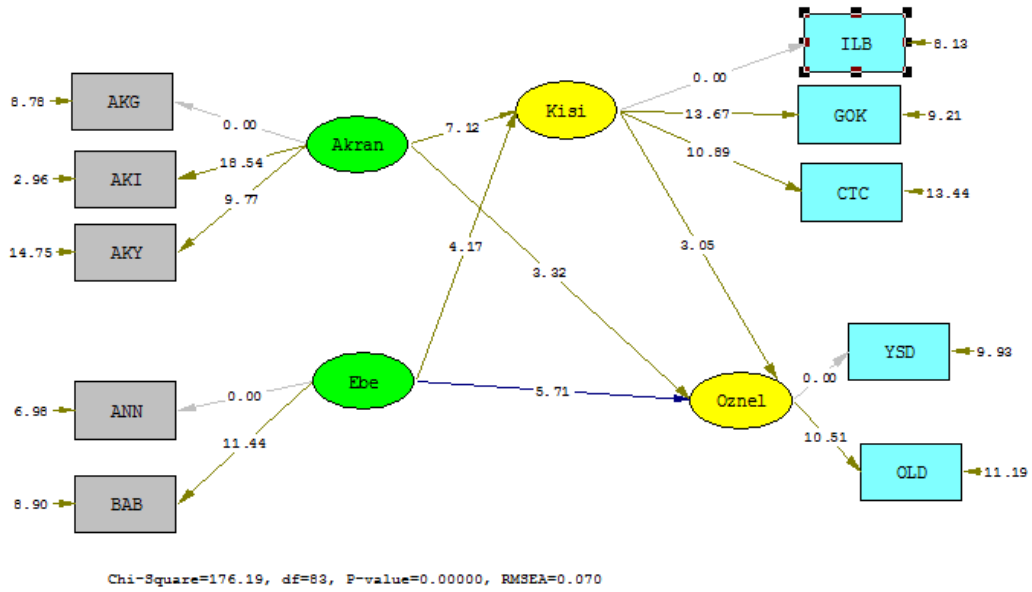
EK 20. Çoklu Grup Yapısal 5 Akrana Bağlanmadan Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Kız Grup T Değerleri

EK 21. Çoklu Grup Yapısal 6'da Ebeveyne Bağlanmadan Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Erkek Grup T Değerleri

EK 22. Çoklu Grup Yapısal 6'da Ebeveyne Bağlanmadan Öznel İyi Oluşa Giden Yola İlişkin Kız Grup T Değerleri

GAZİ GELECEKTİR...